http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

Ł. SZAPIRO

ETYKA JUDAIZMU

— i —

PODSTAWY RELIGJI MOJŻESZOWEJ

WARSZAWA, 1927.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ETYKA JUDAIZMU

— i —

PODSTAWY RELIGJI MOJŻESZOWEJ

http://rcin.org.pl

DOSTRZEŻONE BŁĘDY DRUKARSKIE

Poprawić przed czytaniem!

Str.	Wiersz	Zamiast	Winno być
9	3 od dołu	jakoteż	jako też
14	7 „ „	dzieliły	dzielił
27	15 „ góry	jednym	jednem
39	4 „ dołu	doskonałym	doskonały
40	8 „ góry	cech -	cech,
41	13 „ „	Genezis	Genesis
54	6 „ dołu	prześladowań	prześladowań,
61	16 „ góry	popierwsze	po pierwsze
61	15 „ „	dwuch	dwóch
61	18 „ dołu	wykonuj	wykonaj
89	9 „ „	taksamo	tak samo
89	4 „ „	niewolno	nie wolno
93	6 „ „	dwuch	dwóch
102	5 i 9 „ „	obrząd	obrzęd
108	7 „ góry	wyjedna	wyjednać
108	8 „ „	łaski	łaskę
124	19 „ „	opinje ,	opinję
134	7 „ dołu	Genezis	Genesis
136	1 i 6 „ góry	publicznym	publicznem
143	11 „ „	ho	do
166	17 „ „	odziaływania	oddziaływania
173	7 „ „	jednym	jednem
180	13 „ „	zrozumiale	zrozumiale
188	7 „ „	ich	je
198	5 „ dołu	zadośćuczynienia;	zadośćuczynienia;

http://rcin.org.pl

Egz. archiwalny IBL

Czcigodnemu Wizytatorowi
p. T. Minchalstaemu,
światłemu pedagogowi,
zasłużonemu działaczowi
na polu wychowania młodzieży
w duchu szerego szacunku
i uznania
Ł. SZAPIRO

Autor

24-X-1927

ETYKA JUDAIZMU

— i —

PODSTAWY
RELIGJI MOJŻESZOWEJ

WARSZAWA 1927.

http://rcin.org.pl

TŁOCZONO
w DRUKARNI „ALFA“
Warszawa, Leszno 14.
TEL. 130-31.

Fundacji im. J. J. Mich.
Ze zbiorów
22.523

http://rcin.org.pl

PRZEDMOWA

Od szeregu lat odczuwać się daje brak dzieła w języku polskim, któreby przedstawiało systematyczny wykład dogmatów religji mojżeszowej oraz zasad etyki judaistycznej. Praca niniejsza, mająca na celu wypełnienie tej luki w piśmienictwie, daje zarys całokształtu omawianych zagadnień.

Każda teza, rozwinięta w tej książce, poparta jest cytatami z Pisma Świętego, Talmudu oraz innych ksiąg, stanowiących autorytet w sprawach religijnych i etycznych. Pragnąłem bowiem, aby czytelnik nie był zmuszony do przyjmowania słów autora na wiarę, lecz aby miał możność bezpośredniego poznania rozważanych zagadnień w ujęciu źródeł religji mojżeszowej; tem się tłumaczy stosunkowo wielka ilość cytatów w książce niniejszej.

Niechaj praca ta dla Żydów, mówiących po polsku, stanie się środkiem poznania własnej religji. Pragnę również, aby książka moja dała ogółowi społeczeństwa polskiego możność zaznajomienia się z podstawami etyki judaistycznej, wyłożonemi w sposób prawdziwy i źródłowy.

http://rcin.org.pl

Poczuwam się do miłego obowiązku wyrażenia podziękowania p. Prof. M. Bałabanowi za łaskawie udzielone cenne uwagi, które pomocne mi były przy opracowywaniu niektórych zagadnień.

Przy układaniu tej książki miałem na uwadze, aby mogła służyć jako podręcznik szkolny, którego brak oddawna dotkliwie uczuwać się dawał. To też układ materjału oparłem na doświadczeniu, czerpanem z przeszło trzydziestoletniej mojej działalności pedagogicznej.

Wczasie pisania mej pracy rozważałem niejednokrotnie z b. uczniem moim, a obecnym kolegą p. D-rem Zdzisławem Zmigryderem zagadnienia systemu nauczania w szkołach średnich. Niechaj tych kilka słów będzie wspomnieniem naszych rozmów.

Przy podawaniu niektórych tekstów Biblji, korzystałem z przekładów d-ra J. Cylkowa, które, mojem zdaniem, stanowią najdokładniejsze odzwierciedlenie ducha i treści Pisma Świętego.

Autor

http://rcin.org.pl

WSTĘP

Źródła poznania religji mojżeszowej

Zanim przejdziemy do rozpatrywania całokształtu zagadnień religji mojżeszowej, musimy poznać jej źródła, t. j. te księgi, w których podstawowe jej zasady są wyłożone.

Źródłami religji mojżeszowej są: 1) Pismo Święte (Zakon Pisany—תורה שבכתב) i 2) Tradycja (Zakon Ustny—תורה שבעל פה).

I. Pismo Święte

Pismo Święte składa się z 24 ksiąg, które dzielą się na 3 części, nazwane: a) „Tora" (תורה) czyli „Pięcioksiąg Mojżesza", b) „Prorocy" (נביאים) i c) „Pismo" (כתובים).

a) TORA (תורה) składa się z pięciu ksiąg, a mianowicie:

I-sza księga — „Genesis" (בראשית) zawiera opowiadania o stworzeniu swiata, o potopie, o rozmnożeniu się rodu ludzkiego, jego rozproszeniu, a także o patrjarchach aż do Mojżesza.

II-ga księga — „Exodus" (שמות) opowiada historję niewoli Żydów w Egipcie, wyzwolenia ich przez Mojżesza i otrzymania dziesięciu przykazań na górze Synaj.

III-cia księga — „Leviticus" (ויקרא) wykłada postanowienia o ofiarach, świętach i t. p. W księdze tej jest również mowa o obowiązkach arycykapłana, kapłanów i lewitów.

IV-ta księga — „Numeri" (במדבר) podaje spis ludności ży-

http://rcin.org.pl

dowskiej, historję czterdziestoletniej wędrówki Żydów na pustyni, a także dzieje wojen, które Żydzi prowadzili w drodze do Palestyny z różnemi narodami pogańskiemi.

V-ta księga — „Deuteronomium" (דברים) stanowi powtórzenie nauki Mojżesza. Prócz tego w księdze tej znajdujemy pieśń jego, natchnioną przez Boga oraz przedśmiertne błogosławieństwo, udzielone narodowi izraelskiemu.

b) NAUKA PROROKÓW (נביאים) zawarta jest w ośmiu księgach, z których pierwsze cztery nazwane są „Księgami Pierwszych Proroków" (נביאים ראשונים), reszta zaś — „Księgami Ostatnich Proroków" (נביאים אחרונים).

Księgi Pierwszych Proroków przedstawiają się w sposób następujący:

1) **Jozue** (יהושע). Księga ta zawiera historję wkroczenia Żydów do ziemi Chanaańskiej, pokonania narodów tam zamieszkałych oraz podziału terytorjum między pokoleniami.

2) **Sędziowie** (שופטים). Tu zawarte są dzieje wodzów, zwanych sędziami, którzy po śmierci Jozuego rządzili narodem żydowskim w ciągu mniej więcej trzech wieków i oswobodzili go od ucisku narodów sąsiednich.

3) **Samuel** I, II (שמואל א', ב'). Księga ta składa się z dwóch części, z których pierwsza opowiada o urodzeniu Samuela, ostatniego sędziego, o wybraniu pierwszego króla Saula, o działalności jego i tragicznej śmierci oraz o początku rządów Dawida. Część druga zawiera dzieje panowania Dawida i opisuje jego życie rodzinne.

4) **Królowie** I, II (מלכים א', ב'). Podobnie jak i poprzednia, księga ta składa się z dwóch części. Pierwsza z nich opisuje ostatnie lata panowania Dawida. dzieje rządów syna jego Salomona oraz losy państw: Izraelskiego do śmierci Achaba i Judzkiego do śmierci Jozafata; w księdze tej znajdujemy też opis żywota proroka Eljasza. Część druga kontynuuje historję państwa Izraelskiego i Judzkiego, pozatem opowiada o działalności proroka Eliszy i o niewoli assyryjsko-babilońskiej.

Księgi ostatnich proroków są następujące:

5) **Jezajasz** (ישעיה). W księdze tej opisane są czyny i mowy proroka Jezajasza, który działalność swą rozpoczął w

http://rcin.org.pl

ostatnim roku panowania Uzjasza, a kontynuował ją za czasów Jotama, Achaza i Chizkjasza.

6) **Jeremjasz** (ירמיה). Księga ta opowiada o działalności proroka Jeremjasza, występującego od czasów panowania Jozjasza aż do chwili zburzenia pierwszej świątyni.

7) **Jezechiel** (יחזקאל). Księga ta zawiera dzieje Jezechiela, który wraz z królem Joachinem był wzięty do niewoli przez Chaldejczyków i wywieziony przez nich do Mezopotamji, gdzie prorokował przez dłuższy czas.

8) **Dwanaście Małych*) Proroków** (תרי עשר). Ostatnia ta księga traktuje o działalności dwunastu proroków, a mianowicie: Hozeasza (הושע), Joela (יואל), Amosa (עמוס), Obadjasza (עובדיה), Jonasza (יונה), Michy (מיכה), Nachuma (נחום), Habakuka (חבקוק), Cefanjasza (צפניה), Haggaja (חגי), Zacharjasza (זכריה) i Maleachiego (מלאכי).

c) PISMO (כתובים) zawiera następujące księgi:

1) **Księgę Psalmów** (תהלים), która zajmuje pierwsze miejsce w rzędzie pism świętych; stanowi ona zbiór 150 pieśni religijnych, które zostały ułożone przez rozmaitych autorów: Mojżesza (psalm 90-ty), Dawida, Salomona, synów Koracha, synów Asafa i innych. Według jednej wersji, datującej się od czasów bardzo dawnych, wszystkie psalmy ułożone zostały przez Dawida. Jednakowoż najnowsze badania naukowe wykazały, że większość psalmów powstała już po śmierci tego króla.

Trudno jest atoli ustalić dokładnie czas ułożenia każdej pieśni. Jako wskazówki w tej kwestji mogą być brane pod uwagę wzmianki o zdarzeniach historycznych, zawarte w danym psalmie jakoteż właściwości języka i stylu. Jednakże i te dane nie są w zupełności wystarczające, gdyż, jak wiadomo, niektóre psalmy uległy z biegiem czasu pewnym zmianom.

---

*) Nazwa ta powstała wskutek małej objętości ksiąg tych proroków.

http://rcin.org.pl

Najwięcej trudności przedstawia ustalenie daty powstania psalmów lirycznych.

Psalmy posindają wybitne znaczenie religijne. Są one zawarte w tekstach bardzo wielu modlitw.

Istnieje zwyczaj czytania psalmów w czasie klęski społecznej lub nieszczęścia pojedyńczego człowieka dla ubłagania miłosierdzia Bożego.

Treść psalmów jest wielce pouczająca i urozmaicona; składają się na nią modlitwy, utwory poetyckie, rozważania filozoficzne oraz proroctwa, odnoszące się do dalekiej przyszłości.

2) **Przypowieści Salomona** (משלי) zawierają obszerny zbiór głębokich zdań o zaletach i wadach ludzkich, jak również o stanowisku człowieka w życiu domowem i społecznem. W szczególności w dziele tem znajdujemy wiele prawideł mądrości życiowej, na których czele autor wymienia: dzielność, pracowitość, pilność oraz unikanie dumy, kłamstwa, podstępu i złych towarzyszy. Przy końcu księga przypowieści przedstawia wzór cnotliwej i pobożnej żony.

3) **Hiob** (איוב). W dziele tem zawarta jest historja Hioba, męża pobożnego, który wiele w życiu ucierpiał. Pozatem wyjaśnione są tu z punktu widzenia religijnego cierpienia doczesne cnotliwych w przeciwstawieniu do grzesznej pomyślności występnych.

Księga Hioba dowodzi, że człowiek nie może przeniknąć ukrytych dróg Stwórcy i zrozumieć Jego woli, winien przeto ufać Opatrzności boskiej w tem przeświadczeniu, że wszystkie zdarzenia i okoliczności w życiu naszem skierowane są ręką Najwyższego ku naszej własnej pomyślności. Tak pojęty stosunek Boga do człowieka zawiera wiele pociechy dla cierpiących.

4) **Pieśń nad Pieśniami** (שיר השירים) personifikuje w sposób wysoce poetyczny stosunek Boga do narodu żydowskiego jako stosunek oblubieńca do oblubienicy.

5) **Ruth** (רות) zawiera historję jednej rodziny, żyjącej w czasach Sędziów. Główną ideą tej opowieści jest wyprowadzenie rodu króla Dawida od Jehudy, Syna Jakóba.

http://rcin.org.pl

6) **Treny Jeremjasza** (איכה). W księdze tej prorok Jeremjasz opłakuje rozpaczliwy los Żydów podczas zburzenia świątyni w Jerozolimie.

7) **Kohelet** (קהלת) rozważa w sposób religijno-filozoficzny zagadnienia najwyższego celu w życiu ludzkiem.

8) **Ester** (אסתר) opowiada o dziejach Estery i jej wuja Mardochaja oraz o losach Izraela w czasie panowania króla perskiego Achaswerusa; wydarzenia opisane w tej księdze stały się powodem ustanowienia ludowego święta Purym (פורים).

9) **Daniel** (דניאל). Księga ta zawiera dzieje Daniela, jego proroctwa, wygłoszone za czasów ostatnich królów perskich, a także dzieje jego przyjaciół: Chananjasza, Miszaela i Asarjasza.

10) **Ezra i Nechemjasz** (עזרה, נחמיה). W części pierwszej opisuje się powrót Żydów do kraju po pierwszem wygnaniu pod przewodnictwem Zerubawela i Jozuego, początek budowy świątyni, przezwyciężanie przy tem przeszkód stawianych przez Samarytan, dalej zaś opisuje się przybycie Ezry do Jerozolimy oraz zaprowadzenie przez niego porządku w kraju.

Druga część opowiada o Nechemjaszu, podaje przy tem genealogję niektórych mężów, pochodzących z rodu kapłańskiego, następnie opisuje budowę ścian Jerozolimskich, a także opowiada o gruntowaniu ładu społecznego przez Nechemjasza.

11) **Kronika** (דברי הימים) składa się także z dwóch części, z których pierwsza zawiera zwięzłe dzieje narodu Izraelskiego wogóle, a w szczególności pokoleń od Adama do Salomona, prócz tego Kronika wykłada historję panowania Dawida. Część druga stanowi historję Salomona i następnych królów państwa Izraelskiego i Judzkiego: niektóre zdarzenia są tu opowiedziane w formie skróconej, inne zaś w formie rozszerzonej.

Wszystkie powyżej wyliczone 24 księgi nazwane są po polsku Biblją od wyrazu greckiego „Bibljon“*) — księga, po hebrajsku zaś Tanach (תנ"ך); słowo to powstało z połączenia początkowych liter wyrazów: „Tora“ (תורה), „Nebiim“ (נביאים), „Ketubim“ (כתובים).

---

*) Grecy wogóle często tworzyli imiona własne z pospolitych, np. Ateny nazywali „Miastem“, Pismo Święte — „Księgą“ i t. p.

http://rcin.org.pl

Ze względu na treść można wyróżnić w Biblji 4 momenty: 1) historyczny, 2) prawodawczy, 3) proroczy i 4) dydaktyczny.

Oprócz tych 24 ksiąg, pisanych wyłącznie po hebrajsku, istnieje jeszcze szereg ksiąg dodatkowych, zwanych Apokryfami. Księgi te dochowały się częściowo w tłumaczeniu greckiem. Z pośród Apokryfów znaczenie **moralno-filozoficzne** posiadają dwie następujące księgi:

1) **Księga Syracha** (משלי בן סירא). Autor jej, Jozue, syn Syracha (יהושע בן סירא), żył mniej więcej w III wieku przed zburzeniem drugiej świątyni. Dzieło jego napisane po hebrajsku, a później przełożone na grecki, traktuje o religji, mądrości życiowej, dobrych uczynkach, zachowaniu przyzwoitości, wadach ludzkich i t. p.

2) **Księga Mądrości** (חכמת שלמה). Dzieło to, napisane po grecku, podzielone zostało na dwie części; pierwsza z nich mówi o dostojeństwie i wszechmądrości boskiej, druga zaś drogą przykładów, branych z historji, przeprowadza tezę, że mądrość uszczęśliwia człowieka, a głupota doprowadza do zguby; w dziele tem rozważane jest także zagadnienie nieśmiertelności duszy.

Charakter przeważnie historyczny posiadają dwie księgi Machabeuszy (חשמונאים) z których pierwsza stanowi historję Żydów od okresu prześladowań Antjocha IV, króla syryjskiego, do chwili panowania Jochanana Hirkana; księga druga wykłada dzieje Izraela za czasów rządów królów syryjskich, stanowi ona wyciąg z dzieła Jazona z Kireny.

Pozatem do ksiąg historycznych należą także:

1) Księga Barucha (ברוך) podkreślająca potrzebę usilnych modłów o jaknajrychlejsze wybawienie z niewoli,

2) Księga Judyty (יהודית),

3) Księga Tobiasza (טוביה),

4) Księga Zuzanny (שושנה),

5) Księgi, zawierające dodatki do ksiąg Daniela i Estery (אגרות דניאל ואסתר).

Jeszcze za czasów istnienia drugiej świątyni przedsięwzięto różne środki zaradcze, zmierzające do ochrony Pisma Świętego od różnych zmian tekstu, błędów, dodatków i opuszczeń, jakie z biegiem czasu mogłyby powstać. W tym celu świątynia utrzymywała własnym kosztem uczonych, biegłych w Piśmie

http://rcin.org.pl

Swiętem, których obowiązkiem było porównywać każdy odpis Biblji, czyto dla osoby prywatnej czy instytucji sporządzony, z oryginałem świątyni (כפר העזרה). Pozatem ułożone zostało dzieło, nazwane „Massora" (מסורה), w którem podano obliczenie wierszy, słów i liter oraz odnotowano wszelkie odstąpienia od prawideł gramatycznych, znajdujące się w każdej z 24 ksiąg Biblji; dzieło to, obok „oryginału świątyni", służyło za sprawdzian przy kontrolowaniu odpisów. Tego rodzaju troskliwe ochranianie ksiąg świętych, istniejące już w czasach tak odległych stanowi najpewniejszą rękojmię, że tekst początkowy przechował się w niezmienionej formie.

II. Tradycja czyli Zakon Ustny

Liczne nakazy i zakazy, zawarte w Piśmie Świętem, są dopełnione przez objaśnienia i uzupełnienia, dane Mojżeszowi przez Boga na górze Synaj.

Aby i na przyszłość dać narodowi możność rozstrzygania wątpliwości, które przy stosowaniu nakazów Boga nastręczaćby się mogły, a przytem zachować jedność wykładni, Mojżesz przekazał Jozuemu otrzymane od Boga objaśnienia i uzupełnienia. Jozue przekazał je starszym swego pokolenia. Od nich przeszły one do proroków, nauczających naród podczas jego pobytu w Palestynie i w niewoli babilońskiej.

Po powrocie Żydów do kraju, prorocy przekazali ten Zakon Ustny mężom Wielkiego Zgromadzenia (אנשי כנסת הגדולה).

Proroka ustanowię im z pośród braci ich, podobnego tobie i włożę słowa Moje w usta jego i będzie im mówił wszystko, cokolwiek mu rozkażę (Deuteron. 18, 18)	נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ (דברים י"ח י"ח)
Mojżesz odebrał Prawo Boże na Synaju i przekazał go Jozuemu, Jozue starszym, a ci pro-	משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים

http://rcin.org.pl

rokom, a prorocy mężom Wielkiego Zgromadzenia.

(Abot 1, 1)

ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה.

(אבות א׳ א׳)

Wielkie Zgromadzenie składało się ze znakomitych uczonych, którzy wydawali różne przepisy, mające na celu uzupełnianie i ochranianie nakazów boskich. Instytucja ta przekazała swe kompetencje **Synhedrjonowi***) (סנהדרין).

W parę lat po Narodzeniu Chrystusa powstały w miastach bardziej zaludnionych szkoły, liczące wielu słuchaczy, ludzi już dojrzałych, pragnących się wydoskonalić w naukach religijnych; wykładającymi byli mężowie uczeni, zwani **Tanaitami** (תנאים). W szkołach tych badano Słowo Boże, przyczem odbywały się rozprawy i dyskusje, których treści jednakże nie zapisywano. Obawiano się bowiem, że przez utrwalenie na piśmie poszczególne poglądy nabiorą mocy autorytatywnej, wiążącej następne pokolenia, i w ten sposób staną na przeszkodzie swobodnemu rozwojowi nauki oraz uniemożliwią jej zmiany, podyktowane duchem czasu. Dlatego właśnie wyniki dysput przechowywane były drogą tradycji ustnej.

Jednakże w szkołach Tanaitów trafiały się często między uczonymi różnice zdań co do poszczególnych sposobów wykładni Pisma Świętego. Wskutek takiego braku jedności nauki przekazywanie jej drogą ustną okazało się bardzo uciążliwe i wyłoniła się konieczność zapisywania poszczególnych kwestyj, co też niektórzy uczeni uskuteczniali. Przytem zaczęto się obawiać, że wskutek zmniejszenia liczby uczniów, spowodowanego prześladowaniem Żydów, objaśnienia nauczycieli tylko w pamięci słuchaczy utrwalone, łatwo się mogą zatracić.

Aby więc temu zapobiec, zachęcono (II w. po N. Chr.)

---

*) Sanhedrjon miał na celu dozór nad sprawami politycznemi i prywatnemi, szczególnie zaś nad religijnemi; dzieliły się na Synhedrjon Duży i Mały. Duży Synhedrjon stanowił najwyższą izbę sądową w kraju i składał się z 71 członków, z których jeden piastował godność prezesa „Nasi" (נשיא), a drugi jego pomocnika „Ab-Bet-Din" (אב בית דין). Małe Synhedrjony rozsiane były po całym kraju; w większych miastach składały się z 23 członków, a w mniejszych z trzech i stanowiły sądy rozjemcze. Rozprawy w Synhedrjonach odbywały się ustnie, decyzje i wyroki zapadały większością głosów.

http://rcin.org.pl

przedstawiciela wielkiej szkoły w Tyberjadzie,—Jehudę, zwanego „**Hanasi**" (רבינו הקדוש יהודה הנשיא) do zebrania wszelkich nakazów, ich tłumaczeń i dopełnień, jakie przechowały się od czasów Mojżesza i do ułożenia tego materjału w pewien system. Owocem pracy Jehudy Hanasi było wielkie dzieło, napisane pod jego redakcją, a zwane **Miszna** (משנה); składało się ono z sześciu rozdziałów (ששה סדרים). Wprawdzie i przed powstaniem „Miszny" ukazywały się piśmienne opracowania niektórych zagadnień, ale miały one charakter fragmentaryczny i większego wpływu na rozwój nauki nie wywarły.

W krótkiem streszczeniu nauka „Miszny" przedstawia się jak następuje:

Rozdział I. „Seder Zeraim" (סדר זרעים) — o nasionach. Rozdział ten traktuje o modlitwach, zmawianych przy różnych okolicznościach, o wydzielaniu ubogim zboża, rosnącego na rogach pól, o oddawaniu kapłanom pewnej części roślin „Teruma" (תרומה), oraz o dziesięcinie (מעשר); pozatem omówiony jest tu nakaz pozostawiania ziemi odłogiem co 7 lat (שמיטה), jak również zakaz mieszania pewnych substancyj roślinnych i zwierzęcych (כלאים). Rozdział ten dzieli się na 11 traktatów, „mesychtos" (מסכתות).

Rozdział II. „Seder Moed" (סדר מועד) — o świętach. W rozdziale tym wyłożono istotę i znaczenie święta Soboty (שבת), Pesachu (פסח), Nowego Roku (ראש השנה), Dnia Odpustu (יום כפור), Święta Namiotów (חג הסכות), Purymu (פורים) i postów (תענתים); pozatem rozważony jest tu zakaz pracy w powyższe święta, jak również obowiązek wypełniania obrzędów i składania ofiar. Rozdział ten dzieli się na 12 traktatów (מסכתות).

Rozdział III. „Seder Naszim" (סדר נשים) — o kobietach. Rozdział ten zawiera prawa o małżeństwie, ślubach i rozwodach, traktuje też o pożyciu małżeńskiem i ślubowaniu. Rozdział ten dzieli się na 7 traktatów (מסכתות).

Rozdział IV. „Seder Nezikin" (סדר נזיקין) — o wyrządzaniu szkody. Wyłożone jest tu prawo cywilne i karne; w szczególności rozważone są postanowienia o znalezieniu rzeczy, o kupnie i sprzedaży, o świadkach, przysiędze, oraz o Synhedrjonie karach; mowa jest też o bałwochwalstwie. Ostatni traktat tego rozdziału zawiera wykład filozoficzny o moralno-religijnych

http://rcin.org.pl

zasadach ojców „Pirke Abot" (פרקי אבות). Rozdział ten dzieli się na 10 traktatów (מסכתות).

Rozdział V. „Seder Kadaszim" (סדר קדשים)—o świętości. Rozdział ten zawiera prawa o ofiarach, o zarzynaniu bydła, zabronionych pokarmach i t. p. Dzieli się na 11 traktatów (מסכתות).

Rozdział VI. „Seder Taharot" (סדר טהרות)—o oczyszczeniu. Wyłożone są tu nakazy i zakazy, tyczące się higjeny i chorób. Rozdział ten dzieli się na 12 traktatów (מסכתות).

Miszna powstała w roku 3890 (w drugiem stuleciu po Narodz. Chrystusa). Po jej ukazaniu się liczni uczeni, zwani Amoraitami (אמוראים) roztrząsali materjał w niej zawarty; wszystkie, w ten sposób powstałe rozprawy i wnioski zebrał **Rabbi Jochanan** w odrębne dzieło pod nazwą „Gemara" (גמרא), które w połączeniu z Miszną stanowi Talmud Jerozolimski (תלמוד ירושלמי).

Rozprawy babilońskich szkół amoraickich zebrane zostały przez **Rabbinę** i **Raw Aszę** w osobny kompleks, nazwany Talmudem Babilońskim*) (תלמוד בבלי), który jest o wiele obszerniejszy od Jerozolimskiego. Na treść obu tych dzieł złożyły się oprócz Biblji, Gemary i Miszny, także wszystkie podania od czasów Mojżesza, nakazy religijne, orzeczenia uczonych i wiele wiadomości naukowych.

W Talmudzie wyróżnić należy dwa elementy: **Halachę** (הלכה) i **Hagadę** (אגדה). Pierwsza zawiera kwestje prawne i postanowienia religijne, a druga — legendy, podania i t. p.

W krótkim czasie po ułożeniu Talmudu zjawiły się w literaturze judaistycznej następujące księgi—komentarze: Mechilta (מכילתא) do drugiej księgi Mojżesza, Sifro (ספרא) do trzeciej księgi Mojżesza, Sifri (ספרי) do czwartej księgi Mojżesza oraz do zbiorów talmudycznych. Prócz tego **Rabbi Chia** ułożył dopełnienie do Miszny—Toseftę (תוספתא), a **Rabbi Hoszaja** i **Ben Kapara** ułożyli Berajtot (ברייתות).

Po zakończeniu Gemary ukazały się jeszcze księgi, traktujące o Talmudzie, napisane przez uczonych, zwanych Gaonami (גאונים); przedewszystkiem tu wymienić należy **Jad ha-Chazaka**

*) Około roku 450 (ד' ר"י).

http://rcin.org.pl

(יד החזקה), napisane przez Rabbi Moszego ben Majmona (רמב"ם) w drugiej połowie XII stulecia i **Szulchan Aruch** (שלחן ערוך), ułożony przez Rabbi Josefa Karo w czterysta lat po śmierci Majmonidesa.

Jad ha-Chazaka (יד החזקה) stanowi kodyfikację całego żydowskiego ustawodawstwa; księga ta zawiera pełny zbiór nakazów, zakazów, zwyczajów, postanowień od Mojżesza do czasów zamknięcia Talmudu. Jad ha-Chazaka obejmuje także objaśnienia Gaonów.

Szulchan Aruch (שלחן ערוך) t. zn. „Nakryty Stół" dzieli się na cztery księgi.

I. Orach Chajim (אורח חיים) t. j. „Droga Życia" traktuje o rytuale synagogalnym oraz o przepisach sobotnich i świątecznych.

II. Jore Dea (יורה דעה) t. j. „Nauczyciel Wiedzy" zawiera przepisy o dozwolonych i zakazanych potrawach, o żałobie i t. p.

III. Ewen Hoezer (אבן העזר) t. j. „Kamień Pomocy" wykłada prawo małżeńskie.

IV. Choszen Hamiszpat (חושן המשפט) t. j. „Ochrona Prawa" zawiera prawo cywilne.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

CZĘŚĆ 1.

ISTOTA RELIGJI MOJŻESZOWEJ.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ I

Wyznanie Wiary

Ze wstępu przekonaliśmy się, jak obszerne są źródła religji mojżeszowej; przez wszystkie jednak omówione tam księg- przewijają się pewne zasadnicze momenty, pewne ideje, stanowiące rdzeń wiary żydowskiej, które w niewielu słowach dadzą się zamknąć. Dzieje wiedzy judaistycznej świadczą, że oddawna podejmowano już próby, mające na celu ułożenie tych podstawowych cech religji w szereg tez lub artykułów, stanowiących wyznanie wiary każdego Żyda.

Na specjalne omówienie zasługują tu prace Majmonidesa i Josefa Albo.

Majmonides (1135—1204 po N. Ch.) był uczonym, wyróżniającym się wszechstronnością i głębokością sądów. Filozof, teolog, lekarz i matematyk w jednej osobie w każdej z tych specjalności pozostawił trwałe ślady swej niepospolitej wiedzy. Szczególnie doniosłe znaczenie posiadają jego **13 artykułów wiary** (שלשה עשר עקרים), które zyskały aprobatę wielu znakomitych autorytetów judaizmu*). Dla tych powodów weźmiemy je za podstawę naszych rozważań w tym przedmiocie.

Poniżej podajemy autentyczny tekst „13 artykułów wiary" wraz z dosłownym przekładem.

---

*) 13 art. wiary włączone zostały do tekstów modlitw.

http://rcin.org.pl

Art. 1.
Wierzę wiarą pełną, że Stwórca, niech będzie błogosławione Imię Jego, jest Twórcą i Kierownikiem wszystkich tworów i że On Sam Jeden uczynił, czyni i czynić będzie wszystkie twory.

א)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא
בּוֹרֵא וּמַנְהִיג לְכָל־הַבְּרוּאִים
וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה וְעֹשֶׂה
וְיַעֲשֶׂה לְכָל־הַמַּעֲשִׂים:

Art. 2.
Wierzę wiarą pełną, że Stwórca, niech będzie błogosławione Imię Jego, jest Jedyny i niema jedności Jemu podobnej pod żadnym względem i że On Sam Bogiem naszym był, jest i będzie.

ב)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא
יָחִיד וְאֵין יְחִידוּת כָּמוֹהוּ
בְּשׁוּם פָּנִים וְהוּא לְבַדּוֹ אֱלֹהֵינוּ
הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה:

Art. 3.
Wierzę wiarą pełną, że Stwórca, niech będzie błogosławione Imię Jego, nie jest ciałem, że nie ograniczają Go żadne granice cielesne i niema doń podobnego.

ג)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֵינוֹ
גּוּף וְלֹא יַשִּׂיגוּהוּ מַשִּׂיגֵי הַגּוּף
וְאֵין לוֹ שׁוּם דְּמִיוֹן כְּלָל:

Art. 4.
Wierzę wiarą pełną, że Stwórca, niech będzie błogosławione Imię Jego, jest Pierwszy i Ostatni

ד)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא
רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן:

Art. 5.
Wierzę wiarą pełną, że tylko do Stwórcy Samego wolno się modlić, a nie wolno się modlić do nikogo innego.

ה)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לוֹ
לְבַדּוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל וְאֵין
לְזוּלָתוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל:

Art. 6.
Wierzę wiarą pełną, że wszystkie słowa proroków są prawdą.

ו)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁכָּל־דִּבְרֵי נְבִיאִים אֱמֶת:

http://rcin.org.pl

Art. 7.

Wierzę wiarą pełną, że proroctwo Mojżesza, nauczyciela naszego, pokój z nim, było prawdziwe, i że był on ojcem (najznakomitszym z) proroków tak poprzedzających go, jak i następujących po nim.

ז) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה אֱמֶתִּית, וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לַנְּבִיאִים לַקּוֹדְמִים לְפָנָיו וְלַבָּאִים אַחֲרָיו:

Art. 8.

Wierzę wiarą pełną, że cała Nauka (Tora), która się taraz znajduje w rękach naszych, jest tąż samą, która dana była Mojżeszowi, nauczycielowi naszemu, pokój z nim.

ח) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁכָּל־הַתּוֹרָה הַמְצוּיָה עַתָּה בְּיָדֵינוּ, הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

Art. 9.

Wierzę wiarą pełną, że ta Nauka (Tora) nie będzie zmieniona, i że nie będzie innej nauki od Stwórcy, niech będzie błogosławione Imię Jego.

ט) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לֹא תְהֵא מֻחְלֶפֶת וְלֹא תִהְיֶה תּוֹרָה אַחֶרֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

Art. 10.

Wierzę wiarą pełną, że Stwórca, niech będzie błogosławione Imię Jego, zna wszystkie czyny ludzi i wszystkie ich myśli, jak powiedziano: „Ten, który kształtuje serca ich, który zważa na wszystkie sprawy ich".

י) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל־מַעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם וְכָל־מַחְשְׁבוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם, הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם:

Art. 11.

Wierzę wiarą pełną, że Stwórca, niech będzie błogosławione Imię Jego, wynagradza tych, którzy przestrzegają przykazań Jego, a karze tych, którzy zaniedbują przykazania Jego.

יא) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

http://rcin.org.pl

Art. 12.

Wierzę wiarą pełną w przyjście Mesjasza, a pomimo, że zwleka, jednakże wyczekuję codzień jego przybycia.

יב)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְאַף עַל פִּי
שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ, עִם כָּל זֶה אֲחַכֶּה־
לּוֹ בְּכָל־יוֹם שֶׁיָּבֹא:

Art. 13.

Wierzę wiarą pełną, że nastąpi zmartwychwstanie w czasie, kiedy to będzie wolą Stwórcy, niech będzie błogosławione Imję Jego, a pamięć Jego uwielbiona na zawsze i na wieki wieków.

יג)
אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה,
שֶׁיִּהְיֶה תְּחִית הַמֵּתִים בְּעֵת
שֶׁתַּעֲלֶה רָצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרֵא
יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ
לָעַד וּלְנֶצַח נְצָחִים:

Przechodząc do rozważania powyżej wymienionych artykułów, specjalny nacisk położyć musimy na **pierwszy** z nich, który stwierdza podstawową zasadę religji mojżeszowej, a mianowicie: że wszechświat z całą jego doskonałą i harmonijną strukturą nie powstał sam przez się, ani przez przypadek, lecz jest tworem Boga.

Artykuły **drugi** i **trzeci** stwierdzają zasady Jedności i Bezcielesności Boskiej.

Artykuł **czwarty** wyraża zasadę Wieczności Stwórcy.

Artykuł **piąty** rozwija zasadę Jedności Boga (wyrażoną już w artykule drugim). Skoro bowiem Bóg jest Jeden, a wszystkie jestestwa, znajdujące się na świecie, są tylko Jego tworami — nikt prócz Niego nie zasługuje na uczczenie przez modły.

Z tych względów nie wolno się modlić także do aniołów, którzy są jedynie wyznaczeni przez Boga do spełniania Jego rozkazów (patrz Psalm 103, 20).

Artykuł **szósty** stwierdza wiarę w prawdziwość religji objawionej, wyłożonej Izraelitom przez proroków, których Pismo Święte uważa za ludzi, obdarzonych wybitnemi zaletami duchowemi i błogosławieństwem Bożem. Największe znaczenie z pośród proroków miał Mojżesz, co stwierdza **art 7**, nazywając go ojcem proroków. Jednakże nawet Mojżesz nie wykładał narodowi prawd, jedynie na własnych przekonaniach ugruntowanych, a był głosicielem słowa Bożego; to właśnie stwierdza **art. 8**,

http://rcin.org.pl

który pozatem wyraża wiarę, że księgi święte dochowały się do nas w pierwotnej formie bez żadnych zmian.

Art. 9 powtarza spotykane często w Piśmie Świętem zdanie, że postanowienia Boskie wydane są na wieczne czasy i jako twór Najdoskonalszej Istoty nie mogą podlegać zmianom; dlatego też Stwórca nie udzieli ludziom nigdy innej nauki.

Art. 10 omawia cechę Wszechwiedzy Boga, przed Którego okiem nic na ziemi ukryć się nie może. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest doskonała sprawiedliwość Stwórcy, karzącego wszelkie zło i nagradzającego za spełnianie przykazań religijnych **(Art. 11)**.

Art. 12 wyraża nadzieję przyjścia Mesjasza, które jest rozumiane jako nowa epoka w dziejach ludzkości, uświetniona wskrzeszeniem państwa Izraelskiego.

W **Art. 13** zawarta jest wiara w zmartwychwstanie wszystkich istot na ziemi i w nastąpienie dnia Sądu Ostatecznego.

§ 2. **Zasady wiary według Josefa Albo.** Na początku wieku 15 Rabbi Josef Albo zawarł podstawowe zasady religijne w trzech jedynie artykułach. Brzmią one jak następuje;

1. Wiara w istnienie Boga.	א) מְצִיאוּת הַשֵּׁם.
2. Wiara w objawienie Boskie.	ב) תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם.
3. Wiara w karę i w nagrodę Boską.	ג) שָׂכָר וְעוֹנֶשׁ.

Josef Albo uważał powyższe trzy zasady, które wymienione są także w 13 artykułach Majmonidesa (art. 1, 6, 11) za najważnejsze z tego względu, że z nich można wyprowadzić wszelkie inne postanowienia religji mojżeszowej.

Fundacja im. T. T. M. Ze zbiorów

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ II

Poznanie Boga

§ 3. O sposobach poznania Boga. Zapoznawszy się w rozdziale poprzednim z najbardziej podstawowemi zasadami naszej wiary, przejdziemy zkolei do szczegółowszego rozpatrzenia tych zagadnień.

N a pierwsze miejsce wysuwa się kwestja poznania Boga t. j. ustalenia danych, które utwierdzają w nas wiarę w istnienie Stwórcy i pozwalają nam wyrobić sobie pojęcie o Jego cechach.

Przekonać się o bytności Boga możemy w dwojaki sposób: przedewszystkiem przez obserwację otaczającego świata, czyli **drogą naturalną,** a następnie przez badanie źródeł **religji objawionej** t. j. takiej, jaką Stwórca bezpośrednio przekazał ludziom wybranym i powołanym do nauczania narodu.

Sposób naturalny poznania Boga polega na postrzeganiu zjawisk otaczającej nas rzeczywistości i na tworzeniu na tej podstawie wniosków, dotyczących nietylko samego **faktu** istnienia Stwórcy, ale także **cech** Jego osobowości.

W rozdziale niniejszym uwzględniać będziemy dane, ustalone drogą naturalną w zestawieniu z opowiedniemi dogmatami religji objawionej.

§ 4. Istnienie Boga. Przypatrując się otaczającemu światu, możemy stwierdzić, że w całej przyrodzie istnieje olbrzy-

http://rcin.org.pl

mia różnorodność zarówno w formach i kształtach, jak i w wewnętrznej istocie występujących tu zjawisk. Pomimo tej różnorodności, zauważyć się daje we wszechświecie wzajemna zależność wszystkich jego cząstek, połączona z zadziwiającą regularnością i harmonją.

Żadne zjawisko nie występuje przypadkowo i dorywczo; wszystkie one podlegają pewnym prawom stałym, dającym się przeniknąć i odkryć. Tak naprzykład dzięki badaniom i wyliczeniom można przewidzieć ruch ciał niebieskich nawet w bardzo odległej przyszłości, jak również określić terminy przypływu i odpływu morza i t. d. Taka regularność i prawidłowość przejawia się zarówno w sferze działania żywiołów jak i w życiu roślinnem i zwierzęcem, zarówno w prawach, rządzących funkcjonowaniem organizmu ludzkiego, jak i w prawach, którym podlegają fizyczne i chemiczne właściwości wszelkiej materji. Jednym słowem widoczny jest we wszystkiem niezłomny i mądry porządek.

Nasuwa się pytanie, w jaki sposób ten porządek powstał, skąd on bierze swoją żywotność i moc. Jasnem jest, że nie mógł on powstać przypadkowo, ani też sam przez się, a więc przyjąć musimy istnienie jakiejś Siły Twórczej, która te wszystkie prawa i zasady ustanowiła oraz je w czyn wprowadza. Tej Pierwotnej, Najwyższej Sile przypisać musimy*) ze względu na doskonałość jej dzieła (t. j. wszechświata) cechy wszechmądrości, wieczności, wszechobecności, doskonałej sprawiedliwości, jedności i bezcielesności. W ten sposób dochodzimy do pojęcia Boga, Stwórcy wszechświata, dającego każdej istocie życie, a każdej rzeczy pojęcie i formę.

Pismo Święte podobnemi drogami rozumowania zmierza do ugruntowania pojęcia Wiekuistego:

Wszystko ma porę swoją, a każde zjawisko swój czas pod niebem. (Kohelet 3, 1)	לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם: (קהלת ג', א')

*) co udowodnione zostanie w następnych paragrafach.

http://rcin.org.pl

אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ:

(קהלת ג', י"א)

Wszystko urządził pięknie (Wiekuisty) w swoim czasie.

(Kohelet 3, 11)

וְאוּלָם שְׁאַל־נָא בְהֵמוֹת וְתֹרֶךָּ וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְיַגֶּד־לָךְ: אוֹ שִׂיחַ לָאָרֶץ וְתֹרֶךָּ וִיסַפְּרוּ לְךָ דְּגֵי הַיָּם: מִי לֹא־יָדַע בְּכָל־אֵלֶּה כִּי יַד־יְיָ עָשְׂתָה זֹאת:

(איוב י"ב, ז'—ט')

Zaprawdę, spytaj zwierząt, a nauczą cię i ptactwo nieba ci opowie, a przemów do ziemi i wskaże ci, a objaśnią cię ryby morskie. Któż nie poznałby w tem wszystkiem, że ręka Boga stworzyła to?

(Hiob 12, 7-9)

מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ:

(שם ל"ה, י"א)

Kto y nas mędrszymi czyni przez bydlęta ziemi, a rozumniejszymi przez ptactwo nieba.

(Tamże 35, 11)

שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֶרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

(ישעיה מ' כ"ו)

Podnieście oczy wasze ku wysokości i obaczcie, kto to*) stworzył? On, Który wywiódł w liczbie zastępy ich, Który wszystkie po imieniu nazywa; przed pełnym sił i potężnym mocą nikt się nie ukryje.

(Jezajasz 40, 26)

הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ:

(תהלים י"ט, ב')

Niebiosa opowiadają chwałę Pana, a dzieło rąk Jego wysławia przestwór niebieski.

(Psalmy 19, 2)

אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יוֹדַעַת מְאֹד:

(שם קל"ט, י"ד)

Sławię Cię, bom dziwnie cudowny, cudowne twory Twoje, a dusza moja poznaje to.

(Psalmy 139, 14)

---

*) t. zn. gwiazdy

http://rcin.org.pl

Powyżej przytoczone cytaty świadczą, że myśliciele i prorocy już w bardzo odległych czasach dowodzili istnienia Stwórcy, opierając się na obserwacji urządzeń wszechświata.

Prócz tego w Piśmie Świętem znajdują się wersety, zawierające słowa proroków, które podyktowane zostały objawieniem Boskiem; wersety te w sposób bezpośredni wskazują na istnienie Najwyższego, jako Stwórcy wszechrzeczy.

Na początku stworzył Bóg niebo i ziemię.	בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:
(Genezis 1, 1)	(בראשית א' א')
Jam stworzył ziemię i człowieka na niej stworzyłem; moje to ręce rozpostarły niebiosa, wszystek zastęp ich Jam urządził.	אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי אֲנִי יָדַי נָטוּ שָׁמַיִם וְכָל צְבָאָם צִוִּיתִי:
(Jezajasz 45, 12)	(ישעיה מ"ה, י"ב)
Twojem niebo, również Twoją ziemia, świat i co go napełnia— Tyś ustanowił.	לְךָ שָׁמַיִם אַף־לְךָ אָרֶץ תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ אַתָּה יְסַדְתָּם:
(Psalmy 89, 12)	(תהלים פ"ט, י"ב)

§ 5. **Jedność Boga.** Istnienia Boga dowiedliśmy, opierając się na stwierdzeniu doskonałości wszechświata. Korzystając z tego samego założenia, uzasadnić możemy drugą cechę Stwórcy, a mianowicie Jego Jedność. Gdyby bowiem były dwie siły rządzące, nie mogłaby się ostać ta harmonja, jaka istnieje w przyrodzie. Zamiast wzajemnej zależności występowałyby liczne przeciwieństwa, a prawa, rządzące naturą, nie posiadałyby takiej powszechności, jaką mają teraz. Dla przykładu przytoczyć tu można prawo ciążenia, któremu podlegają wszystkie przedmioty, istniejące we wszechświecie od najmniejszego źdźbła aż do olbrzymich planet i gwiazd.

Religja nasza była pierwszą z pośród wierzeń, które przyznały Jedność Boga. Z przeświadczenia o tej cesze Stwórcy wyprowadzić można tę myśl, że wszyscy ludzie, jako twory Jego, stanowią niejako jedną rodzinę, są dziećmi Jednego Ojca. W ten sposób każdy człowiek obowiązany jest miłować bliźnie-

http://rcin.org.pl

go swego jak brata. Do tak pojętej miłości wzywa nas prorok Maleachi:

הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ
הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ
מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו
לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ:

(מלאכי ב', י')

Azaliż nie wszyscy jednego mamy Ojca? Azaliż nie Jeden Bóg nas stworzył? Czemuż brat ma się przeniewierzyć bratu i przeto przymierze pierwszych rodziców naszych gwałcić?

(Maleachi 2, 10)

Poniższe cytaty z Pisma Świętego bezpośrednio wskazują na Jedność Boga.

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ
יְיָ | אֶחָד:

(דברים ו' ד')

Słuchaj Izraelu, Wiekuisty Bóg nasz, Wiekuisty Jedyny.

(Deuteron. 6, 4)

רְאוּ | אַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא
וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי:

(שם ל"ב,ל"ט)

Zobaczcież teraz, że to Ja, a niema Boga prócz Mnie.

(tamże 32, 39)

אַתָּה הָרְאֵת לָדַעַת כִּי יְיָ הוּא
הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ:

(שם ד', ל"ה)

Tobie pokazano, abyś poznał, że Wiekuisty jest Bóg, a nikt prócz Niego.

(tamże 4, 35)

וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּן אֵל
וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ:

(ישעיה מ', י"ח)

I do kogo chcecie Boga przyrównać i którą podobiznę przeciwstawić Jemu?

(Jezajasz 40, 18)

§ 6. **Opatrzność i Wszechmądrość Boska.** W całej przyrodzie zauważyć się daje celowość i organizacja. Każdy przedmiot, każda istota ma określone miejsce w hierarchji natury i wypełnia swe przeznaczenie zarówno względem siebie, jak i w stosunku do innych tworów. Z tej troskliwości Stwórcy, obejmującej wszystkie istoty i wszystkie przedmioty na ziemi, przekonać się możemy o Jego Opatrzności.

A jeżeli nadto uprzytomnimy sobie, że budowa świata jest

http://rcin.org.pl

doskonała i zwarta, tak, że żaden jej szczegół nie jest zbyteczny, a każda siła zostaje wyzyskana w sposób najbardziej racjonalny — to dojść musimy do przekonania o wszechmądrości Boskiej.

Pismo Święte mówi o powyższych dwu cechach Stwórcy w sposób następujący:

מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם:	On uporządkował wszechświat mądrością Swoją, a rozumem Swoim rozpostarł niebiosa. (Jeremjasz 10, 12)
(ירמיה י', י"ב)	
אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ: לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן מְסַפְּרִים תְּהִלּוֹת יְיָ וְעֻזּוֹ וְנִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה:	Cośmy słyszeli, a poznali, a ojcowie nasi opowiadali nam. Nie zataimy przed synami ich, pokoleniu późniejszemu opowiadając chwałę Boga i potęgę Jego i cuda, których dokonał. (Psalmy 78, 3, 4)
(תהלים ע"ח, ג', ד')	
מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ:	Jak mnogie dzieła Twoje, Boże, wszystkieś w mądrości urządził. (Tamże 104, 24)
(שם ק"ד, כ"ד)	
עִמּוֹ חָכְמָה וּגְבוּרָה לוֹ עֵצָה וּתְבוּנָה:	W Nim — mądrość i moc, Jego jest rada i roztropność. (Hiob 12, 13)
(איוב י"ב, י"ג)	

§ 7. **Wszechwiedza Boga.** Wszystko, istniejące we wszechświecie nie stoi na jednym poziomie rozwoju, lecz przeciwnie — ciągle się odnawia i przeradza, zdążając ku coraz większej doskonałości. Z tego wynika, że Opatrzność Boska nie objawiła się tylko w momencie stworzenia świata, ale czuwa stale nad sprawami doczesnemi, nie pomijając w swej troskliwości najmniejszego atomu.

Na podstawie powyższego dojść możemy do przekonania, że Bóg jest wszechwiedzący: znana Mu jest przeszłość, bo Sam ją stworzył; wie o teraźniejszości, ponieważ w każdym momencie kieruje nią; świadom jest przyszłości, w niej bowiem wytknął

http://rcin.org.pl

cele nieprzerwanej ewolucji całego życia we wszechświecie.

Tę wszechwiedzę Boską rozumieć należy w sensie najrozciąglejszym, obejmuje ona dosłownie całą rzeczywistość; żaden przedmiot, żaden czyn i żadna myśl przed jej przenikliwością ukryć się nie mogą.

O wszechwiedzy Stwórcy znajdujemy następujące twierdzenia w Piśmie Swiętem i Talmudzie:

הֲנוֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע
אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט?

(תהלים צ"ד, ט')

Kto urządził ucho, czyż nie usłyszy, albo kto zbudował oko, czyż nie zobaczy?

(Psalmy 94, 9)

כִּי כָל־לִבּוֹת דּוֹרֵשׁ יְיָ
וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת מֵבִין:

(דברי הימים א' כ"ח, ט')

Albowiem każde serce doświadcza Wiekuisty, wszystkie myśli w zarodku On pojmuje.

(Kronika 1, 28, 9)

כִּי נֹכַח עֵינֵי יְיָ דַּרְכֵי־אִישׁ
וְכָל מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס:

(משלי ה', כ"א)

Bo przed oczyma Wiekuistego są drogi każdego otwarte, a toruje On wszystkie jego koleje.

(Przypowieści 5, 21)

בְּכָל־מָקוֹם עֵינֵי יְיָ צוֹפוֹת
רָעִים וְטוֹבִים:

(שם ט"ו, ג')

Na każdem miejscu są oczy Wiekuistego, spoglądają na złych i na dobrych.

(tamże 15, 3)

יְיָ חְקַרְתַּנִי וַתֵּדָע: אַתָּה יָדַעְתָּ
שִׁבְתִּי וְקוּמִי בַּנְתָּה לְרֵעִי
מֵרָחוֹק: אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ
וְכָל־דְּרָכַי הִסְכַּנְתָּה: כִּי אֵין
מִלָּה בִּלְשׁוֹנִי הֵן יְיָ יָדַעְתָּ
כֻּלָּהּ:

(תהלים קל"ט, א'–ד')

Boże, Ty zbadałeś mnie i znasz. Ty znasz spoczynek mój i wstawanie moje, wyrozumiewasz myśl moją zdaleka. Chód mój i leżenie moje wyśledziłeś, a na wszystkie drogi moje baczysz. Bo zanim wyraz ukaże się na jezyku moim, już, Boże, znasz go cały.

(Psalmy 139, 1-4)

לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ
וַיְיָ יָכִין צַעֲדוֹ:

(משלי ט"ז, ט')

Serce człowieka rozważa drogę swoją, ale Wiekuisty kieruje krokiem jego.

(Przypowieści 16, 9)

http://rcin.org.pl

Poznaj, co jest nad tobą: oko, które widzi, ucho które słyszy, a wszystkie uczynki twoje do księgi zapisywane są. (Talmud, Abot 2, 1)	רע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל־מעשיך בספר נכתבים: (אבות פרק ב' א')

§ 8. **Wszechmoc Boga.** Bóg stworzył świat z niczego, jedynie mocą swej woli, nie mając żadnych wzorów ani materjałów. Gdybyśmy bowiem przypuścili, że Stwórca posiadał przy tworzeniu świata jakąś substancję uprzednio istniejącą lub jakieś wzory, nie przez Niego Samego pomyślane — to przyjść musielibyśmy do przekonania, że istniała niezależnie od Boga inna potęga, której dziełem były owa substancja i owe wzory.

Jednakże dowiódłszy Jedności Boga, odrzucić musimy istnienie wszelkich innych potęg tworzących, i w ten sposób przychodzimy do przekonania, że Wiekuisty stworzył świat z niczego.

Ten fakt wydaje się zupełnie niewspółmierny z naszemi pojęciami o sile i potędze ludzkiej i dlatego musimy przypisać Bogu cechę wszechmocy. Pismo Święte mówi o tem w sposób następujący:

Otóż Ja, Wiekuisty Bóg każdego ciała, czyżby dla Mnie istniało coś niemożliwego? (Jeremjasz 32, 27)	הִנֵּה אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָל־דָּבָר? (ירמיה ל"ב, כ"ז)
Ty, o Panie, Cudotwórco, objawiłeś między ludami potęgę Twoją. (Psalmy 77, 15)	אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא הוֹדַעְתָּ בָעַמִּים עֻזֶּךָ: (תהלים ע"ז, ט"ו)
Ty Sam tylko jesteś Bogiem, Tyś uczynił nieba, niebiosa niebios ze wszystkiemi ich zastępami, ziemię ze wszystkiem, co się na niej znajduje, morza ze wszystkiem, co je wypełnia i Ty wszystko ożywiasz. Tobie zastępy niebios cześć składają. (Nechemjasz 9, 6)	אַתָּה־הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ, אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי־הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם, הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ, הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם, וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: (נחמיה ט' ו')

http://rcin.org.pl

Jam Bóg Wszechpotężny. (Genesis 35, 11)	אֲנִי אֵל שַׁדָּי: (בראשית ל"ה, י"א)
Uznaję, iż możesz wszystko i dościgły dla Ciebie każdy zamysł. (Hiob 42, 2)	יָדַעְתִּי כִּי־כֹל תּוּכָל וְלֹא־יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה: (איוב מ"ב, ב')
Kto wygłosi wszechmoc Boga, wygłosi wszystką chwałę Jego? (Psalmy 106, 2)	מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: (תהלים ק"ו, ב')

§ 9. Wszechobecność Boga. Badania astronomiczne wykazały, że wszechświat jest tak wielki, iż myśl ludzka nie może objąć jego ogromu. Dość powiedzieć, że promienie świetlne niektórych gwiazd przebywają drogę do ziemi w ciągu wielu lat, a wiadomo, że prędkość światła wynosi 300.000 kilometrów na sekundę. Jednakże dowiedziono, że nawet w najbardziej oddalonych zakątkach wszechświata istnieją prawa, normujące ustrój planet, ich krążenie, odbijanie światła i t. d. Wiadomo też, że prawa te są identyczne z temi, którym podlegają analogiczne zjawiska na ziemi. Z tego wynika, że Stwórca nie koncentruje swej działalności w jednem określonem miejscu, lecz przejawia swą potęgę jednocześnie na całym obszarze wszechświata; jasnem więc jest, iż jest On wszechobecny.

Dokąd ujdę przed duchem Twym i dokąd przed obliczem Twojem schronię się? Gdybym wstąpił w niebo, tam Ty jesteś, a jeślibym sobie posłanie urządził w głębi ziemi i tam Ty przebywasz. Gdybym się wzniósł skrzydłami zorzy, gdybym przemieszkiwał na krańcach morza — i tamby mną kierowała Twoja ręka, uchwyciłaby Twoja prawica. (Psalmy 139, 7—10)	אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח? אִם־אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה וְאַצִּיעָה שְׁאוֹל הִנָּךְ: אֶשָּׂא כַנְפֵי־שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם: גַּם־שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ: (תהלים קל"ט, ז'—י')

http://rcin.org.pl

הַאֱלֹהֵי מִקְרֹב אֲנִי נְאֻם־יְיָ
וְלֹא אֱלֹהֵי מֵרָחוֹק: אִם־יִסָּתֵר
אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא
אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְיָ, הֲלוֹא אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא:

(ירמיה כ"ג, כ"ג-כ"ד)

Czyż ja jestem Bóg w bliskości, rzecze Wiekuisty, a nie Bóg w oddali? Czyż może człowiek tak skrycie się utaić, ażebym Ja go nie widział, rzecze Wiekuisty, azaliż Ja nie wypełniam nieba i ziemi?

(Jeremjasz 23, 23-24)

כִּי יְיָ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת
בְּכָל־הָאָרֶץ:

(דברי הימים ב ט"ז, ט')

Przecież oczy Wiekuistego oglądają cały świat.

(Kron. II, 16, 9)

§ **10. Bezcielesność Boga.** Każde ciało, istniejące w przyrodzie, musi zajmować pewną ściśle określoną przestrzeń; jedno i to samo ciało nie może w danej chwili znajdować się w dwu lub więcej miejscach; z drugiej znów strony w jednem miejscu nie mogą się znajdować dwa ciała w jednym i tym samym czasie. Jak dowiedliśmy, Bóg jest wszechobecny, czyli przebywa jednocześnie w całym nieskończonym wszechświecie, we wszystkich jego punktach. Z tego wynika, że do Boga nie stosują się cechy, właściwe ciałom; jasne więc jest, że nie posiada On ciała, czyli, że jest bezcielesny. Dlatego też nie możemy pojąć Boga naszemi zmysłami i nie powinniśmy wyobrażać Go sobie w jakiejkolwiekbądź formie i postaci.

W związku z powyższem należy zaznaczyć, że wszelkie wzmianki Pisma Świętego o cielesnych cechach boskich (np. o Jego oczach, uszach i t. p.) należy rozumieć w znaczeniu przenośnem.

כִּי־לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה
בְּיוֹם דִּבֶּר יְיָ אֲלֵיכֶם בְּחוֹרֵב
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

(דברים ד', ט"ו)

Gdyż nie widzieliście żadnej postaci w dniu, kiedy przemawiał Wiekuisty na Chorebie pośród ognia.

(Deutern. 4, 15)

הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֵרָאֶה
וַיַּחֲלֹף וְלֹא־אָבִין לוֹ:

(איוב ט', י"א)

Przede mną On przechodzi, a ja Go nie widzę, On przemyka się, a ja Go nie pojmuję.

(Hiob 9, 11)

http://rcin.org.pl

§ 11. Wieczność Boga. Nauka stwierdziła, że żadna materja nigdy nie zostaje unicestwiona, chociaż zachodzić w niej mogą procesy, zupełnie zmieniające jej istotę. Tak np. drzewo przy paleniu nie zostaje zupełnie zniszczone lecz rozkłada się na kilka substancyj, (jak węgiel drzewny i inn.), w ten sposob, że żaden atom nie niknie, lecz przekształca się w inny. Taksamo wszelka istniejąca siła trwa wiecznie, ulegając tylko różnym przemianom. Jeżeli więc każda siła i materja posiadają cechę niezniszczalności, to tembardziej cechę tę mieć musi Bóg, Który wszystkie siły i wszystkie ciała stworzył. Niezależnie od tego musimy stwierdzić, że nie może Stwórca mieć początku, bo gdybyśmy wyobrazili sobie moment powstania Boga, to jednocześnie trzebaby było przyjąć bytność jakiejś innej potęgi, która istniała przed tym momentem i spowodowała zjawienie się Stwórcy; jednakże koncepcja taka jest niemożliwa w związku z udowodnieniem Jedności Boga. Oczywiste więc jest, że niema On początku, a jako Stwórca niezniszczalnych sił i materji — nie może ulec zagładzie; wszystko to dowodzi, że jest On wieczny.

Z zasady niezniszczalności sił i materji możemy wyprowadzić jeszcze i ten wniosek, że dusza ludzka, jako pewna siła duchowa, nie może nigdy ulec zagładzie, a więc jest nieśmiertelna.

אֱלֹהֵי עוֹלָם יְיָ:	Bogiem Wiecznym jest Wiekuisty. (Jezajasz 40, 28)
(ישעיה מ' כ"ח)	
וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם:	I powiadam wam, jakom żyw na wieki. (Deuternom. 32, 40)
(דברים ל"ב, מ')	
בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל:	Zanim góry się narodziły, a stworzyłeś ziemię i świat; na wieki wieków Tyś Pan. (Psalmy 90, 2)
(תהלים צ', ב')	
לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם: הֵמָּה יֹאבֵדוּ	Wówczas ugruntowałeś ziemię, a dziełem rąk Twoich — niebiosa; one zginą, a Ty ostaniesz

http://rcin.org.pl

וְאַתָּה תַּעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד
יִבְלוּ כַּלְבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיֶחֱלָפוּ:
וְאַתָּה־הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתַּמּוּ:
(תהלים ק"ב, כ"ו–כ"ח)

się; one wszystkie jako szata zbutwieją, jako odzież odmienisz je, a przeminą. A Ty będziesz, a lata Twoje nieskończone s[ą].
(Psalmy, 102, 26-28)

Ponieważ Bóg jest wieczny i zawsze istnieć będzie, u Niego więc tylko szukać winniśmy pomocy, a nie u możnych świata tego, którzy prędzej czy później zakończą swoją doczesną egzystencję.

אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ
שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו:
עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ
אֶת־הַיָּם
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם
הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם:
(תהלים קמ"ו, ה', ו')

Szczęśliwy, kto u Boga Jakubowego szuka pomocy, kto pokłada swoją nadzieję w Wiekuistym, Bogu swoim, w Tym, Który stworzył niebo i ziemię, morza ze wszystkiem, co je wypełnia, albowiem On przechowuje prawdę na wieki.
(Psalmy 146, 5, 6)

§ 12. **Nieskończona Dobrotliwość Boga.** Już mówiąc o Wszechmądrości Boskiej, stwierdziliśmy, że Stwórca wykazuje wielką troskliwość, skierowaną ku wszystkim istotom na ziemi. Troszczy się On zarówno o całość stworzonego przez Siebie wszechświata, jak i o każdy poszczególny twór oddzielnie. Nauka przyrody poucza nas mianowicie, iż wszelka istota posiada pełnię warunków do zachowania swej egzystencji. Dość przypomnieć właściwe wszystkim tworom organy, pozwalające wyszukiwać pożywienie, chronić się od wpływu ostrych zmian atmosferycznych, uciekać przed wrogiem, bronić swego życia i t. d. Dla przykładu przytoczymy, że te zwierzęta, które nie posiadają efektywnych środków obrony jak zęby i pazury, wydzielanie jadu, zdolność szybkiej ucieczki i t. d. — chronią swe życie w taki sposób, że skóra ich przyjmuje barwę otaczających przedmiotów (np. liści) i wskutek tego stają się one niewidoczne dla wroga. Powyższe pozwala nam stwierdzić, że Stwórca niezmierną pieczołowitością obdarza każdą powołaną do życia istotę, dając jej warunki niezbędne dla pomyślnego rozwoju; jest więc On nieskończenie dobrotliwy.

http://rcin.org.pl

Ta cecha Stwórcy przejawia się szczególnie w stosunku do człowieka, który otrzymał nietylko najdoskonalszy ustrój cielesny, ale także nieśmiertelną duszę.

נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
(תהלים קל״ו, כ״ה)

Daje chleb wszelkiemu ciału, bo na wieki łaska Jego.

(Psalmy 136, 25)

טוֹב־יְיָ לַכֹּל
וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו׃
(שם קמ״ה, ט׳)

Bóg dobrotliwy jest dla wszystkich, a miłosierdzie Jego ogarnia wszystkie twory Jego.

(Tamże 145, 9)

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא
יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן
אֶרֶךְ אַפַּיִם
וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים
נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה׃
(שמות ל״ד, ו׳, ז׳)

I przeszedł Wiekuisty mimo oblicza jego (Mojżesza) i zawołał: „Wiekuisty, Wiekuisty Bóg miłosierny i litościwy, nieskory do gniewu, a pełen miłości i prawdy; przechowujący miłość tysięcy, przebaczający winę i występek i grzech.

(Exodus 34, 6, 7)

§ 13. Doskonała Sprawiedliwość Boga. Dobrotliwość Boga nie dowodzi, aby miał On być pobłażliwy dla występnych; gdyby bowiem Stwórca tak postępował, tolerowałby zło, a to jest niemożliwe ze względu na cechy opatrzności, wszechmądrości i właśnie dobrotliwości Boskiej. Musimy więc przyjąć, że Stwórca okazuje swą łaskę jedynie cnotliwym, a występnych poddaje karze; z tego wynika, że jest On doskonale sprawiedliwy. Jednakże należy zaznaczyć, ze nawet najbardziej zatwardziały grzesznik może zyskać od Boga przebaczenie, jeżeli okaże skruchę i poprawę. (Patrz rozdział XV).

צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו
וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו׃
(תהלים קמ״ה, י״ז)

Sprawiedliwy jest Bóg na wszystkich drogach Swoich i łaskawy we wszystkich czynach Swoich.

(Psalmy 145, 17)

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ

Opoką działalność Jego, nieskazitelne zarządzenia Jego, bo

http://rcin.org.pl

כִּי־כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט
אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל
צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:

(דברים ל"ב, ד')

wszystkie drogi Jego prawem są. Bóg rzetelny i bez krzywdy, sprawiedliwy i prawy jest On.

(Deutern. 32, 4)

וְהוּא יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק
יָדִין לְאֻמִּים בְּמֵישָׁרִים:

(תהלים ט' ט')

I sądzi On świat w sprawiedliwości, wyrokuje o narodach wedle słuszności.

(Psalmy 9, 9)

§ **14. Doskonałość i Niezmienność Boga.** Stwierdziliśmy poprzednio następujące cechy Boskie: Jedność, Opatrzność, Wszechwiedzę, Wszechmoc, Wszechobecność, Bezcielesność, Wieczność i doskonałą Sprawiedliwość. Widzimy więc, że Stwórca posiada wszelkie zalety, jakie tylko umysł ludzki wyobrazić sobie może. Z łączności tych wszystkich przymiotów wynika **absolutna Doskonałość Boga.** Stanąwszy na gruncie tego pojęcia dochodzimy do koncepcji jeszcze jednej cechy Stwórcy, a mianowicie Jego **niezmienności;** i rzeczywiście: nie może się On zmienić na gorsze, gdyż wtedy przestałby być absolutnie doskonałym, nie może się zmienić na lepsze gdyż zalety Jego osiągnęły najwyższy stopień.

כִּי אֲנִי יְיָ לֹא שָׁנִיתִי:

(מלאכי ג', ו')

Ja Wiekuisty się nie zmienię.

(Maleachi 3, 6)

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ III

Objawienie Boskie

§ 15. Cel Objawienia. W rozdziale poprzednim mówiliśmy już o Objawieniu przy rozważaniu zagadnień, związanych z poznawaniem Boga. Obecnie wyjaśnimy, na czem polega Objawienie Boskie i jakie jest jego znaczenie w religji naszej.

Przekonaliśmy się, że możemy dojść do poznania Stwórcy i Jego cech posiłkując się wyłącznie rozumową obserwacją świata. Nie wszyscy jednak ludzie obdarzeni są na tyle wyrobionym umysłem, aby osiągnąć poznanie Boga na podstawie rozumowania. Pozatem samo poznanie Boga nie wyczerpuje całokształtu zagadnień religijnych. Istnieje cały szereg kwestyj teologicznych i etycznych, których człowiek albo wogóle rozwiązać nie potrafi, albo też przy rozwiązywaniu ich napotyka na wiele wątpliwości, mogących doprowadzić go do błędnych wniosków. Z tych względów Stwórca objawił narodowi izraelskiemu naukę Swą za pomocą ludzi wybranych, aby dać wszystkim możność poznania prawd, które każdy człowiek znać powinien zarówno dla dobra własnego jak i dla dobra ogółu.

וַיָּקֶם עֵדוּת בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה
שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־
אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם׃
(תהלים ע״ח, ה׳)

Gdy ustanowił świadectwo w Jakubie i naukę dał Izraelowi, nakazał wtedy ojcom naszym, aby ją wykładali dzieciom swoim.
(Psalmy 78, 5)

http://rcin.org.pl

W braku proroctwa rozprzęga się lud, ale szczęsny ten, kto przestrzega nauki.

(Przypowieści 29, 18)

בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם
וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ׃

(משלי כ״ט, י״ח)

§ 16. **Objawienie Boskie przed Mojżeszem.** Według Pisma Świętego Bóg objawił się już praojcu naszemu Adamowi i dał mu niektóre przykazania.

I przykazał Wiekuisty Bóg człowiekowi i rzekł: z każdego drzewa ogrodu pożywać możesz, ale z drzew poznania dobrego i złego pożywać nie będziesz.

(Genezis 2, 16, 17)

וַיְצַו יְיָ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם
לֵאמֹר: מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל־
תֹּאכֵל: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע
לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ׃

(בראשית ב׳, ט״ז, י״ז)

Gdy potomkowie Adama rozmnożyli się na ziemi, zapominać **zaczęli o nauce Bożej** i grzech między nimi począł się plenić. Wobec tego Stwórca postanowił wszystkich zgładzić, a dla zachowania rodu ludzkiego zdecydował pozostawić przy życiu Noego. Pewnego razu objawił się Bóg temu mężowi i dał mu poznać swą wolę. Na podstawie tych słów Stwórcy ułożono w późniejszym czasie siedem tak zwanych „przykazań synów Noego", które brzmią w sposób następujący:

1) Nie służyć innym Bogom.
2) Nie bluźnić Bogu.
3) Nie zabijać.
4) Nie grabić i nie kraść.
5) Nie cudzołożyć.
6) Nie spożywać członków, oderwanych od żywego stworzenia.
7) Urządzić izby sądowe celem ochrony prawa i wykonywania sprawiedliwości.

W dalszym ciągu dziejów Stwórca niejednokrotnie oznajmiał swą wolę wybranym jednostkom narodu izraelskiego. A więc objawił się Bóg Abrahamowi i nakazał mu udać się do ziemi Chanaan, aby rozpowszechniać tam wiarę w Jedynego Boga. Symbolem przymierza Stwórcy z Abrahamem i jego potomstwem jest **obrzezanie.** Następnie objawił się Bóg synowi Abrahama Izaakowi i synowi Izaaka Jakubowi*).

*) patrz Podręcznik Historji Żydów.

http://rcin.org.pl

וְאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם
אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב
בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ
לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם:

(שמות ו', ג')

I objawiłem się Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi, jako Bóg Wszechmogący, ale imieniem mojem „Wiekuisty" nie dałem się poznać im.

(Exodus 6, 3)

§ **17. Mojżesz i prorocy.** Największego jednak objawienia udzielił Bóg za pośrednictwem Mojżesza, gdyż przekazał mu Dziesięcioro Przykazań, które stanowią jedną z najważniejszych podstaw religji naszej. (Szczegółowy rozbiór Dekalogu patrz w rozdziale VI-m). Dzięki doniosłej roli, jaką odegrał Mojżesz w dziejach Żydów i w dziedzinie ugruntowania wiary izraelskiej, uważany jest on za najwybitniejszego z pośród proroków O wyższości Mojżesza nad innymi głosicielami słowa Bożego mówi Pismo Święte w sposób następujący:

אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְיָ
בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע
בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ:
לֹא־כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה
בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא:
פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ
וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידוֹת
וּתְמֻנַת יְיָ יַבִּיט:

(במדבר י"ב, ו', ז', ח')

Jeżeli kto u was jest prorokiem Wiekuistego, Ja w widzeniu mu się objawiam, za pośrednictwem snu przemawiam do niego. Nie taki sługa Mój Mojżesz: w całym domu Moim uwierzytelniony on jest. Z ust do ust przemawiam do niego, jawnie i nie w zagadkach; a obraz Wiekuistego on widzi.

(Numeri 12, 6, 7, 8)

וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד
בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר
יְדָעוֹ יְיָ פָּנִים אֶל־פָּנִים:

(דברים ל"ד, י')

I nie powstał więcej prorok w Izraelu podobny do Mojżesza, którego znał Wiekuisty z oblicza w oblicze.

(Deuteron. 34, 10)

Wielką zasługą Mojżesza jest głoszenie słowa Bożego w całym narodzie; skutkiem tego poznanie Boga, które było przedtem udziałem jednostek wybranych — rozpowszechniło się wśród wszystkich Żydów, a następnie przeniknęło także do innych ludów.

http://rcin.org.pl

הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגִרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

(דברים ל״א, י״ב)

Zgromadź lud, mężczyzn, niewiasty i dzieci i cudzoziemców, którzy w bramach twoich przebywają, aby słuchali i aby się uczyli i obawiali Wiekuistego, Boga Naszego i starali się spełniać wszystkie słowa Zakonu tego.

(Deuteron. 31, 12)

Prócz Dziesięciorga przykazań Bóg objawił Mojżeszowi jeszcze cały szereg innych przepisów, które posiadają także doniosłe znaczenie:

וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ:

(שם ה׳, כ״ח)

Ty zaś zostań tu przy mnie, a powiem ci wszystkie przykazania i ustawy i prawa, których ich nauczać będziesz, aby je spełniali na ziemi, którą oddaję im w posiadanie.

(tamże 5, 28)

Po śmierci Mojżesza Bóg objawił się także innym prorokom, którzy wzywali Żydów do ścisłego wypełniania nauki Mojżesza. Ostatni z proroków Maleachi tak kończy swoje wezwanie do narodu

זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים:

(מלאכי ג׳, כ״ב)

Pamiętajcie naukę Mojżesza sługi Mojego, któremu poruczyłem na Chorebie dla całego Izraela ustawy i prawa.

(Maleachi 3, 22)

§ 18. **Prawdziwość i niezmienność Nauki Objawionej.** Cała nauka, którą Bóg objawił narodowi za pośrednictwem Mojżesza i proroków, jest bezwzględnie prawdziwa. Znaczy to przedewszystkiem, że Mojżesz nie pisał doniosłych słów Nauki Bożej od siebie samego, lecz głosił jedynie to, co mu Bóg objawił. Jako dowód można przytoczyć ten fakt, że w Biblji przy każdem wyrzeczeniu i przykazaniu zaznacza się: „I Bóg kazał“,

http://rcin.org.pl

„I Bóg mówił". Przyjąć musimy, że Pismo Swięte prawdziwe jest w całości, a nie wolno nam twierdzić, że prawdziwa jest tylko część Biblji, a niektóre rozdziały lub wersety są nieprawdziwe.

כי דבר יי בזה
ומצותו הפר
הכרת תכרת זה האומר אין
תורה מן השמים... ואפיקרו
אמר כל התורה כלה מן
השמים חוץ מפסוק זה שלא
אמרו הקדוש ברוך הוא
אלא משה מפי עצמו זהו
כי דבר יי בזה:

(סנהדרין צ"ט, ע"א)

Według podania wyrazy Pisma Świętego: „Albowiem słowem Wiekuistego wzgardził, a przykazania Jego naruszył, stracona niech będzie dusza ta, grzech jest na niej" — stosują się do tego, kto nie przyznaje Boskości całej Tory, jak również do tego, kto przyznaje wogóle Boskość całej Tory, a wyłącza jedno tylko wyrzeczenie, mówiąc, że to nie Bóg wyrzekł, a Mojżesz od siebie.

(Talmud, Synhedr. 99, 71)

Prawdziwość Nauki Objawionej oznacza także, że Pismo Święte dochowało się do nas w pierwotnej niezmienionej postaci. Rękojmią autentyczności Biblji jest „Massora"*, która zawiera ścisłe odtworzenie wszystkich właściwości pierwotnego tekstu 24-ch ksiąg Pisma Świętego. Egzemplarz Biblji, choćby w drobnych szczegółach niezgodny z „Massorą", zostaje wyłączony z użytku w domach modlitwy.

Dowiedliśmy już, że Bóg jest Istotą Najdoskonalszą. Ponieważ Nauka Objawiona jest Jego tworem, więc i ona jest najdoskonalsza i nie może ulec zmianie. Z tego wypływają dwa wnioski: po pierwsze, że żadna inna nauka przez Wiekuistego nie będzie nigdy udzielona; po drugie, że prawdy objawione, zawarte w Piśmie Św. nie będą w niczem przez Boga przekształcone, ani zmienione i w tej samej postaci trwać będą na wieki.

וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת
אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה

A nie z wami tylko samymi zawieram dzisiaj to przymierze i tę umowę zaprzysiężoną—lecz

*) patrz str. 13

http://rcin.org.pl

הַזֹּאת: כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ
פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה
עִמָּנוּ הַיּוֹם:

(דברים כ"ט, י"ג, י"ד)

z każdym, kto z wami stoi dziś przed obliczem Wiekuistego, Boga Waszego, i którego tu niema z wami dzisiaj.

(Deuter. 29, 13, 14)

וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם
אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ
וּדְבָרַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּפִיךָ
לֹא־יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ
וּמִפִּי זַרְעֲךָ
וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ
אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

(ישעיה נ"ט, כ"א)

A Ja — takie przymie ze Moje z nimi, rzecze Wiekuisty: „Duch Mój, który na tobie i słowa Moje, którem włożył w usta twe, nie ustąpią z ust twoich, ani z ust potomków twoich, ani z ust potomstwa potomków twoich, rzecze „Wiekuisty, odtąd i aż na wieki.“

(Jezajasz 59, 21)

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ IV

Nagroda i kara za postępki ludzkie

§ 19. **Istota nagrody i kary.** Dowiedliśmy poprzednio, że Stwórca jest wszechwiedzący i doskonale sprawiedliwy. Żaden więc postępek ludzki nie uchodzi Jego baczności, a gdy człowiek wykracza przeciwko przepisom religijnym — ściąga na siebie karę Boską. Z drugiej znów strony spełnianie wszystkich nakazów Stwórcy zostanie wynagrodzone. Człowiek bowiem posiada rozsądek i swobodę woli, t. j. dwie właściwości, które sprawiają, iż jest on odpowiedzialny za swoje postępowanie. Albowiem dzięki rozsądkowi może człowiek rozpoznać dobro i zło, odróżnić czyny godziwe od zakazanych, uświadomić sobie, jakie myśli są dopuszczalne, a jakie grzeszne. Dzięki zaś swobodzie woli człowiek może dowolnie kierować swem postępowaniem i czynić tak, jak mu nakazuje rozsądek t. j. unikać występków i grzechów, a stosować się do przykazań Boskich.

הכל צפוי
והרשות נתונה
ובטוב העולם נדון
והכל לפי רוב המעשה:

(אבות ג', ט"ו)

Wszystko wiadome jest (Bogu), człowiek zaś posiada swobodę wyboru; w dobroci świat sądzony jest, a wszystko odpowiada ważności czynu.

(Talmud, Abot 3, 15)

http://rcin.org.pl

הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:

(דברים ל' י"ט)

Świadczę się przed wami dzisiaj niebem i ziemią: życie i śmierć składam przed tobą, błogosławieństwo i przekleństwo; wybierz życie abyś żył wraz z potomstwem twojem.

(Deutern. 30, 19)

Powyższe cytaty wyraźnie mówią o pozostawieniu człowiekowi wolnej woli w wyborze dróg życia. To samo stwierdzają poniżej przytoczone wyjątki z Psalmów:

בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־רֶשַׁע:

(תהלים ד', א')

Wolę stać na progu domu Pana mojego, niż wylegiwać się w namiotach bezprawia.

(Psalmy 4, 1)

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי:

(שם קי"ט, ל')

Drogę prawdy obrałem sobie: prawa Twoje stawiam przed siebie.

(Tamże 119, 30)

Kara, jaką Bóg dotyka grzesznych, nie przeczy Jego dobroci. Stwórca, doświadczając występnych cierpieniem, pragnie przedewszystkiem odwieść ich na przyszłość od grzechu i skierować na drogę prawdy. Pozatem Bóg, karząc grzeszników, ochrania ogół ludzki przed ich występną działalnością, a więc przyczynia się do powszechnego dobra.

כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב יְיָ יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת־בֵּן יִרְצֶה:

(משלי ג' י"ב)

Bo kogo miłuje Wiekuisty, tego karci jako ojciec, który kocha swego syna.

(Przypowieści 3, 12)

וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַּסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ:

(דברים ח' ה')

A więc poznaj w sercu swojem, że tak samo jak człowiek umoralnia syna swego, tak Wiekuisty, Bóg Twój umoralnia ciebie.

(Deutern. 8, 5)

http://rcin.org.pl

Pismo Święte i Talmud nie wskazują dokładnie, jaka właściwie nagroda czeka cnotliwego, a jakie utrapienia przeznaczone są dla występnych; jedynie. opierając się na dogmacie doskonałej sprawiedliwośći Stwórcy, możemy przypuścić, że zapłata Boska zostanie wyznaczona stosownie do zasług.

אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב
כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ׃
אוֹי לָרָשָׁע רָע
כִּי־גְמוּל יָדָיו
יֵעָשֶׂה לוֹ׃

(ישעיה ג׳, י׳-י״א)

Oświadczcie sprawiedliwym, że dobrze im się stanie, gdyż owoce uczynków swoich spożywać będą; biada zaś niegodziwemu, źle mu się powiedzie, gdy odpłata rąk jego oddana mu będzie.

(Jezajasz 3, 10-11)

כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים
יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל־כָּל־נֶעְלָם
אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

(קהלת י״ב, י״ד)

Bo wszelki czyn przywiedzie Bóg przed sąd, wszystko, co tajne, czy dobre, czy też złe.

(Kohelet 12, 14)

וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם כְּפָעָלָם
וְכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃

(ירמיה כ״ה, י״ד)

I wynagrodzę ich według zasług i według działań ich rąk.

(Jeremjasz 25, 14)

§ 20. Czas zapłaty za uczynki ludzkie. Zapłata Boska nie zawsze następuje zaraz po spełnieniu czynu, a częstokroć nawet nie przejawia się za życia człowieka. Dzieje się to dlatego, że Bóg, odkładając karę za grzechy, pragnie dać występnym możność poprawy. Pozatem Stwórca nie chce krępować swobodnej woli człowieka, czego nie dałoby się uniknąć przy wymierzaniu zapłaty zaraz po dokonaniu czynu; ludzie bowiem unikaliby grzechów nie z powodu niechęci do złego i nie z powodu dążności do ulegania przepisom Boskim, a jedynie wskutek obawy natychmiastowej kary. Zato po śmierci człowieka wydany zostaje wyrok i nieśmiertelna dusza ludzka otrzymuje stosowną zapłatę. Nie wiemy jednak, na czem ta zapłata polega i w jakiej formie się objawia.

http://rcin.org.pl

חֵפֶץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע
נְאֻם יְיָ אֱלֹהִים
הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה:

(יחזקאל י"ח, כ"ג)

Azaliż pragnę śmierci niegodziwego, rzecze Pan Wiekuisty, wszak raczej, aby się nawrócił i żył.

(Jezechiel 18, 23)

ודע שמתן שכרן
של צדיקים
לעתיד לבא:

(אבות ב', ט"ז)

A wiedz, że nagroda sprawiedliwych dopiero w przyszłem życiu.

(Talmud, Abot, 2, 16)

הילודים למות
והמתים לחיות
והחיים לדון
לידע ולהודיע ולהודע
שהוא אל הוא היוצר
הוא הבורא הוא המבין
הוא הדין הוא העד
הוא בעל־דין
הוא עתיד לדון
ברוך הוא שאין לפניו
לא עולה ולא שכחה
ולא משוא פנים
ולא מקח שחד
ודע שהכל לפי החשבון
ואל־יבטיחך יצרך
שהשאול בית־מנוס לך
שעל כרחך אתה נוצר
ועל כרחך אתה חי
ועל כרחך אתה מת
ועל כרחך אתה עתיד
ליתן דין וחשבון
לפני מלך
מלכי המלכים
הקדוש ברוך הוא:

(אבות ד', כ"ט)

Zrodzeni przeznaczeni są do śmierci, zmarli do zmartwychwstania, a wskrzeszeni do sądu, aby wiedzieć i ogłaszać, że On jest Bogiem, On—Sprawcą, On—Stwórcą, On — Wszechwiedzącym, On — Sędzią, On—Świadkiem, On — Oskarżycielem. On kiedyś sądzić będzie. Błogosławiony Ten, przed Którym niemasz niesprawiedliwości, ani zapomnienia, ani względu na osobę, ani przekupstwa. I wiedz, że wszystko się odbywa według obliczenia. Niechaj cię grzeszna skłonność twoja nie łudzi, jakoby grób był miejscem ucieczki dla ciebie, albowiem mimo twej woli tyś stworzony, mimo twej woli zrodzony, mimo woli żyjesz, mimo woli umrzesz, mimo woli gotów będziesz dać kiedyś sprawę przed Królem Królów, Święty i Błogosławiony On!

(Talmud, Abot 4, 29)

§ 21. **O wewnętrznych pobudkach postępowania.** Religja nasza przyznaje zapłatę za dobre i złe uczynki, jednakże

http://rcin.org.pl

nie wynika z tego, że jedyną pobudką postępowania zgodnego z nakazami boskiemi ma być nadzieja otrzymania nagrody. Przeciwnie — liczne wersety Biblji i Talmudu wyraźnie głoszą, iż ludzie winni postępować cnotliwie wskutek umiłowania dobra, poczucia wewnętrznej czystości, a niechęci do wszystkiego, co złe i występne. Natomiast spełnianie dobrych uczynków celem zasłużenia na nagrodę w życiu przyszłem — jest niemoralne i z pewnością nie znajdzie pobłażania u Stwórcy.

Nie bądźcie jako niewolnicy, którzy usługują Panu pod warunkiem odebrania wynagrodzenia, ale bądźcie jako owi słudzy, którzy służą Panu nie dla nagrody.

(Talmud, Abot, 1, 3)

אל־תהיו כעבדים
המשמשין את הרב
על־מנת לקבל פרס
אלא הוו כעבדים
המשמשין את הרב
שלא על־מנת לקבל פרס:

(אבות פרק א', ג')

Pragnieniem sprawiedliwych jest tylko dobro, nadzieją niegodziwych — zaciekłość.

(Przypowieści 11, 23)

תַּאֲוַת צַדִּיקִים אַךְ־טוֹב
תִּקְוַת רְשָׁעִים עֶבְרָה:

(משלי י"א, כ"ג)

Piękniejsza jest jedna godzina skruchy i dobrych uczynków na tym świecie, niż całe życie świata przyszłego.

(Talmud, Abot 4, 22)

יפה שעה אחת
בתשובה ומעשים טובים
בעולם הזה
מכל חיי העולם הבא:

(אבות ד', כ"ב)

§ 22. **O znaczeniu wiary w nieśmiertelność duszy.** Wiara w nieśmiertelność duszy posiada doniosłe znaczenie dla każdego. Śmierć bowiem, pojmowana jako zaprzeczenie absolutne życia, jako stan zupełnego braku świadomości, wywiera przygnębiające wrażenie na każdego człowieka. Częstokroć też lęk przed tak rozumianą śmiercią zatruwa ludziom każdą chwilę, wywołuje świadomość bezcelowości życia i nicości wszystkich naszych poczynań. Wiara w nieśmiertelność duszy zapobiega takiemu lękowi śmierci, gdyż wpaja w nas przekonanie, że zgon stanowi tylko przejście od krótkiego życia do bytu wiecznego i doskonałego przed obliczem Boga.

http://rcin.org.pl

Pozatem wiara w nieśmiertelność duszy pozwala nam łatwiej znosić przeciwności i klęski doczesne, gdyż poucza nas, że życie wraz ze wszystkiemi jego gorzkiemi doświadczeniami jest tylko jedną chwilą wobec wieczności, w której przebywać będzie dusza nasza po śmierci.

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ V

Nauka o Mesjaszu i wskrzeszeniu zmarłych

§ 23. **Mesjasz i czasy mesjańskie.** Prorocy żydowscy niejednokrotnie zapowiadali przybycie Mesjasza (ביאת המשיח*), zbawcy narodu izraelskiego. Mąż ów według dochowanej tradycji pochodzić będzie z rodu Dawida; kiedy się zjawi — niewiadomo. Gdy przyjdzie Mesjasz, wszyscy ludzie, wyzwoliwszy się z jarzma grzechów i przesądów, hołdować poczną ideałom miłości, dobra i prawdy. W szczególności naród żydowski w czasach mesjańskich wolny będzie od wielowiekowych prześladowań i poniżeń i zajmie równorzędne miejsce pośród ludów świata. We wszystkich proroctwach o Mesjaszu zauważyć można niezłomne przekonanie, że w czasie przybycia tego zbawcy na ziemi zapanuje powszechne braterstwo. Znikną przegrody rasowe, gdyż wszyscy ludzie miłować się będą jako dzieci jednego Ojca. Opisy czasów mesjańskich odznaczają się we wszystkich proroctwach niezwykłą barwnością obrazów i przepojone są płomiennym optymizmem.

I wykwitnie odrośl z pnia Iszaja, a płonka z korzeni jego się rozrośnie. I spocznie na nim

וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי וְנֵצֶר	
מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה: וְנָחָה עָלָיו	

*) „mosziach“ znaczy po hebrajsku pomazaniec.

http://rcin.org.pl

Duch Wiekuistego, duch mądrości i rozsądku, duch rady i mocy, duch poznania i bojaźni Bożej. I będzie upodobanie jego w bojaźni Wiekuistego i nie wedle wejrzenia oczu swoich sądzić będzie, ani wedle słuchu uszu swoich rozstrzygać. Ale sądzić będzie w sprawiedliwości biednych, a rozstrzygać w prawości sprawy cierpiących i uderzy ziemię chłostą ust swoich, a tchnieniem warg swoich zabije niegodziwego. I będzie sprawiedliwość pasem bioder jego, a prawda opaską lędźwi jego. I zamieszka wtedy wilk z jagnięciem, a pantera przy koźlęciu wylegiwać się będzie; cielę i lwiątko i tuczony byk przebywać będą pospolu, a małe chłopię pasterzem ich będzie. A krowa i niedźwiedź paść się będą społem, młode ich razem wylegają się, a lew jako wół zajada słomę. I bawi się niemowlę nad norą żmii, a nad urokiem bazyliszka dziecię rączkę swą wyciąga. Nie będą szkodzić ani niszczyć na całej górze mojej świętej, bo pełna będzie ziemia poznania Wiekuistego jako wody, która głębię morza pokrywa. I będzie dnia onego, że odrośl Iszaja stanie się znakiem narodów, ku niej się ludy zwrócą, będzie siedziba jego chwałą.

(Jezajasz 11, 1–10)

רוּחַ יְיָ, רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה,
רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת
וְיִרְאַת יְיָ: וְהֵרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְיָ
וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפֹּט וְלֹא
לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ: וְשָׁפַט
בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר
לְעַנְוֵי־אָרֶץ וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט
פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע:
וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו
וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו: וְגָר
זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי
יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא
יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם:
וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו
יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר
יֹאכַל־תֶּבֶן: וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־
חֻר פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי
גָּמוּל יָדוֹ הָדָה:
לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ
בְּכָל־הַר קָדְשִׁי
כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה
אֶת־יְיָ כַּמַּיִם
לְיָם מְכַסִּים:
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס
עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ
וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד:

(ישעיה י״א, א׳–י׳)

http://rcin.org.pl

וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים
וְחַנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת
לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב
וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה:
וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ
וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד
כִּי־פִי יְיָ צְבָאוֹת דִּבֵּר:
(מיכה ד', ג' ד')

I przekują miecze swoje na pługi, a włócznie na sierpy. Nie podniesie naród przeciw narodowi oręża i nie będą się ćwiczyć nadal w boju. I zamieszka każdy pod winnicą swoją i pod figowcem swoim, a nikt spokoju nie zmąci, bo usta Boga Panującego to wyrzekły.

(Micha 4, 3-4)

Oczywistą jest rzeczą, że obrazowych porównań w powyższych proroctwach nie należy pojmować w znaczeniu literalnem. Przybycie Mesjasza wprawdzie pociągnie za sobą liczne zmiany w stosunkach między narodami, jednakże nie wypaczy praw natury; proroctwa zaś co do harmonijnego współżycia wszystkich zwierząt rozumieć należy jako alegorję stosunków ludzkich.

Majmonides o tej kwestji wypowiada się w sposób następujący:

אל יעלה על הלב
שבימות משיח יבטל דבר
וממנהגו של עולם
או יהיה שום חידוש
במעשה בראשית
אלא עולם כמנהגו נוהג
וזה שנאמר בישעיה וגר זאב
עם כבש ונמר עם גדי
ירבץ — משל וחידה.
(רמב"ם, הלכות מלכים י"ב)

Niechaj nie myślą, że za czasów Mesjasza będą jakiekolwiekbądź przewroty we wszechświecie lub w przyrodzie; świat ze wszystkiemi swemi porządkami ostanie się; a słowa Jezajasza: „i gościć będzie wilk u jagnięcia, a pantera przy koźlęciu" są tylko alegorją.

(Majm. Prawo o królach 12)

Dla Żydów wiara w przybycie Mesjasza posiada doniosłe znaczenie. Pozbawieni od dwu tysięcy lat własnej ojczyzny, skazani na tułaczkę pośród najcięższych prześladowań bardzo często stawali Żydzi nad przepaścią zwątpienia i rezygnacji. I w takich właśnie chwilach wiara w przybycie Mesjasza stawała się otuchą dla tułaczy, podsycała w nich nadzieję lepszej przyszłości oraz dodawała siły do przetrwania ciężkich doświadczeń życiowych.

http://rcin.org.pl

§ 24. **Wiara w zmartwychwstanie.** Pismo Święte głosi, że nastanie dzień, gdy ciała zmarłych powrócą do swych dawnych postaci, powstaną z grobów, połączą się z duszami swojemi i staną przed Wiekuistym. Odbędzie się wtedy Sąd Ostateczny: cnotliwi nagrodzeni zostaną wiecznem życiem szczęśliwem, a niegodziwi cierpieć będą zasłużoną karę za grzechy.

וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר
יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם
וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם:
וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר
הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים
כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד:

(דניאל י"ב, ב', ג')

A wielu ze śpiących w prochu ziemi obudzi się; jedni dla życia wiecznego, inni zaś dla pośmiewiska i pogardy wiecznej. A mający dobre i uczciwe zamiary będą błyszczeć jak światła niebieskie, a nawracający wielu do cnoty będą jako gwiazdy na wieki wieków!

(Daniel 12, 2-3)

יְיָ מֵמִית וּמְחַיֶּה
מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל:

(שמואל א', ב', ו')

Wiekuisty uśmierca i ożywia, strąca do grobu i wyprowadza.

(Księga Samuela 1, 2, 6)

יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן
הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר
כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ
וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל:

(ישעיה כ"ו, י"ט)

Oby też ożyli zmarli Twoi, polegli moi powstali! Rozbudźcie się, radujcie, spoczywający w prochu, bo jako rosa na ziołach będzie rosa Twoja, a ziemia zmarłych wyrzuci.

(Jezajasz 26, 19)

כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא
בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים
וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט
אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא
אָמַר יְיָ צְבָאוֹת:
וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי
שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ:

Bo oto ten dzień nadejdzie gorejący niby ognisko, a będą wszyscy zuchwali i wszyscy złoczyńcy jako ścierń i spali ich ten dzień przyszły, tak rzecze Wiekuisty zastępów... I wzejdzie słońce dla was, którzy obawiacie się Imienia Mojego, słońce zbawienia, a uzdrowienie będzie pod skrzydłami jego...

http://rcin.org.pl

הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם:

(מלאכי ג', כ"ג–כ"ד)

Oto posyłam wam Eljasza proroka zanim jeszcze nadejdzie ów dzień Wiekuistego wielki i straszny. I nawróci On serce ojców do synów, a serce synów do ojców.

(Maleachi 3, 23–24)

Możliwość powołania do życia zmarłych uzasadniona jest przez Talmud w sposób następujący:

ווי לכון חייביא
דאמריתון
מיתו לא חיין
דלא הוו חיי
דהוי חיי לא כל שכן.

(סנהדרין צ"א, א')

Jeśl to, co nigdy nie istniało, mogło powstać (stworzenie świata), to tembardziej (może zaistnieć) to, co już istniało i żyło.

(Talmud, Synhedr. 91, 1)

Na tem zakończymy część pierwszą, w której zapoznaliśmy się z podstawowemi zasadami religji mojżeszowej, a mianowicie: z nauką o Bogu, z pojęciem zapłaty Boskiej oraz z nauką o przyjściu Mesjasza i wskrzeszeniu zmarłych. Należy zaznaczyć, że te wszystkie zasady mieszczą się w „13 artykułach wiary" Majmonidesa, które przytoczyliśmy na początku naszych rozważań. A mianowicie: o poznaniu Boga mówi art. 1, 2, 3, 4 i 5; o Nauce Objawionej — art. 6, 7, 8 i 9; o zapłacie za uczynki ludzkie — art. 10 i 11; o przybyciu Mesjasza — art. 12; o zmartwychwstaniu — art. 13.

http://rcin.org.pl

CZĘŚĆ II.

NAUKA O OBOWIĄZKACH

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ VI

Zasady ogólne. Dziesięcioro Przykazań

§ 25. **Źródła obowiązków religijnych.** Religja nasza zawiera szereg postanowień, według których każdy Żyd powinien postępować w życiu. Wszystkie te normy zawarte są w Piśmie Św. i Talmudzie, który podaje, że Tora zawiera 613 postanowień, podzielonych na 248 **nakazów** (מצוות עשה) i 365 **zakazów** (מצוות לא תעשה). Od czasów upadku państwa żydowskiego i zburzenia świątyni Jerozolimskiej, straciły moc postanowienia, dotyczące świątyni, a także nakazy, normujące stosunki ściśle lokalne. Natomiast postanowienia o charakterze religijnym i etycznym dotąd obowiązują wszystkich Żydów.

Zanim przejdziemy do szczegółowego rozważania ogółu nakazów i zakazów religji mojżeszowej, zajmiemy się rozbiorem Dziesięciorga Przykazań, które zawierają najbardziej podstawowe obowiązki religijne i posiadają niezmiernie doniosłe znaczenie dla judaizmu. Dziesięcioro Przykazań nosi także nazwę **Słów Przymierza** t. j. sojuszu między Bogiem i człowiekiem.

§ 26. **Pierwsze Przykazanie.**

Jam Wiekuisty, Bóg Twój, który cię wywiódł z ziemi Egipskiej, z domu niewoli.

(Exodus 20, 2)

א)

אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

(שמות כ׳, ב׳)

http://rcin.org.pl

Przykazanie to, przypominając wyprowadzenie Izraelitów z ziemi Egipskiej, umacnia w sercach naszych ufność w opiekę Boską. Jak ongiś Stwórca nie zapomniał o ciemiężonym i prześladowanym narodzie, lecz wywiódł go z kraju niewoli do ziemi Obiecanej, tak i teraz nie zapomina Bóg o nieszczęśliwych i ukróci ich cierpienia. Przeto każdy winien w chwili niebezpieczeństwa ufać w pomoc Boską.

§ 27. Drugie Przykazanie.

ב)

לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
עַל־פָּנָי: לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל
וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת
וַאֲשֶׁר בַּמָּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ:
לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־
בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים
לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי:

(שם כ', ג'–ו')

Nie będziesz miał bogów cudzych przed obliczem Mojem. Nie uczynisz sobie posągu ani żadnegu obrazu tego, co na niebie wysoko i co na ziemi nisko i co w wodzie poniżej ziemi. Nie będziesz się im korzył, ani służył im, gdyż Ja Wiekuisty, Bóg Twój, Bóg Żarliwy, pomny winy ojców na synach, na wnukach i prawnukach tych, którzy mnie nienawidzą, a świadczący miłosierdzie tysiącom gwoli tym, którzy Mnie miłują i przestrzegają przykazań Moich.

(tamże 20, 3–6)

Drugie przykazanie stwierdza ideę Jedności Boga i zakazuje bałwochwalstwa pod jakąkolwiekbądź postacią. Naruszenie tego przepisu ściągnie surowe kary. Tekst przykazania głosi, że Bóg mścić się będzie nietylko na sprawcach bałwochwalstwa, ale także na ich pokoleniu; jednakże, wziąwszy pod uwagę doskonałą sprawiedliwość Boga, nie możemy przypuścić, aby miał On za grzechy ojców przyprawiać o cierpienia ludzi zupełnie niewinnych. Z tego względu wyrazy: „pomny winy ojców na synach" należy rozumieć w ten sposób, że potomkowie cierpieć będą za grzechy przodków swych jedynie w tym wypadku, gdy pójdą ich śladem. Pogląd taki wypowiada prorok w następujących słowach:

http://rcin.org.pl

בֵּן לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב
וְאָב לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן
צְדָקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה
וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה׃

(יחזקאל י״ח, כ׳)

Syn nie poniesie winy ojca, a ojciec nie poniesie winy syna; cnota sprawiedliwego na nim będzie, a niegodziwość niegodziwego na nim będzie.

(Ezechjel 18, 20)

§ 28. Trzecie i czwarte przykazanie.

ג)

לֹא־תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְיָ אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְיָ אֵת
אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃

שמות כ׳, ז׳)

Trzecie przykazanie brzmi: Nie wzywaj Imienia Wiekuistego Boga twego do fałszu. Gdyż nie przepuści Wiekuisty temu, który wzywa Imię Jego do fałszu.

(Exodus 20, 7)

Przykazanie to zakazuje krzywoprzysięstwa, które jest szkodliwe z dwuch względów: powoływanie się na Imię Boże dla stwierdzenia fałszu popierwsze ubliża poszanowaniu, należnemu Stwórcy, a powtóre przyczynia się do szerzenia nieprawdy.

ד)

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ
כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבָּת | לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה
אַתָּה | וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ
עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃
כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת־
יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃

(שם כ׳, ח׳—י״א)

Czwarte przykazanie brzmi: Miej w pamięci dzień Sabatu, abyś go święcił. Sześć dni pracuj i wykonuj wszelką robotę twoją; ale dzień siódmy Sabat, Wiekuistemu Bogu Twojemu (poświęcony jest). W tym dniu nie czyń żadnej roboty, ani ty, ani syn, ani córka, ani sługa, ani służebnica twoja, ani bydło twoje, ani przychodzeń, który przebywa w bramach twoich. W sześć dni bowiem stworzył Wiekuisty niebo i ziemię, morze i wszystko, co się w nich znajduje, a odpoczął dnia siódmego. Przeto pobłogosławił Wiekuisty dzień siódmy i uświęcił go.

(Tamże 20, 8–11)

O świętowaniu soboty patrz § 56.

http://rcin.org.pl

§ 29. Piąte przykazanie.

(ה

כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ עַל־ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:

(שמות כ', י"ב)

Czcij ojca swego i matkę swoją, aby przedłużyły się dni twoje na ziemi, dane tobie przez Boga Wiekuistego.

(Exodus 20, 12)

Przykazanie to zawiera w sobie nietylko nakaz oddawania rodzicom należnej czci i szacunku. Z piątego przykazania wynika także obowiązek posłuszeństwa względem rodziców, żywienia i utrzymywania ich i wogóle pomagania im w razie potrzeby. Talmud wypowiada się w tej kwestji w sposób następujący:

תנו רבנן איזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא: לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו: כיבוד: מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא:

(קידושין ל"א, ב')

Uczeni objaśniali: Co się rozumie pod słowem **„bojaźń"*** i co znaczy **„szanować"**? Pod słowem „bojaźń" rozumiemy: nie zajmować miejsca ojca, nie siedzieć na jego miejscu oraz nie zaprzeczać jego słowom... Przez wyraz „szanować" rozumiemy: karmić, poić, ubierać i przykrywać, wprowadzać i wyprowadzać.

(Talmud, Kiduszin 31, 2)

Piąte przykazanie jest niezmierne ważne z tego względu, że umacnia ono spoistość rodziny, która stanowi jedną z główniejszych podstaw państwa i społeczeństwa.

§ 30. Szóste i siódme przykazanie.

Szóste przykazanie brzmi:

(ו

לֹא תִרְצָח:

(שמות כ', י"ג)

Nie zabijaj.

(Exodus 20, 13)

Przykazanie to rozumieć należy w sposób najbardziej rozciągły. Przedewszystkiem więc pod wyrażeniem **„zabijać"** należy rozumieć nietylko czynne i bezpośrednie pozbawienie

*) przed rodzicami.

http://rcin.org.pl

kogoś życia, ale także takie działanie, które w sposób pośredni może doprowadzić do tego rozultatu. Tak np. pozostawienie kogoś bez pomocy na odludnem miejscu, pozbawienie głodnego pożywienia i inne podobne czyny, które mogą pośrednio spowodować śmierć człowieka, podpadają pod zakaz „nie zabijaj".

Siódme przykazanie brzmi: (ז
Nie cudzołóż. | לֹא תִנְאָף׃
(Exodus 20, 14) | (שמות כ׳, י״ד)

Przykazanie to nakazuje dotrzymania wiary małżeńskiej, a zakazuje rozwiązłości, niewierności i wszelkiego rozluźniania węzłów rodzinnych.

§ 31. **Ósme przykazanie.** (ח
Nie kradnij. | לֹא תִגְנֹב׃
(tamże 20, 15) | (שם כ׳, ט״ו)

Przykazanie to także rozumieć należy w bardzo szerokim zakresie. A więc kradzieżą będzie wszelkie przyswojenie cudzej własności, bez względu na jej wartość, chociażby np. dany przedmiot kosztował grosz. Nie wolno także kraść nawet bez zamiaru przywłaszczenia sobie rzeczy, gdy np. zabieramy komuś rzecz jedynie w celu zrobienia mu przykrości, a potem zwracamy przedmiot skradziony. Wreszcie nie wolno kupować rzeczy skradzionych, gdyż w ten sposób popiera się przestępstwo. Złodziej bowiem kradnie częstokroć tylko dlatego, że liczy na możność sprzedaży rzeczy nieprawnie zdobytych. Kradzież jest przestępstwem bez względu na osobę poszkodowanego: czy nim będzie Żyd, czy nie-Żyd, dorosły, czy dziecko.

Prawo o groszu jest takie same, jak i o setce.
(Talmud, Synhedr. 8, 1)

דין של פרוטה
כדין של מאה.
(סנהדרין ח׳, א׳)

Kto kradnie rzecz wartości grosza i wyżej, narusza zakaz „nie kradnij". Jedno i to samo (przestępstwo jest popełnione): czy się okrada Żyda czy nie-Żyda, dorosłego człowieka czy dziecko.
(Majmonides, Jad Chazaka 1, 1)

כל הגונב משוה פרוטה
ולמעלה עובר על לא־תעשה
לא תגנוב ואחד הגונב
ממון ישראל או ממון של
אינו ישראל אחד הגונב את
הגדול או את הקטן.
(יד החזקה, הלכות גנבה א׳, א׳)

http://rcin.org.pl

לא תגנוב
על מנת למקט.

(בבא מציעא פ"ח, ב')

Nie kradnij nawet wtedy, gdy chcesz tem jedynie kogoś zmartwić, (a potem rzecz zwrócić).

(Talmud, Bawa Mecja 61, 2)

אסור לקנות מן הגנב
החפץ שגנב
ועון גדול הוא
שהרי מחזיק ידי
עוברי עבירה
וגורם לו לגנוב גנבות
אחרות שאם לא ימצא לו
לוקח אינו גונב
ועל זה נאמר:
חולק עם גנב שונא נפשו.

(רמב"ם י"ח הל' גנבות פרק ה', א')

Nie wolno kupować u złodzieja kradzionych rzeczy. Wielkie to jest przestępstwo, gdyż przez nie toleruje się przestępców i zachęca się ich do dalszej kradzieży. Albowiem gdyby złodziej nie znalazł kupującego, nie kradłby. Na ten temat powiedziano: kto się ze złodziejem dzieli, nienawidzi siebie samego.

(Majmonides, Jad Chazaka, O kradzieżach 5, 1)

§ 32. **Dziewiąte przykazanie.** ט)

לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר:

(שמות כ', ט"ז)

Nie dawaj przeciwko bliźniemu twemu świadectwa fałszywego.

(Exodus 20, 16)

Przykazanie to zabrania fałszywego świadczenia. Oczywiście zakaz ten odnosi się przedewszystkiem do zeznawania przed sądem, gdzie rozpatruje się zazwyczaj sprawy, mające niezmiernie doniosłe znaczenie dla stron; wskutek tego niezgodne z prawdą twierdzenia świadków lub stron mogą wyrządzić bliźnim niepowetowaną szkodę. Prócz tego dziewiąte przykazanie zakazuje oczerniać lub obmawiać kogokolwiek w życiu prywatnem, powtarzać o kimś niesprawdzone pogłoski, gdyż wszystko to szkodzi opinji bliźniego, a przez to wyrządza mu wielką krzywdę.

מַצִּיל נְפָשׁוֹת עֵד אֱמֶת
וְיָפִיחַ כְּזָבִים מִרְמָה:

(משלי י"ד, כ"ה)

Zbawcą życia jest świadek prawdomówny, ale kto kłamstwa wygłasza — szerzy szalbierstwo.

(Przypowieści 14, 25)

שִׂפַת־אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד
וְעַד־אָרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר:

(שם י"ב, י"ט)

Mowa prawdy ostoi się na wieki, ale na chwilę tylko język kłamliwy.

(Tamże 12, 19)

http://rcin.org.pl

עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה
וְיָפִיחַ כְּזָבִים לֹא יִמָּלֵט:

(משלי י"ט, ה')

Świadek fałszywy nie ujdzie bezkarnie, a kto kłamstwa wygłasza, nie ocali się.

(Przypowieści 19, 5)

יהו עדים יודעים
לפני מי הן מעידין
ומי עתיד ליפרע מהן.

(סנהדרין ו', ב')

Niechaj świadkowie wiedzą przed Kim świadczą i Kto w przyszłości ich za to sądzić będzie.

(Talmud, Synhedr. 6, 2)

§ 33. **Dziesiąte przykazanie.**

לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ
לֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ
וְעַבְדּוֹ וְאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ
וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

(שמות כ', י"ז)

Nie pożądaj domu bliźniego twego, nie pożądaj żony bliźniego twego, ani sług jego ani służebnicy, ani wołu, ani osła jego, ani niczego, co do bliźniego twego należy.

(Exodus 20, 17)

Przykazanie to występuje przeciwko bardzo ważnym wadom ludzkim, a mianowicie przeciwko chciwości i pożądliwości. Każdy powinien zadowolnić się tem, co posiada; pragnienie posiadania dóbr cudzych, którego legalnie zaspokoić nie można, doprowadza częstokroć do przestępstwa. W każdym bądź razie pożądanie własności bliźniego naszego narusza spokój wewnętrzny oraz budzi w sercu zazdrość i nienawiść. Dlatego też dziesiąte przykazanie rozciąga się także na takie wypadki, gdy kto. pożądając cudzej własności, chce ją posiąść, zapłaciwszy za nią cenę właścicielowi.

לא תחמד לאינשי
בלא דמי משמע להו.

(בבא מציעא ה', ב')

Nie pożądaj cudzej własności nawet z zamiarem zapłacenia.

(Talmud, Bawa Mecya 5, 2)

התאוה מביאה
לידי חמוד
והחמוד לידי גזל.

(רמב"ם, הל' גזלה, פרק י"א)

Chciwość doprowadza do domagania się, a domaganie się—do rabunku.

(Majmonides, Jad Chazaka, O rabunku 11)

החומד עבדו או אמתו
או ביתו וכלו של חברו

Każdy, kto domaga się sługi, służebnicy, domu lub innej rze-

http://rcin.org.pl

czy bliźniego i uprasza go (o sprzedaż) przez przyjaciół, a w końcu otrzymuje pożądaną rzecz — to jeśli nawet zapłacił za nią hojnie, jednakże naruszył zakaz „Nie pożądaj".

(Majmonides, Jad Chazaka, O rabunku 1, 9)

והפציר בו על ידי רעים
עד שלקחו ממנו
אף על פי שנתן לו
דמים רבים
הרי זה עובר בלא תעשה
„לא תחמד".

(רמב"ם י"ח הל' גזלה א', ט')

§ 34. **Podział nauki o obowiązkach.** Po rozważeniu Dekalogu możemy stwierdzić, że zawiera on dwa rodzaje obowiązków: I) względem Boga (przykazanie 1, 2, 3 i 4), II) względem rodziców i innych bliźnich, (przykazanie 5, 6, 7, 8, 9 i 10). Religja nasza ustanawia jeszcze jedną kategorję obowiązków, a mianowicie obowiązki względem siebie samego. A więc naukę o obowiązkach rozłożymy na trzy następujące działy:

a) **obowiązki względem Boga** (בין אדם למקום);
b) **obowiązki względem siebie samego** (בין אדם לעצמו);
c) **obowiązki względem bliźnich** (בין אדם לחברו).

http://rcin.org.pl

PODZIAŁ OBOWIĄZKÓW WZGLĘDEM BOGA

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ VII

Obowiązki wewnętrzne względem Boga

§ 35. **Podział obowiązków względem Boga.** W rozdziale poprzednim przeprowadziliśmy podział wszystkich obowiązków, jakie religja nasza każdemu człowiekowi spełniać nakazuje. Obecnie zajmiemy się pierwszą grupą tego podziału, a mianowicie obowiązkami względem Boga.

Wszystkie powinności, do jakich każdy wierzący jest zobowiązany względem Najwyższego, dadzą się podzielić na dwie kategorje. Pierwsza z nich zawiera obowiązki, polegające na stosunku **wewnętrznym** człowieka do Boga, a więc: obowiązki poznania Boga, miłości ku Niemu, poszanowania Go, oraz ufności i wiary w Niego.

Druga kategorja zawiera obowiązki **zewnętrzne** względem Stwórcy t. j. odprawianie modlitw i obrządków oraz zachowywanie świąt.

§ 36. **Poznawanie Boga.** Podstawą wszelkich stosunków jednej istoty do drugiej jest poznanie. Także człowiek, aby móc sobie zdać dokładnie sprawę ze swych uczuć do Boga, musi przedtem Go poznać. W tym celu powinien każdy wierzący studjować Pismo Św. i księgi uczonych oraz zastanowić się nad otaczającym światem i własną duszą.

http://rcin.org.pl

וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה
לָדַעַת אֶת־יְיָ׃

(הושע ו', ג')

Poznajmy i dążmy usilnie do poznania Wiekuistego.

(Hozeasz 6, 3)

דַּע אֶת־אֱלֹהֵי אָבִיךָ
וְעָבְדֵהוּ׃

(דברי הימים א' כ"ח, ט')

Poznawaj Wiekuistego, Ojca Twojego i służ Mu.

(Kron. I, 28, 9)

בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל
הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי׃

(ירמיה ט', כ"ג)

Kto chce się chełpić, niech się chełpi tem, że Mnie rozumie i zna.

(Jeremjasz 9, 23)

§ 37. **Umiłowanie Boga.** Poznawszy Boga i Jego doskonałe przymioty, każdy cnotliwy człowiek żywić będzie ku Niemu uczucie nieograniczonej miłości. Umiłowanie Stwórcy jest najlepszym dowodem wartości danego człowieka, gdyż tylko ci mogą prawdziwie kochać Wszechmocnego, którzy są bezwzględnie uczciwi i czyści we wszystkich swych myślach i czynach. Miłość nasza do Boga wyrażać się powinna w naśladowaniu Jego sprawiedliwości i Dobrotliwości.

וְאָהַבְתָּ אֵת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ
וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃

(דברים ו', ה')

Abyś miłował Wiekuistego, Boga twojego całem sercem twojem, całą duszą twoją i całą mocą twoją.

(Deuteron. 6, 5)

מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ
כָּל־הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי׃

(תהלים קי"ט, צ"ז)

Jakem umiłował Naukę Twoją, cały dzień ona myślą moją.

(Psalmy 119, 97)

Majmonides w następujący sposób przedstawia powstanie i rozwój uczucia tej miłości w duszy ludzkiej:

והאיך היא הדרך
לאהבתו
ויראתו?
בשעה שיתבונן האדם
במעשיו ובבריאיו

Jakim sposobem może człowiek przeniknąć się miłością ku Bogu i poszanowaniem Go? Kiedy człowiek uważnie obserwuje działalność Boską oraz Jego cudow-

http://rcin.org.pl

ną i wielką twórczość i przekonywa się o Jego bezgranicznej mądrości — wtedy to bezwątpienia człowiek pokocha Boga i sławić Go będzie i przejmie go (człowieka) silne życzenie poznawania Wiekuistego Boga, jak rzecze Dawid: „Pragnie dusza moja Boga, Boga Żywego". I jeśli człowiek zgłębi te rozmyślania, to przejęty zostanie lękiem i zrozumie, że jest istotą słabą, małą, ciemną, o umyśle ograniczonym w porównaniu z Najdoskonalszym w rozumie Swym, jako rzecze Dawid: „Kiedy spojrzę na niebiosa Twoje, na twórczość palców Twoich... to czemże jest człowiek, że o nim pamiętasz"?

(Majmonides, O zasadach Prawa 2)

הנפלאים הגדולים
ויראה מהן חכמתו
שאין לה ערך ולא קץ
מיד הוא אוהב
ומשבח ומפאר
ומתאוה תאוה גדולה
לידע השם הגדול,
כמו שאמר דוד:
„צמאה נפשי לאלהים לאל חי"
וכשמחשב בדברים האלו
עצמן מיד הוא נרתע
לאחוריו ויפחד ויודע
שהוא בריה קטנה שפלה
אפילה עומדת בדעת
קלה מעוטה
לפני תמים דעות,
כמו שאמר דוד:
„כי אראה שמיך
מעשי אצבעותיך
מה אנוש כי תזכרנו"?

(רמב"ם, יסוד התורה פרק ב')

§ 38. **Poszanowanie Boga.** Miłość, jaką każdy człowiek powinien żywić względem Boga, jest uczuciem, powstającem samorzutnie i odruchowo w sercu człowieka, który poznał ojcowską Opatrzność Stwórcy. Po dokładnem zaś uświadomieniu i rozważeniu całej Istoty Boskiej, każdy wierzący obdarzać pocznie Wiekuistego nietylko miłością, ale i szacunkiem, jako wyrazem uznania Wielkości Stwórcy, wobec Którego człowiek, choćby najbardziej uczony i światły jest nicością. Księgi nasze wiele mówią o poszanowaniu Boga, używając przytem wyrazu „bojaźń Boża".

Obawiaj się Wiekuistego i stroń od złego.

(Przypowieści 3, 7)

יְרָא אֶת־יְיָ וְסוּר מֵרָע׃

(משלי ג', ז')

Bojaźń Wiekuistego jest źródłem życia, pozwala uniknąć sideł śmierci.

(tamże 14, 27)

יִרְאַת יְיָ מְקוֹר חַיִּים
לָסוּר מְמוֹקְשֵׁי מָוֶת׃

(שם י"ד, כ"ז)

http://rcin.org.pl

כל אדם שיש בו תורה
ואין בו יראת שמים
דומה לגזבר שמסרו לו
מפתחות הפנימיות
ומפתחות החיצוניות
לא מסרו לו
בהי עייל?

(שבת ל"א, ב')

Człowiek uczony, ale nie przeniknięty bojaźnią Boga, podobny jest do rządcy domu, któremu wręczono klucze pokojów wewnętrznych, a kluczy pokojów zewnętrznych nie dano. Przez jakie drzwi wejdzie on do domu?

(Talmud, Sabat 31, 2)

Konsekwencją umiłowania Boga i poszanowania Go jest gorliwe wypełnianie wszystkich Jego przykazań.

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה | יְיָ אֱלֹהֶיךָ
שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה
אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־
דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד
אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ
וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:

(דברים י', י"ב)

A teraz, Izraelu, czegoż Wiekuisty, Bóg Twój żąda od ciebie? Wszak tylko, abyś obawiał się Wiekuistego, Boga Twojego, abyś postępował po wszystkich drogach Jego, abyś Go miłował i służył Wiekuistemu, Bogu Twemu całem sercem twojem i całą duszą twoją.

(Deuteron. 10, 12)

§ 39. **Ufność w Boga.** Przy rozważaniu wszystkich cech Wiekuistego pojawia się w sercu człowieka jeszcze jedno niezmiernie ważne uczucie, a mianowicie ufność w Boga. I rzeczywiście: Wszechwiedza Boga umacnia w nas przekonanie, że wie On o wszystkich naszych potrzebach i dolegliwościach; pojęcie Wszechobecności Stwórcy poucza nas, że On zawsze i wszędzie przebywa, widzi nas i słyszy, gdy do Niego wzywamy; Wszechmoc Boga przekonywa nas, że wszystko jest dla Niego możliwe i niema rzeczy, którejby On uczynić nie potrafił; Dobroć Boga wpaja w nas wiarę, że świadczyć On nam będzie swą łaskę; wreszcie Wszechmądrość Stwórcy pozwala nam ufać, że obierze On najlepszą drogę dla osiągnięcia naszego dobra.

Uczucie ufności w Boga ugruntowane jest na przekonaniu, że Stwórca w nieszczęściu przyjdzie nam z pomocą, a w chwi-

http://rcin.org.pl

li szczęśliwej będzie czuwał nad tem, by rychło nie przeminęła. Jednakże wiara w pomoc Boską nie zwalnia nas od wykonywania naszych obowiązków. Nie wolno opuszczać rąk i, nic nie robiąc, czekać, aż Stwórca przyjdzie z pomocą. Przeciwnie— każdy powinien wypełniać wszystko, co do niego należy i wtedy dopiero może wierzyć, że Bóg o nim nie zapomni i pospieszy z wybawieniem w chwili klęski i niebezpieczeństwa.

אפילו חרב חדה
מונחת על צוארו של אדם
אל ימנע עצמו מן הרחמים
שנאמר (איוב י"ג, ט"ו)
הן־יקטלני לו איחל.
(ברכות י', א')

Nawet, gdy ostry miecz dotyka gardła człowieka, nie powinien on wyrzekać się modlitw, jak powiedziano: (Hiob 13, 15) „On mi grozi śmiercią, a ja Mu ufam.
(Talmud, Berachot 10, 1)

וְהַבּוֹטֵחַ בַּיְיָ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ׃
(תהלים ל"ב, י')

A ufającego Bogu, łaską On otacza.
(Psalmy 32, 10)

הַשְׁלֵךְ עַל־יְיָ יְהָבְךָ
וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָּ׃
(שם נ"ה, כ"ג)

Porucz Bogu brzemię twoje, a On podźwignie cię.
(Tamże 55, 23)

אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־שָׂם
יְיָ מִבְטַחוֹ׃
(שם מ', ה')

Szczęsny mąż, który uczynił Boga nadzieją swoją.
(Tamże 40, 5)

עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ
וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם
אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃
(שם קמ"ה, ט"ו)

Oczy wszystkich wyglądają Cię, a Ty dajesz im pożywienie we właściwym czasie.
(Tamże 145, 15)

בִּטְחוּ בוֹ בְכָל־עֵת
עַם שִׁפְכוּ־לְפָנָיו לִבְּכֶם
אֱלֹהִים מַחְסֶה לָנוּ סֶלָה׃
(שם ס"ב, ט')

Ufaj Mu na wszelki czas, narodzie, wylewaj przed Nim serce twoje, Pan — ucieczką naszą — Sela.
(Tamże 62, 9)

http://rcin.org.pl

וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְיָ בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיְמַלֵּט
מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַייָ חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:

(תהלים ק"ז, י"ג, כ'–כ"א)

I wołali do Boga w niedoli swej, z utrapień wybawił ich. I zesłał słowo swoje i wyleczył ich, i ocalił ich od zguby. Niech sławią Boga za łaskę Jego i za cuda Jego względem ludzi.

(Psalmy 107, 13, 20—21)

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ VIII

Obowiązki zewnętrzne względem Boga

MODLITWY i OBRZĘDY

§ 40. **Istota i podział modlitw.** Do obowiązków zewnętrznych względem Boga zaliczamy: odprawianie modlitw, wykonywanie obrzędów religijnych oraz obserwowanie świąt.

Obecnie zajmiemy się pierwszą kategorją tych obowiązków.

Poznawszy Opatrzność Stwórcy, Jego dobroć i sprawiedliwość, uczuwamy potrzebę wysławiania Boga, oraz dziękowania Mu za Jego łaski, któremi obdarza nas w czasie pomyślnym, a w chwili nieszczęścia pragniemy zwrócić się do Niego z błaganiem o wybawienie. Środkiem zwrócenia się do Boga są modlitwy, które stanowią zewnętrzny wyraz tego głębokiego wewnętrznego stosunku, jaki względem Stwórcy wytwarza się w sercu każdego wierzącego.

Bóg wysłuchuje modlitw wszystkich bez wyjątku; ktokolwiek zwraca się do Niego z błaganiem, zostaje wysłuchany. Religja mojżeszowa nie uznaje różnicy między Żydem, a nie-Żydem: według ksiąg naszych nawet modlitwa poganina nie będzie odtrącona przez Stwórcę. Salomon przy poświęceniu świątyni tak zwrócił się do Boga:

http://rcin.org.pl

וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא־
מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ
רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ... וּבָא
וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה: אַתָּה
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ
וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־יִקְרָא אֵלֶיךָ
הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל־עַמֵּי
הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ
כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל:

(מלכים א׳ ח׳, מ״א–מ״ג)

Nawet i cudzoziemca, który do ludu Twojego Izraelskiego nie należy, jeśliby przybył z dalekiej ziemi gwoli Imieniu Twojemu... a jeśliby przybył, a pomodlił się w przybytku tym, chciej tedy wysłuchać z nieba, miejsca sie dziby Twojej i spełnij wszystko, o co zawoła ów cudzoziemiec, aby poznały wszystkie ludy ziemi Imię Twoje, aby Ciebie również się obawiały, jak lud Twój Izraelski.

(Księga Królów I, 8, 41-43)

Stosownie do treści modlitw dzielimy je na: 1) wysławiające, 2) dziękczynne i 3) błagalne.

§ 41. Modlitwy wysławiające i dziękczynne. Modlitwy **wysławiające** dają wyraz uwielbieniu, jakie żywimy względem Stwórcy i Jego przymiotów. Modlitwy te odzwierciadlają także podziw, który budzi się w nas na widok doskonałych tworów Boskich.

הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ
כִּי־נָעִים נָאוָה תְהִלָּה:

(תהלים קמ״ז, א׳)

Chwalcie Pana, bo dobry, śpiewajcie Panu naszemu, bo miły, przystoi Mu chwała.

(Psalmy 147, 1)

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ
יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד
הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ:

(תהלים ק״ד, א׳)

Uwielbiaj, duszo moja, Boga. Boże, Panie mój, Tyś wielki bardzo; majestatem i wspaniałością przyodziałeś się.

(Psalmy 104, 1)

Modlitwy **dziękczynne** wyrażają wdzięczność dla Stwórcy za okazane nam dobrodziejstwa. Modlitwy takie powinniśmy zanosić do Boga nietylko wtedy, gdy okazał On nam jakąś łaskę, ale także wtedy, gdy prześladuje nas nieszczęście. Częstokroć bowiem cierniste są drogi, któremi Bóg prowadzi nas ku pomyślności.

http://rcin.org.pl

הודו ליי כי־טוב
כי לעולם חסדו:
(תהלים ק"ז, א')

Dziękujcie Bogu, bo dobry, bo na wieki łaska Jego.
(Psalmy 107, 1)

Następujące wyjątki z Pisma Świętego i Talmudu mówią o wyrażaniu wdzięczności Bogu nawet w chwili nieszczęścia.

יי נתן ויי לקח
יהי שם יי מברך:
(איוב א', כ"א)

Bóg dał, Bóg wziął — niechaj będzie Imię Wiekuistego błogosławione.
(Hiob 1, 21)

חייב אדם לברך
על הרעה כשם שמברך
על הטובה.
(ברכות נ"ד, א')

Człowiek powinien dziękować Bogu za zło tak samo, jak dziękuje Mu za dobro.
(Talmud, Berachot 54, 1)

כל דעביד רחמנא
לטב עביד.
(שם ס', ב')

Wszystko, co Najlitościwszy czyni, czyni On dla dobra.
(Tamże 60, 2)

§ 42. **Modlitwy błagalne.** Modlitwy błagalne wyrażają prośby o wybawienie nas z niedoli lub o wyświadczenie nam łaski przez Wiekuistego.

וקראני ביום צרה
אחלצך ותכבדני:
(תהלים נ', ט"ו)

A wezwij Mię w dzień niedoli, ocalę cię, a ty Mnie uczcisz.
(Psalmy 50, 15)

אפפוני | חבלי־מות ומצרי
שאול מצאוני צרה ויגון
אמצא: ובשם־יי אקרא אנה
יי מלטה נפשי: חנון יי
וצדיק ואלהינו מרחם:
(שם קט"ז, ג'—ה')

Ogarnęły mnie bóle śmierci, a męczarnie grobu nawiedziły mnie, ucisk i smutek doścignły mnie. Ale w Imię Boga wołałem: Racz, Boże, ocal duszę moją. Litościwy Bóg i sprawiedliwy i Pan nasz miłosierny.
(Tamże 116, 3-5)

Bóg wysłuchuje modłów ludzkich i zadość im czyni. Stwierdzają to następujące wyjątki z Pisma Św.:

http://rcin.org.pl

וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים
וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ׃

(בראשית כ', י"ז)

I pomodlił się Abraham do Boga i uzdrowił Bóg Abimelecha.

(Genesis 20, 17)

וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל־יְיָ
וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ׃

(במדבר י"א, ב')

I pomodlił się Mojżesz do Wiekuistego i zgasł ogień.

(Numeri 11, 2)

אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב
בְּקוֹל תְּפִלָּתִי׃ בָּרוּךְ אֱלֹהִים
אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר תְּפִלָּתִי
וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי׃

(תהלים ס"ו, י"ט-כ')

Wszelako wysłuchał Pan, baczył na głos modlitwy mojej. Błogosławiony Pan, Który nie odrzucił modlitwy mojej, a nie usunął łaski Swojej ode mnie.

(Psalmy 66, 19, 20)

וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־
תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־תְּחִנָּתֶךָ׃

(מלכים א' ט', ג')

I rzekł doń*) Wiekuisty: Słyszałem modły i błagania twoje.

(Księga Królów I, 9, 3)

Prorokowi Jezajaszowi Bóg nakazał:

שׁוּב וְאָמַרְתָּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ נָגִיד
עַמִּי כֹּה־אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי דָוִד
אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ
רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ׃

(שם ב', כ', ה')

Wróć i oświadcz Chizkjaszowi, księciu ludu Mojego: „Tak rzecze Wiekuisty, Bóg Dawida, praojca twojego: Usłyszałem modlitwę twoją, ujrzałem łzę twoją".

(Tamże II, 20, 5)

§ 43. **Teksty modlitw.** Gdy przodkowie nasi mieszkali w Palestynie, nie było jeszcze gotowych tekstów modlitw i do Boga każdy się zwracał, używając słów własnych. W czasie niewoli babilońskiej zapomnieli przodkowie nasi swojej mowy i modły do Stwórcy zanosili w dialekcie, utworzonym z różnych języków, na co już **Nechemjasz** zwrócił uwagę. Ponieważ jednak taka mowa mieszana nie odpowiada godności modlitwy, więc **Ezra** i jego uczniowie ułożyli niektóre gotowe teksty, używane jeszcze dotychczas. Uczeni nasi włączyli do obo-

*) mowa o Salomonie.

http://rcin.org.pl

wiązkowych modlitw psalmy Dawida, stanowiące piękny wyraz poetycznego uwielbienia wielkości i doskonałości Bożej. Obecnie już modlimy się tylko według gotowych tekstów, które ułożone zostały przez szereg rabinów i uczonych.

§ 44. Czas dla odprawiania modłów. Aby odprawianie obowiązków względem Stwórcy nie było zakłócone przez codzienne nasze zajęcia—ustanowiono specjalne terminy dla zmawiania modlitw, a mianowicie: rano, południe i wieczór. Mówią o tem następujące wersety Pisma Św.:

Wieczorem, rano i w południe modlę się i zawodzę, a On głos mój usłyszy.	עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי׃
(Psalmy 55, 18)	(תהלים נ״ה, י״ח)
Trzy razy dziennie on, (Daniel) padał na kolana, modlił się i dziękował Bogu, jak to oddawna było jego zwyczajem.	וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא דְּהוּא בָּרֵךְ עַל־בִּרְכּוֹהִי וּמְצַלֵּא וּמוֹדֵא קֳדָם אֱלָהֵהּ כְּל־קֳבֵל דִּי־הֲוָא עָבֵד מִן־קַדְמַת דְּנָה׃
(Daniel 6, 11)	(דניאל ו׳, י״א)

W dnie powszednie zmawiać należy modlitwy z rana, w południe i wieczorem, a więc trzy razy. Prócz tego jest jeszcze specjalna modlitwa dodatkowa „Musaf" (מוסף), wygłaszana w soboty, święta i w „Rosz-Chodesz", czyli pierwsze dwa dni każdego miesiąca; tak więc w tych wypadkach należy się modlić cztery razy. Pozatem istnieje jeszcze t. zw. modlitwa finalna „Neila" (נעילה), którą zmawia się raz do roku, a mianowicie w Dniu Odpustu (יום כפור); skutkiem tego w dniu tym modły są odprawiane pięć razy.

W pierwszych dniach każdego miesiąca oraz w święta do modlitwy porannej dodawane są specjalne psalmy wielbiące, które są także odczytywane podczas dwóch początkowych wieczorów święta „Pesach" (פסח). Tak się przedstawiają modlitwy stałe, odmawiane regularnie, w terminach zgóry przewidzianych. Oprócz nich istnieje jeszcze cały szereg t. zw. błogosławieństw, wygłaszanych przy okazji różnych okoliczności, a mianowicie:

http://rcin.org.pl

1) podczas wykonywania rozmaitych obrzędów religijnych (ברכות המצות), jako podziękowanie Bogu zato, że: „oświecił nas swojemi przykazaniami" (אשר קדשנו במצותיו), które prowadzą do naszego dobra. Do obrzędów takich zaliczamy: poświęcenie dni sobotnich i świątecznych (קידוש), zapalanie przez kobiety świec sobotnich i świątecznych (ברכת הדלקת הנר), wdziewanie „Cycys" i t. d.

2) podczas korzystania z darów bożych (ברכת הנהנין), tu należą modlitwy przed i po jedzeniu (ברכת המזון), przed ubraniem nowej odzieży i t. d.

3) w czasie zdarzeń wyjątkowych np. przy spotkaniu mędrców, osoby panującej, w czasie groźnych zjawisk natury, przy ocaleniu od nieszczęścia (ברכת הגומל) i t. d. Wszystkie modlitwy należące do tej kategorji noszą nazwę: (ברכות ההודאות).

§ 45. **Miejsce odprawiania modłów.** Zasadniczo wszędzie, gdzie człowiek się znajduje, może zmówić modlitwę, i prośby jego będą wysłuchane.

W każdem miejscu, w którem oznajmię Imię Moje, przyjdę do ciebie i pobłogosławię cię.

(Exodus 20, 24)

בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־
שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׃

(שמות כ', כ"ד)

Jednakże już od czasów najdawniejszych przeznaczono specjalne miejsca dla bardziej uroczystych nabożeństw. Z początku były to tylko ołtarze wznoszone tam, gdzie ukazywały się cudowne zjawiska, lub gdzie doznano szczególnych objawów Opatrzności Boskiej. Po wyjściu Żydów z Egiptu Bóg nakazał Mojżeszowi wybudować dla odprawiania modłów specjalny przybytek w kształcie namiotu ruchomego, który mógł być przenoszony z miejsca na miejsce. Pierwszą świątynię wzniósł król Salomon, a druga została wybudowana po powrocie Żydów z niewoli babilońskiej. Świątynie te były głównem miejscem ogólnego nabożeństwa, odprawianego w określonych terminach. W czasach obecnych synagogi spełniają rolę świątyń. Nabożeństwo ogólne może się odbyć conajmniej przy udziale dziesięciu mężczyzn (מנין).

Wspólne nabożeństwo ma tę wyższość nad modlitwą, zmówioną pojedyńczo, że uwydatnia ono łączność pomiędzy ludźmi, która zawsze istnieć powinna w myśl nakazów Stwórcy.

http://rcin.org.pl

W Psalmach znajdujemy następujące zdanie o ogólnem nabożeństwie:

אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב בְּעַם עָצוּם אֲהַלְלֶךָּ׃	Wysławiać Cię będę w zborze wielkim, wśród ludu licznego chwalić Cię będę.
(תהלים ל״ה, י״ח)	(Psalmy 35, 18)

§ 46. Sposób zmawiania modlitw. Zagadnieniem sposobu zmawiania modlitw zajmowano się oddawna i ustalono jednomyślną opinję, że tylko te modlitwy odpowiadają swemu przeznaczeniu, które są wygłaszane z przekonaniem, z wniknięciem w ich sens i z uczuciem poszanowania Boga.

קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת׃	Bliski jest Bóg wszystkim, którzy Go wzywają, każdemu, kto wzywa Go szczerze.
(שם קמ״ה, י״ח)	(Tamże 145, 18)
יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׃ לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־ הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבוֹנָיו תִּסְתַּתָּר׃	Ponieważ przybliża się (do Mnie) lud ten, który ustami swojemi i wargami swojemi Mnie czci, ale serce swoje oddala ode Mnie, a bojaźń jego przede Mną jest przepisem ludzkim wyuczonym, poczynę sobie przeto nadal osobliwie z ludem tym, osobliwie i nadzwyczajnie,—że przepadnie mądrość mędrców jego, a roztropność roztropnych jego zniknie.
(ישעיה כ״ט, י״ג)	(Jezajasz 29, 13)

Uczeni nasi doszli nawet do wniosku, że krótkie modlitwy, wypowiadane z uczuciem i poszanowaniem Stwórcy, większe mają znaczenie od najbardziej nawet długich modłów, odprawianych bez stosownego nastroju.

טוב מעט תחנונים בכוונה מהרבות בלא כוונה.	Lepiej się modlić mało i uważnie, niż dużo i nieuważnie.
(טור אורח חיים)	(Tur Orach Chaim)

http://rcin.org.pl

אין עומדין להתפלל
לא מתוך עצבות ולא מתוך
עצלות ולא מתוך שחוק
ולא מתוך שיחה
ולא מתוך קלות ראש
ולא מתוך דברים בטלים
אלא מתוך שמחה של מצוה.
(ברכות ל"א, א')

Nie wypada przystąpić do modlitw ani pod wpływem smutku, ani pod wpływem lenistwa, ani — śmiechu, ani — gadulstwa, ani — lekceważenia, ani — rozmów pustych, ale tylko pod wpływem zapału pobożności.
(Talmud, Berachot 31, 1)

לעולם ימוד אדם את עצמו
אם יכול לכוין
את לבו יתפלל
ואם לאו לא יתפלל.
(שם ל', ב')

Człowiek powinien siebie wybadać. Jeżeli może w danej chwili modlić się szczerze — niechaj się modli, jeżeli nie — niechaj się lepiej nie modli.
(Tamże 30, 2)

חיוב מצוה זו כך הוא:
שיהא אדם מתחנן
ומתפלל בכל יום
ומגיד שבחו של הקב"ה
ואחר כך שואל צרכיו
שהוא צריך להם בבקשה
ובתחנה ואחר כך נותן
שבח והודיה לייי
על הטובה שהשפיע לו.
(רמב"ם, יה"ת, הל' תפלה ב')

Obrzęd ten (modlitwy) odprawia się w ten sposób: człowiek powinien modlić się codziennie; najpierw wysławiać Boga, następnie prosić pokornie o zaspokojenie swych potrzeb, a wreszcie zasyłać Wiekuistemu modlitwę chwalebną za dobro, które mu On wyświadczył.
(Majmonides, Jad Hachazaka, o modlitw. 2)

בכל תפלה שבכל יום
מתפלל אדם תשעה־עשר
ברכות אלו על הסדר.
במה דברים אמורים
כשמצא דעתו מכונת
ולשונו תמהר לקרות
אבל אם היה טרוד ודחוק
או שקצרה לשונו מהתפלל

W modlitwie codziennej człowiek powinien zmówić wszystkie 19*) błogosławieństw po kolei, ale tylko wtedy, kiedy jest spokojny i może czytać je swobodnie i prawidłowo. Jeżeli jednak jest on bardzo zajęty, albo trudno mu się modlić, to winien zmówić

*) Początkowo modlitwa ta zawierała tylko 18 wysławiań i dlatego nazywa się „Modlitwą 18 błogosławieństw". 19-te błogosławieństwo dodane zostało później.

http://rcin.org.pl

יתפלל שלש ראשונות
ברכה אחת
מעין כל האמצעיות
ושלש אחרונות
ויצא ידי חובתו.
(רמב"ם, הלכות תפלה ב', ב')

tylko pierwsze trzy błogosławieństwa, jedno krótkie, odpowiadające trzynastu środkowym, a zakończyć trzema ostatniemi; tem zupełnie spełni swój obowiązek.
(Majmonides, Jad Hachazaka, o modlitw. 2, 2)

Jak powiedzieliśmy wyżej, wartość modlitwy zależy jedynie od przekonania i uczucia, z jakim jest ona wygłaszana; dlatego też uczeni nasi dozwalają się modlić nietylko po hebrajsku, ale także w każdej innej mowie. Pomimo to jednak Żydzi wszędzie się modlą utartym zwyczajem w języku hebrajskim, który nosi nazwę **języka świętego** (לשון הקדש).

Zaznaczyć jeszcze należy, że, gdy w modlitwie zwracamy się do Boga z prośbą o okazanie łaski, to używamy przeważnie liczby mnogiej. Np.

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ
וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה
וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה
לְכָל־מַכּוֹתֵינוּ:
(תפלת שמונה עשרה)

Wylecz nas, Wiekuisty, a wyleczeni będziemy, pomóż nam, a wspomożeni będziemy, boś chwałą naszą Ty; i ześlij wyzdrowienie zupełne na wszystkie plagi nasze.
(Modl. 18 błogosławieństw)

W taki sposób zaznaczamy, że nie kierujemy się egoistycznemi pobudkami, lecz pragniemy, aby uproszona łaska Stwórcy spłynęła na wszystkich naszych bliźnich. Talmud o tem wyraża się w sposób następujący:

כל המבקש רחמים על חברו
הוא נענה תחלה.
(בבא קמא צ"ב, א')

Kto się modli za bliźniego, ten prędzej bywa wysłuchany.
(Talmud, Baba Kama 92, 1)

§ 47. **Modlitwa 18-tu błogosławieństw.** W paragrafach poprzednich omówiliśmy kwestje, dotyczące wszystkich modlitw wogóle.

Obecnie przejdziemy do omawiania poszczególnych modlitw. Na pierwszem miejscu zajmiemy się modlitwą „18 błogosławieństw"*) (תפלת שמונה עשרה). Modlitwa ta zmawiana jest w dnie

*) patrz odsyłacz na str. 82

http://rcin.org.pl

powszednie, soboty i święta. Dzieli się ona na 3 części; do pierwszej należą trzy początkowe błogosławieństwa, przypominające nam o przymiotach Boga i o stworzeniu świata; część druga zawiera trzynaście środkowych wysławiań, które wyrażają nasze prośby o zaspokojenie potrzeb materjalnych i duchowych; do trzeciej części należą trzy ostatnie błogosławieństwa, wychwalające Stwórcę i zawierające prośbę o zesłanie nam łaski Jego i o umocnienie pomyślności wszystkich tworów Bożych. W soboty i święta przepuszcza się część środkową „18-tu błogosławieństw" wzamian czego odczytuje się modlitwę specjalną, odpowiadającą danemu świętu.

§ 48. **„Szema"** (קריאת שמע). Dwa razy dziennie, rano i wieczorem*) powinniśmy odczytywać trzy rozdziały z Pięcioksięgu Mojżesza: „Szema" (שמע) — Deuter. 6, 4, „Whaja" (והיה) — Ibid. 11, 13 i „Wajomer" (ויאמר) — Numeri, 15, 38. Zwyczaj ten nazywa się „czytaniem Szema". Powyżej wymienione trzy rozdziały zawierają 7 przykazań, które nakazują:

1) uznać istnienie Jedynego Boga: (קבלת עול מלכות שמים)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃

Słuchaj Izraelu, Wiekuisty Bóg nasz, Wiekuisty jest Jedyny.

(Deutern. 6, 4) (דברים ו', ד')

2) obdarzać Stwórcę szczerą i gorącą miłością oraz być gotowym do poniesienia dla Niego choćby najcięższej ofiary:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃

I będziesz kochał Wiekuistego, Boga twojego, całem sercem twojem, całą duszą twoją i całą siłą twoją.

(Tamże 6, 5) (שם ו', ה')

3) zajmować się nauką słowa Bożego i umacniać ją w umysłach dzieci naszych:

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃

I niechaj będą słowa te, które przekazuję ci dziś, w sercu twojem. I wpajaj je dzieciom twoim

*) przed modlitwą 18 wysławień.

http://rcin.org.pl

וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:
(דברים ו', ו'—ז')

1 będziesz mawiał o nich, siedząc w domu twoim, chodząc drogą, kładąc się i wstając.
(Deutern. 6, 6—7)

4) nosić „**Tefilim**" (תפלין), „Totafot" (טטפת), jako znak pamięci o przykazaniach Boskich:

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ
וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ:
(שם ו', ח')

I przywiąż je jako znak na rękę twoją i niechaj będą opaską nad oczami twojemi.
(Tamże 6, 8)

5) przybijać „**mezuzos**" (מזוזות), które też stanowią symbol pamięci o przykazaniach Boskich.

וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת
בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:
(שם ו', ט')

I napiszesz je na oddrzwiach domu twego i na bramach twoich.
(Tamże 6, 9)

6) nosić „**Cicis**" (ציצת).

דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־
כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ
עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת:
וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם
אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת
יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם
אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:
לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים
לֵאלֹהֵיכֶם:
(במדבר ט"ו, ל"ז—מ')

Powiedz synom Izraela, poleć im, aby zrobili sobie strzępki na krajach szat swoich we wszystkich pokoleniach swoich; a nadawali na te strzępki narożne nici z błękitu. A niechaj będzie to dla was strzępkiem, abyście, spoglądając nań, wspominali o wszystkich przykazaniach Wiekuistego i spełniali je, a nie unosili się za sercem waszem i za oczami waszemi, za któremi się uganiacie. Abyście pamiętali i spełniali wszystkie przykazania Moje i byli święci przed Bogiem Waszym.
(Numeri 15, 37-40)

http://rcin.org.pl

7) wspominać o wyjściu Żydów z ziemi Egipskiej. Ten siódmy nakaz posiada szczególne znaczenie z tego względu, że wyprowadzenie przodków naszych z niewoli łączy się z innemi dobrodziejstwami Boskiemi, a mianowicie: a) z objawieniem Boskiem na górze Synaj, gdzie nadane zostały Izraelitom przykazania dla dobra całego rodu ludzkiego, b) z wprowadzeniem Żydów do Ziemi Świętej, gdzie stali się oni narodem wolnym i szczęśliwym.

Przed czytaniem „Szema" i po niem zmawia się szereg modlitw porannych i wieczornych. Prócz tego rano przed wygłoszeniem „Szema" odczytywane są niektóre psalmy Dawida.

§ 49. **Ogólne nabożeństwo.** Ogólnem nazywamy takie nabożeństwo, w którem bierze udział nie mniej niż 10-ciu mężczyzn, liczących powyżej trzynastu lat życia (בר מצוה*). Przy ogólnem nabożeństwie zachowywane są następujące obrządki.

Modlący są zwróceni w tę stonę świata, po której znajduje się Jerozolima; tak czynił prorok Daniel, przebywając w Babilonji. A więc Żydzi, zamieszkujący Europę, modlą się, zwróceni twarzą na wschód.

Przy modlitwie 18-tu błogosławieństw wszyscy obowiązani są wstać. W soboty, dnie świąteczne, a także w poniedziałki i czwartki odczytywane są niektóre rozdziały z Tory (קריאת התורה), a prócz tego w soboty i święta czyta się kilka działów z ksiąg proroków (הפטרה). **Obrzęd** czytania Tory ustanowiony był przez Ezrę.

Jednym z bardzo ważnych obrzędów ogólnego nabożeństwa jest błogosławienie narodu przez Kohenów (kapłanów) (ברכת כהנים); nazwę tę noszą Żydzi, pochodzący z rodu arcykapłana Aarona, brata Mojżesza. Koheni udzielają błogosławieństwa w święta, stojąc przy Arce Przymierza (ארון הקודש), z twarzą zwróconą do modlących się i z rękami podniesionemi do góry, przyczem wypowiadają następujące słowa, zawarte w Piśmie Świętem:

---

*) wiek trzynastu lat stanowi dla chłopców czas pełnoletności w znaczeniu religijnem, gdyż wtedy następuje przejście od lat dziecinnych do młodzieńczych; w czasie tym człowiek zaczyna rozumieć obowiązki swoje względem Boga i bliźnich. Dla dziewcząt pełnoletność zaczyna się od 12 lat.

http://rcin.org.pl

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ:
יָאֵר יְיָ | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ:
יִשָּׂא יְיָ | פָּנָיו אֵלֶיךָ
וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:
וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

(במדבר ו', כ"ב—כ"ז)

I oświadczył Wiekuisty Mojżeszowi i rzekł: „Powiedz Aaronowi i synom jego te słowa: Tak błogosławić macie synów Izraela, powiedźcie do nich: „niechaj błogosławi cię Wiekuisty a strzeże cię. Niechaj przyświeca Wiekuisty Obliczem Swojem tobie, a miłościwy ci będzie. Niechaj zwróci Wiekuisty Oblicze Swoje ku tobie, a da ci pokój. I tak niechaj złożą Imię Moje na synów Izraela, a Ja ich błogosławić będę".

(Numeri 6, 22—27)

§ 50. O obrzędach. Religja nasza wkłada na swych wyznawców obowiązek odprawiania szeregu obrzędów.

Zanim przejdziemy do rozważania niektórych najważniejszych obrzędów, musimy stwierdzić, że dzielą się one na dwie grupy. Do pierwszej należą obrzędy, mające na celu przypominać nam przymierze zawarte z Bogiem; tu należą obrzędy „Tefilim", „Mezuza", „Cicis", Obrzezanie i t. p.

Do drugiej grupy należą obrzędy, wykonywane przy wyborze pokarmów i przygotowywaniu ich oraz przy utrzymywaniu ciała w czystości (umywanie rąk przed jedzeniem i po jedzeniu, a także po wstaniu ze snu).

§ 51. Obrzezanie. Jest to jeden z najważniejszych obrzędów, datujący się od czasów Abrahama. Obrzezanie ustanowione zostało jako dowód zawarcia przymierza Izraela z Bogiem i zostaje wykonywane na dzieciach płci męskiej w 8 dni po urodzeniu. Pismo Święte mówi o obrzezaniu w sposób następujący:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם:
זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר:

I rzekł Bóg do Abrahama: I oto przymierze Moje, które zachowywać będziecie, między Mną a wami i potomstwem waszem. Obrzezana ma być u was wszel-

http://rcin.org.pl

וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם
וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם:
וּבֶן שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם
כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם:

(בראשית י"ז, ט'—י"ב)

ka płeć męska. I obrzeżcie ciało napletka waszego, będzie to znakiem przymierza między Mną, a wami. A w wieku ośmiu dni obrzezana ma być u was wszelka płeć męska w pokoleniach waszych.

(Genezis 17, 9—12)

W dniu dopełnienia obrzezania przyjęto także nadawać imię nowonarodzonemu i w specjalnej modlitwie prosić dla niego o błogosławieństwo Boże na dalszą drogę życia. Noworodki płci żeńskiej otrzymują imiona w najbliższą sobotę po urodzeniu; obrzęd ten odprawiany jest w synagodze podczas czytania Tory.

§ 52. **„Cicis", „Tefilim" i „Mezuza".** „Cicis*)" są to kiście z nici, umocowane według określonych prawideł do brzegów specjalnych czworokątnych szat (טלית). Noszenie tych „strzępków" (wyłącznie przez mężczyzn) powinno nam przypominać przykazania Boskie i pobudzać do ich spełniania.

„Tefilim" składa się z dwóch czarnych sześcianków, z których jeden ubiera się na głowę (של ראש), a drugi na rękę lewą (של יד) t. zn. naprzeciwko serca. Oba sześcianki zawierają cztery rozdziały Tory, napisane na pergaminie (שמע — Deutern 6, 4—9; והיה — Ibidem 11, 13—21; קדש — Exodus, 13, 1—10; והיה כי יביאך — Ibidem 11—16). Do sześcianów tych przymocowane są rzemienie (רצועות). „Tefilim" posiadają znaczenie symboliczne: mają one wskazywać, że poświęcamy Bogu zarówno rozum jak i serce. Mężczyźni powyżej lat 13 ubierają „Tefilim" przy modlitwach codziennych porannych z wyjątkiem sobót, świąt i postu 9-go Aba.

Obrzęd ten ma uzasadnienie w następujących słowach Pisma Świętego:

וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדֶךָ

I niechaj ci to będzie znakiem na ramieniu twojem i pamiątką

*) strzępki

http://rcin.org.pl

między oczami twemi, aby Nauka Wiekuistego była w ustach twoich.

(Exodus 13, 9)

וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן
תִּהְיֶה תּוֹרַת יְיָ בְּפִיךָ:

(שמות י"ג, ט')

„Mezuza" (מזוזה) jest to zwitek pergaminu, zawierający pierwsze dwa rozdziały modlitwy „Szema"; winien być przymocowany do drzwi lokalu, gdzie mieszkają Żydzi. „Mezuza" przypomina nam, że przy wejściu i wyjściu z domu powinniśmy pamiętać o Bogu i Jego przykazaniach.

§ 53. **O obrzędach i przepisach co do spożywania pokarmów.** Pismo Święte i Talmud nakazują w kwestjach, tyczących się używania i przygotowywania pokarmów ze zwierząt, przestrzegać pewnych przepisów i obrzędów, które posiadają znaczenie nietylko religijne, ale i higjeniczne. Zwierzęta, jeżeli chodzi o ich jadalność, dzielą się na czyste (טהורים) i nieczyste (טמאים). Tylko pierwsze można spożywać. Pismo Święte ustala pewne kryterja, decydujące o zaliczeniu danego zwierzęcia do jednej z tych dwóch kategoryj. Tak np. z czworonożnych tylko **przeżuwające o rozdwojonych kopytach** nadają się do jedzenia; jeżeli zaś zwierzę posiada tylko jeden z tych przymiotów—jest nieczyste, np. zając, wielbłąd, świnia i t. p.

Z ryb można spożywać tylko takie, które posiadają łuskę i pletwy.

Z ptaków tylko niedrapieżne nadają się do jedzenia.

Zwierzęta czyste, jakkolwiek zasadniczo dopuszczone jako pokarm, tylko wtedy można spożywać, gdy są uśmiercone według określonych przepisów (שחיטה) w przeciwnym razie uważa się je za padlinę (נבלה) i jeść ich nie można.

Taksamo nie należy spożywać mięsa ze zwierząt chorych lub rozszarpanych przez drapieżców (טרפה).

Surowo wzbronione jest używanie krwi do jedzenia pod jakąkolwiek bądź postacią; przed przygotowaniem pokarmu mięsnego należy zeń dokładnie usunąć krew za pomocą solenia.

Nie wolno mieszać pokarmów mięsnych i mlecznych (בשר בחלב).

Powyżej wymieniliśmy kilka najważniejszych przepisów i obrzędów, których jest bardzo wiele w Biblji i Talmud i.

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ IX

Obowiązki zewnętrzne względem Boga

ŚWIĘTA i POSTY

§ 54. **Znaczenie oraz podział świąt i postów.** Oprócz modlitw i obrzędów do obowiązków zewnętrznych względem Boga należy zachowywanie świąt i postów.

W dnie świąteczne i w czasie postu każdy winien zaniechać zajęć codziennych i poświęcić się modlitwie oraz rozważaniu spraw duchowych.

Podział świąt ustanowionych przez Księgi Mojżesza da się uwidocznić na następującej tablicy:

Święta roczne noszą także nazwę „uroczystych zebrań" (מקראי קדש), ponieważ w okresie ich trwania za czasów istnienia pierwszej i drugiej świątyni, Żydzi z całej Palestyny pielgrzymowali do Jerozolimy w celu odprawiania wspólnych modłów i zaznaczenia jedności, panującej w narodzie.

http://rcin.org.pl

Prócz świąt powyżej wymienionych, posiadających swe źródła w księgach Mojżesza, obserwujemy jeszcze święta, które ustanowione zostały na pamiątkę zdarzeń, jakie nastąpiły po zburzeniu pierwszej świątyni. Takiemi świętami są Chanuka (חנכה) i Purim (פורים). Rozróżniamy także następujące posty roczne: Post 17-go Tamuza, Post 9-go Aba, Post Gedalji, Post 10-go Tebata i Post Estery.

§ 55. **Zasady Kalendarza żydowskiego.** Ponieważ terminy świąt ustala się według kalendarza żydowskiego, więc podamy tu jego najważniejsze zasady.

Rok według nauki judaistycznej dzieli się na 12 miesięcy księżycowych. W czasach biblijnych, przed zburzeniem pierwszej świątyni początek roku przypadał w miesiącu, w którym Żydzi wyszli z Egiptu i który dlatego nazwany został miesiącem pierwszym, albo miesiącem kłosów (ponieważ wtedy kłosy jęczmienia dojrzewały). Następne miesiące oznaczano liczbami kolejnemi i nazywano je: drugi, trzeci i t. d. Od czasów drugiej świątyni zmieniono zasady kalendarza: pierwszym miesiącem roku był wtedy siódmy miesiąc biblijny, a wszystkie otrzymały następujące nazwy: Nisan (ניסן), Ijar (אייר), Sywan (סיון), Tamuz (תמוז), Ab (אב), Elul (אלול), Tiszri (תשרי), Cheszwan (חשון), Kislew (כסלו), Tebet (טבת), Szebat (שבט) i Adar (אדר).

Z powodu zmiany kalendarza, święto „Rozpamiętywania" czyli „Głosu Surmowego" (יום תרועה), które przypadało w siódmym miesiącu biblijnym, zostało nazwane Nowym Rokiem (ראש השנה).

Kalendarz żydowski ułożony jest według zmian księżyca; miesiącem nazywa się czas od chwili ukazania się pierwszej fazy księżyca aż do następnej takiej samej chwili.

W tym okresie czasu księżyc dokonywa obrotu naokoło ziemi w 29 dni i $12^{793}/_{1080}$ godzin. Ponieważ jednakże miesiące powinny się składać z całkowitych dni, Rabbi Hilel II i jego współcześni ustanowili, że połowa miesięcy zawierać będzie po 30 dni, a druga połowa po 29; przyczem po każdym miesiącu pełnym (30-dniowym) następuje niepełny (29-cio dniowy).

Przy tym systemie jednak rok kalendarzowy jest mniejszy od roku liczonego ściśle według faz księżyca. Aby uniknąć tej

http://rcin.org.pl

nierówności przyjęto od czasu do czasu dodawać do roku jeden dzień, lub też odejmować jeden dzień. Tych zmian dokonywa się tylko na miesiącach Cheszwan i Kislew, które w razie dodawania są pełne, a wrazie odejmowania — niepełne.

Skutkiem tego istnieją trzy rodzaje lat:

1) **Rok zwykły** (שנה סדורה), (kiedy się nic nie odejmuje i nie dodaje), składający się z sześciu miesięcy pełnych i sześciu niepełnych i zawierający 354 dni.

2) **Rok pełny** (שנה שלמה), (kiedy dodaje się jeden dzień), składający się z siedmiu miesięcy pełnych i pięciu niepełnych i zawierający 355 dni.

3) **Rok mniejszy** (שנה חסרה), (kiedy się odejmuje jeden dzień), składający się z 7-iu miesięcy niepełnych i pięciu pełnych i zawierający 353 dni.

Pierwszy dzień każdego miesiąca jest półświętem, według którego oblicza się terminy świąt. Ustalanie pierwszego dnia każdego miesiąca odbywało się w starożytności nietylko na podstawie obliczeń kalendarzowych. Nie poprzestając na nich, Synhedrjon wyznaczał specjalnych ludzi dla obserwacji nowiu, którzy, spostrzegając wschodzący księżyc, zapalali na podwyższeniach stosy drzew; rozsyłano także gońców w celu oznajmienia ludowi o nadchodzącym początku miesiąca.

Po zniesieniu Synhedrjonu określanie nowiu odbywało się tylko według obliczeń astronomicznych; wtedy ustanowiono, że, poczynając od miesiąca Nisan, nieparzyste miesiące będą pełne, a parzyste—niepełne. W znaczeniu **nieKalendarzowem** lecz rytualnem dolicza się do każdego niepełnego miesiąca dwa dni innych miesięcy (ראש חדש), a mianowicie: ostatni dzień ubiegłego i pierwszy dzień następnego miesiąca. Do pełnego miesiąca zaś dolicza się tylko dzień następnego miesiąca (z wyjątkiem miesiąca Tiszri, do kt. dolicza się dwa dni). Święta, których terminy ustalone są przez Torę według miesięcy księżycowych, muszą także przypadać w określonym czasie roku słonecznego, np. Pesach, która rozpoczyna się 15-go Nisana, świętowana jest na początku wiosny*), Święto Tygodni, ustalone w miesiącu Sy-

*) pory roku liczą się według systemu słonecznego.

http://rcin.org.pl

wan przypada w środku wiosny i t. d. Jednakże rok słoneczny posiada 365 dni, 5 godzin i około 49 minut, a więc jest o 11 dni dłuższy od roku księżycowego i w ten sposób wytwarza się różnica między kalendarzem żydowskim a systemem słonecznym. Aby jej uniknąć, Rabi Hilel II ustanowił, że do pewnych lat kalendarza żydowskiego dodaje się po jednym miesiącu, który bywa umieszczany między Adarem i Nisanem i dlatego nosi nazwę Adara II-go. Taki rok trzynastomiesięczny nazywa się przestępnym i przypada siedem razy w każdym 19-to letnim okresie*), a mianowicie: w trzecim roku takiego okresu, w 6-tym, 8-ym, 11-ym, 14-ym, 17-ym i 19-ym. Jeżeli przeto podzielimy cyfrę danego roku żydowskiego np. 5665 przez 19, to iloraz 298 wykaże, ile od stworzenia świata (t. zn. od początku ery żyd.) upłynęło 19-to letnich okresów, a reszta 2 oznaczy, że dany rok jest nieprzestępny.

Według naszego kalendarza od początku świata do ery chrześcijańskiej upłynęło 3760 lat. Ponieważ zaś kalendarz żydowski liczy czas od stworzenia świata, więc jeżeli od jakiejkolwiek liczby roku żydowskiego odejmiemy 3760 (albo 3761), to otrzymamy odpowiedni rok ery chrześcijańskiej (np. 5685—3760=1925); i naodwrót — jeżeli chcemy według liczby roku chrześcijańskiego określić rok żydowski, to musimy dodać do niej 3760. (Np. 1925+3760=5685).

Mówiliśmy już wyżej, że za czasów Synhedrjonu nów**) był ustalany na podstawie bezpośredniej obserwacji, o której wynikach zawiadamiano gminy żydowskie za pomocą palenia stosów, a także przez wysyłanie gońców. W dalekich jednak miejscowościach Palestyny, gdzie gońcy przybywali zbyt późno, mogły powstać omyłki co do daty świąt. W celu więc ustalenia jednego terminu świąt dla wszystkich gmin żydowskich, ustanowiono, że ważniejsze uroczystości będą obchodzone przez dwa dni zamiast jednego***); te dwa dni noszą nazwę „dwuch dni świątecznych wygnania“ (שני ימים טובים של גלות).

---

*) licząc od początku ery żyd.

**) a wiemy, że na podstawie nowiu obliczano terminy wszystkich świąt.

***) a do świąt, liczących większą ilość dni, dodaje się jeden dzień.

http://rcin.org.pl

Zwyczaj ten pozostał dotychczas wśród Żydów, mieszkających poza Palestyną, i stosowany jest do świąt: Pesach, (פסח) Święta Tygodni (שבועות) i Święta Namiotów (סכות).

Natomiast Święto Rozpamiętywania czyli Nowego Roku nawet w Palestynie za czasów Synhedrjonu obchodzone było przez dwa dni ze względu na niezmierną doniosłość tej uroczystości; w ten sposób najmniejsza nawet możliwość omyłki była wykluczona.

§ 56. **Istota i znaczenie święta Soboty.** Sobota (w dosłownem tłumaczeniu „spokój" שבת), jest dniem zupełnego odpoczynku. Przez sześć dni Bóg stworzył świat, a dnia siódmego zaniechał wszelkiej pracy; z tego też powodu przeznaczył On sobotę na czas zupełnego wytchnienia i spokoju. Świętowanie rozpoczyna się już w piątek wieczorem, ponieważ według żydowskiego kalendarza dobę stanowi dzień i noc poprzednia, a nie następna.

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־
צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ
אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת:

(בראשית ב', א'-ג')

I uczynione było niebo i ziemia i wszystek zastęp ich. I skończył Bóg dnia siódmego dzieło swoje, które uczynił i odpoczął dnia siódmego po całem dziele swojem, które uczynił. I pobłogosławił Bóg dzień siódmy i poświęcił go, albowiem w nim zaprzestał czynić wszystkie dzieła swoje, które stworzył.

(Genezis 2, 1—3)

Święto sobotnie posiada niezmiernie ważne znaczenie. Przedewszystkiem odpoczynek jednodniowy w tygodniu jest niezbędny dla nabrania sił do dalszej pracy, dla zastanowienia się nad samym sobą i swem postępowaniem oraz dla wniknięcia w sprawy rodzinne. Wszystko to nie daje się osiągnąć w dniu powszednim, przeznaczonym na pracę. Pozatem święcenie soboty daje możność rozmyślania o Bogu i religji, oraz zanoszenia modłów, co niewątpliwie pociąga za sobą duchowe udoskonalenie człowieka.

http://rcin.org.pl

Talmud w sposób następujący wyraża się o doniosłości święcenia dnia sobotniego:

אמר לו הקדוש ברוך הוא
למשה:
מתנה טובה יש לי
בבית גנזי
ושבת שמה
ואני מבקש לתנה לישראל;
לך והודיעם.

(שבת י', ב')

Prześwięty, pochwalony niechaj będzie, rzekł do Mojżesza: Posiadam dobry podarunek w skarbcach swoich, Sobota mu na imię; zdecydowałem oddać go Izraelowi; idź i oświadcz im o tem.

(Talmud, Szabat 10, 2)

Odpoczynek sobotni szczególnie cenny winien być dla Żydów przez pamięć niewoli egipskiej, kiedy to przodkowie nasi, nękani nieprzerwaną nadludzką pracą, łaknęli choćby jednego dnia wytchnienia. O tem mówi następujący werset Pisma Świętego:

וזכרת כי־עבד היית | בארץ
מצרים ויוצאך יי אלהיך משם
ביד חזקה ובזרע נטויה על־
כן צוך יי אלהיך לעשות
את־יום השבת:

(דברים ה', ט"ו)

A pamiętaj, żeś niewolnikiem był w ziemi Egipskiej i wywiódł cię Wiekuisty Bóg twój ręką przemożną i ramieniem wyciągniętem, a przeto przykazał ci Wiekuisty Bóg twój obchodzić dzień sobotni.

(Deutern. 5, 15)

Świętowanie Soboty nietylko przypomina nam o Opatrzności Boskiej, wiecznie czuwającej nad nami, lecz także utwierdza w nas wiarę w stworzenie świata przez Boga.

ושמרתם את־השבת כי קדש
הוא לכם: ביני ובין בני
ישראל אות הוא לעלם
כי־ששת ימים עשה יי את־
השמים ואת־הארץ וביום
השביעי שבת וינפש:

(שמות ל"א, י"ד, י"ז)

A więc przestrzegajcie dnia sobotniego, gdyż jest on dla was świętym. Między Mną a synami Izraela znak to na wieki, że w sześć dni stworzył Wiekuisty niebo i ziemię, a dnia siódmego odpoczął i wytchnął.

(Exodus 31, 14, 17)

http://rcin.org.pl

Odpoczynek sobotni przeznaczony jest nietylko dla każdego Żyda i jego rodziny. W dzień Sabatu odpoczywać winni, jak głoszą słowa czwartego przykazania, także słudzy, służebnice, „przybysz, który w bramy twoje wkroczył", a nawet bydło robocze. Ten przepis czwartego przykazania świadczy o głębokiej idei równości oraz wyrozumiałości dla zwierząt, jaką przeniknięty jest Dekalog.

§ 57. **Jak należy świętować Sobotę.** Sobotę należy uczcić zupełnym wypoczynkiem; religja nasza surowo zabrania wykonywać w dniu tym jakąkolwiek pracę.

Pozatem w Sobotę należy zmówić specjalne modlitwy, a mianowicie: w piątek wieczorem modlitwę „קידוש", a przy końcu święta modlitwę „הבדלה".

W dniu sobotnim należy dać wyraz swemu zadowoleniu z odpoczynku, a więc zaleca się używać odświętnej odzieży, lepszego pożywienia (o ile oczywiście pozwalają środki materjalne), a także wskazane jest przyozdobić mieszkanie.

אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ
עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ
בְּיוֹם קָדְשִׁי
וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג
לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד
וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ
מִמְצוֹא חֶפְצְךָ
וְדַבֵּר דָּבָר:
אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְיָ:

(ישעיה נ"ח, י"ג-י"ד)

Jeżeli wstrzymasz dla Sabatu nogę swoją — abyś nie załatwiał spraw twoich w dzień święty Mój; jeżeli nazwiesz Sabat rozkoszą, a (dzień) poświęcony przez Wiekuistego (nazwiesz) szanowanym, jeżeli uszanujesz go—abyś nie uskuteczniał czynności twoich, nie załatwiał spraw twoich, ani miotał słów; wtedy rozkoszować się będziesz w Wiekuistym.

(Jezajasz 58, 13-14)

§ 58. **Wyjątki od zakazu pracy w Sobotę.** Zakaz pracy w Sobotę nie jest bezwzględny. Często trafiają się sytuacje, w których człowiek musi koniecznie wykonać pewną pracę dla uratowania czyjegoś życia, zdrowia lub mienia. Tak np. pielęgnowanie chorego, gaszenie pożaru lub obrona ojczyzny w czasie wojny wymagają podjęcia szeregu czynności, których zaniechanie albo też przerwanie w dzień sobotni może ściągnąć poważ-

http://rcin.org.pl

ne niebezpieczeństwo. A odpoczynek Sabatu dany był ludziom dla ich dobra, nie może więc w żadnym wypadku stać się dla nich przyczyną nieszczęścia. Z tych względów Talmud uznaje, że wolno pracować w Sobotę, jeżeli zaniechanie tej pracy mogłoby spowodować szkodę dla czyjegoś życia lub zdrowia.

Ocalenie życia uchyla świętość sobotnią.

(Talmud, Juma 85, 2)

פקוח נפש דוחה
את השבת.

(יומא פ"ה, ב')

Rabbi Jonatan, syn Józefa, powiada: Sobota jest święta dla was; została **oddana** do waszego rozporządzenia, a nie wy do jej rozporządzenia.

(tamże)

רבי יונתן בן יוסף אומר:
„כי קדש היא לכם"—
היא מסורה בידכם
ולא אתם מסורים בידה.

(שם, שם)

Uchyla się świętość sobotnią podczas niebezpieczeństwa dla życia, tak samo jak uchyla się inne przykazania. Otóż dla niebezpiecznie chorego czyni się w Sobotę wszystko, co jest potrzebne według przepisu lekarza doświadczonego.

(Majmonides, Jad Hachazaka, O Sobocie 2, 1)

דחויה היא שבת
אצל סכנת נפשות
כשאר כל המצות.
לפיכך חולה שיש בו סכנה,
עושין לו כל צרכו בשבת
על־פי רופא אומן.

(רמב"ם, הל' שבת ב', א')

O tem, że w niektórych wypadkach praca w Sobotę jest dopuszczalna, mówi już Pismo Święte:

Słuchajcie tedy ustaw i praw Moich, które spełniając, człowiek żyje dzięki nim.

(Leviticus 18, 5)

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם:

(ויקרא י"ח, ה')

Otóż z wyrazów „człowiek żyje dzięki nim" uczeni nasi wywnioskowali, że przykazania sobotnie tylko wtedy mają swą moc, gdy życiu ludzkiemu nie zagraża niebezpieczeństwo, ponieważ, jak głoszą przytoczone słowa, żyć należy dzięki przykazaniom, a nie umierać przez nie.

http://rcin.org.pl

Rzekł Rabbi Jehuda, powołując się na Samuela: „Należy żyć" przez przykazania, a nie umierać przez nie. (Talmud, Juma 85, 2)	אמר רבי יהודה אמר שמואל „וחי בהם" ולא שימות בהם. (יומא פ"ה, ב')

W szczególności należy zaznaczyć, że w Sobotę wolno zajmować się sprawami nauki, jak twierdzi Talmud:

Wolno w soboty umawiać się o nauczanie dzieci pisania, czytania i rzemiosła. Powiedziano bowiem w Biblji: powstrzymujcie się w Sobotę od zajęć **waszych** i od zawierania umów. Ale od **waszych** czynów powinniście się powstrzymać, a nie od czynów Bożych. (Talmud, Szabat 150, 1)	משדכין על התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. אמר קרא: „ממצוא חפצך ודבר דבר". חפצך אסור חפצי שמים מותרין. (שבת קנ"ו, א')

§ 59. **Soboty, posiadające specjalne znaczenie.** Osiem sobót w roku posiada specjalne znaczenie i nazwy, a mianowicie:

1) „**Szkalim**" (שקלים), kiedy się czyta o spisie ludności i o wyjściu Żydów z Egiptu.

2) „**Zachor**" (זכור), Sobota przed Purymem; na pamiątkę zwycięstwa Żydów nad Amalekitami odczytuje się z Pisma Św. rozdział, opowiadający o tem zdarzeniu.

3) „**Para**" (פרה), kiedy się czyta rozdział o oczyszczeniu nieczystych.

4) „**Hachodesz**" (החודש), kiedy odczytuje się rozdział z Pisma Św. na pamiątkę wprowadzenia przez Mojżesza kalendarza świąt Pesach.

5) **Wielka Sobota** przed świętem Pesach (שבת הגדול).

6) **Sobota** przed 9-ym Aba (שבת חזון).

7) **Sobota** po 9-ym Aba (שבת נחמו).

8) **Sobota** przed Dniem Odpustu (שבת תשובה).

§ 60. **Święto Nowiu** (ראש חודש). Pierwszy dzień każdego miesiąca jest półświętem, w którego czasie należy zmawiać specjalne modlitwy, pracować jednak wolno. W czasach istnienia

http://rcin.org.pl

świątyni Jerozolimskiej nabożeństwo w dniu tym odbywało się uroczyście przy dźwiękach muzyki.

I na nowiu miesięcy waszych uderzać macie w trąby przeciągle przy całopaleniach waszych i przy ofiarach waszych całkowitych, a będzie to wam wspomnieniem przed Bogiem waszym. Jam Wiekuisty Bóg wasz.
(Numeri 10, 10)

וּבְרֹאשֵׁי חׇדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם
בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל
זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם
לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם
אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:
(במדבר י, י')

§ 61. O świętach rocznych w ogólności. Święta roczne ustanowione są naogół na pamiątkę dni, w których Stwórca okazał Żydom specjalne dowody miłości i opieki. Pozatem za czasów przebywania Żydów w Palestynie święta roczne miały szczególne znaczenie dla stosunków rolniczych: święto Pesach przypadało w czasie zbioru jęczmienia i dlatego nazywało się świętem wiosny (חג האביב); Święto Tygodni obchodzono w czasie żniwa pszenicy i dlatego nazywano je „Świętem Dojrzewania" (חג הבכורים), Święto Szałasów wypadało na jesieni po winobraniu i zbiorze innych owoców i przeto nazywało się „Świętem Zbioru Owoców" (חג האסיף). W czasie tych świąt odbywały się pielgrzymki z całego kraju do świątyni Jerozolimskiej, gdzie dziękowano Bogu za opiekę nad owocami pracy ludzkiej.

Obecnie w czasie świąt rocznych należy zmawiać specjalne modlitwy i przepędzać czas w radości i weselu, nie wolno natomiast wykonywać żadnej pracy, z wyjątkiem przygotowywania pokarmów.

I będziesz się weselił w święto twoje ty i syn twój i córka twoja, sługa twój i służebnica twoja, Lewita, cudzoziemiec, sierota i wdowa, którzy przebywają w bramach twoich. (Deutern. 16, 14)

וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי
וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ:
(דברים ט"ז, י"ד)

Żadna robota w tym czasie (świąt) wykonywana nie będzie, jedynie to, co służy na pokarm

כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם
אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ

http://rcin.org.pl

dla każdego, przyrządzone być może u was.

(Exodus 12, 16)

הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃

(שמות י״ב, ט״ז)

ŚWIĘTA HISTORYCZNE

§ 62. Pesach*) (פסח). Pesach świętujemy na pamiątkę wyzwolenia Żydów z niewoli egipskiej oraz na pamiątkę oczyszczenia ich z przesądów i bałwochwalstwa, skutkiem czego przodkowie nasi stali się godni Objawienia Boskiego, które im udzielone zostało podczas wędrówki na pustyni. Święto Pesach rozpoczyna się wieczorem 14-go Nisana i trwa do wieczora dnia 22-go tegoż miesiąca.

Miesiąca pierwszego**), dnia czternastego tegoż miesiąca, ku wieczorowi—Pesach ku czci Wiekuistego. A piętnastego tegoż miesiąca—święto Przaśników ku czci Wiekuistego. Przez siedem dni przaśniki jadać będziecie.

(Leviticus 23, 5, 6)

בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם פֶּסַח לַיי׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיי שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃

(ויקרא כ״ג, ה׳, ו׳)

Pesach świętuje się w następujący sposób:

Już na parę dni przed rozpoczęciem świąt Żydzi oczyszczają swe mieszkania z wszelkiego kiszonego ciasta. W 13-tym dniu miesiąca Nisan głowa rodziny odbywa przegląd całego gospodarstwa i zbiera wszystkie pozostałe okruchy kiszonego, które podlegają spaleniu. Od południa 14-go Nisana aż do końca świąt zamiast zwykłego pieczywa spożywa się przaśniki t. j. placki z wody i mąki. Zwyczaj ten zachowuje się na pamiątkę tego, że Żydzi, opuszczając ziemię Egipską, nie zdążyli przyszykować na drogę kiszonego chleba i zmuszeni byli żywić się przaśnikami.

Przez siedem dni jeść macie przaśniki, wszakże dnia już

שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ

---

*) wyraz „Pesach" utworzono od hebrajskiego czasownika פסח, który oznacza: omijać, na pamiątkę tego, że Bóg, karząc pierworodnych Egipcjan śmiercią, omijał domy Izraelitów.

**) Nisan uważa się za pierwszy t. zn. najważniejszy miesiąc w roku, jakkolwiek pierwszym miesiącem kalendarzowym jest Tiszri.

http://rcin.org.pl

אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם:
(שמות י"ב, ט"ו)

pierwszego uprzątnijcie kiszone z domów waszych.
(Exodus 12, 15)

W ciągu pierwszych dwóch wieczorów Pesachu*) odbywa się uroczysta wieczerza, podczas której głowa domu odczytuje swej rodzinie historję wyzwolenia Żydów z Egiptu (סדר הגדה) oraz pieśni pochwalne na cześć Wiekuistego (הלל). Prócz tego w czasie wieczerzy spożywa się nieco gorzkich owoców (מרור) na pamiątkę gorzkiego życia przodków naszych w Egipcie:

זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים
כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם
מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ:
(שם י"ג, ג')

Pamiętajcie o dniu tym, w którym wyszliście z Egiptu, z domu niewoli, bo przemożną dłonią wywiódł was Wiekuisty stamtąd — a nie spożywajcie kiszonego.
(Tamże 13, 3)

וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי | יְיָ אֱלֹהֶיךָ
אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה
וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־
שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:
וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ
וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:
וַנִּצְעַק אֶל־יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ
וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא
אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־
לַחֲצֵנוּ: וַיּוֹצִאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת
וּבְמוֹפְתִים:
(דברים כ"ו, ה'—ח')

I ozwiesz się i powiesz przed Wiekuistym, Bogiem twoim: Aramejczyk prześladował ojca mego, który osiadł w Egipcie i zamieszkał tam z garstką małą i stał się tam narodem wielkim, potężnym i licznym; lecz krzywdzili nas Egipcjanie i gnębili nas i nakładali na nas roboty ciężkie; i wołaliśmy do Wiekuistego, Boga ojców naszych i usłyszał Wiekuisty głos nasz i wejrzał na niedolę naszą i na trudy nasze i na ucisk nasz i wywiódł nas Wiekuisty z Egiptu ręką potężną i ramieniem podniesionem i postrachem wielkim i znamionami cudownemi.
(Deutern. 26, 5—8)

*) a w Palestynie tylko pierwszego wieczoru

http://rcin.org.pl

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:
(שמות י"ג, ח')

I powiesz synowi twemu dnia onego te słowa: „to dla tego, co uczynił mi Wiekuisty, gdym wychodził z Egiptu".
(Exodus 13, 8)

Pierwszy, drugi, siódmy i ósmy dzień Pesachu winny być uczczone powszechnem nabożeństwem i powstrzymaniem się od pracy. Cztery dni środkowe natomiast nazywają się „wolnemi świętami" (חול המועד), w czasie których można pracować, jeżeli zachodzi konieczna i nieodzowna potrzeba.

וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־
יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל
לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה
לָכֶם:
(שם י"ב, ט"ז)

A dnia pierwszego zgromadzenie uroczyste i dnia siódmego zgromadzenie uroczyste będzie u was; żadnej roboty wykonywać nie będziecie; jedynie to, co służy na pokarm dla każdego, przyrządzone być może u was.
(Tamże 12, 16)

W drugim dniu Pesachu t. j. 16-go Nisana za czasów przebywania Żydów w Palestynie przynoszono do świątyni ofiary, składające się z pierwszego snopu dopiero co zżętego jęczmienia; ofiara ta nazywała się „Omer" (עומר — to zn. miara przynoszenia) i stanowiła wyraz wdzięczności dla Stwórcy za okazane łaski i dobrodziejstwa. Tylko po złożeniu „Omeru" można było spożywać chleb nowego plonu.

Po upływie 49 dni od chwili ofiarowania snopu jęczmiennego składana była w świątyni nowa ofiara w postaci mąki z nowego zbioru pszenicy; obrząd ten miał tak samo symbolizować wdzięczność dla Stwórcy za dobry urodzaj.

Na pamiątkę tych zwyczajów w ciągu owych 49 dni każdego wieczoru kantor w synagodze ogłasza, że tyle a tyle czasu upłynęło od Omeru. Obrząd ten nazywa się „Sefirat Haomer (ספירת העמר).

§ 63. **Święto Tygodni** (חג השבעות). Święto Tygodni zaczyna się w szóstym dniu miesiąca Sywan i trwa przez dwa dni.

http://rcin.org.pl

6-ty Sywana wypada w pięćdziesiątym dniu po Omerze; jak już wspomnieliśmy w dniu Omeru składano ofiarę, której celem było wyrażenie wdzięczności dla Boga oraz uczczenie początku żniwa pszenicy. Dlatego też Święto Tygodni nosi nazwę Święta Żniwa (חג הקציר) lub Plonu (חג הבכורים). Prócz tego Święto Tygodni posiada dla nas także znaczenie z tego względu, że ustanowiono je w rocznicę nadania Tory na górze Synaj (זמן מתן תורתנו).

וְסָפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת
מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר
הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת
תִּהְיֶינָה: עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת
הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם
וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיי:

(ויקרא כ"ג, ט"ו, ט"ז)

I liczyć sobie będziecie od następnego dnia po święcie; od tego dnia, w którym przynieśliście snop przedstawienia — siedem pełnych tygodni być powinno. Aż do dnia następnego po siódmym tygodniu odliczycie 50 dni, a wtedy złożycie nową ofiarę Wiekuistemu.

(Leviticus 23, 15, 16)

§ 64. **Swięto Namiotów** (חג הסכות). Święto Namiotów rozpoczyna się 15-go Tiszri i trwa 9 dni. Dzień I-szy, II-gi, VIII-my i IX-ty stanowią święta uroczyste (מקראי קדש), zaś środkowe 5 dni są tylko półświąteczne (חול המועד). Do właściwego Święta Namiotów z tych dziewięciu dni należy tylko siedem, przyczem dzień siódmy nosi nazwę „Hoszana Raba" (הושענא רבה). Prorocy żydowscy ustanowili zwyczaj przynoszenia w dniu tym do świątyni gałązek wierzby (ערבה), pozatem w Hoszana Raba zmawia się szereg modlitw, zaczynających i kończących się słowem Hoszana (t. zn. pomagaj), w których wyrażona jest prośba o deszcz; modlitwy te wygłaszane są także w czasie innych dni Święta Namiotów, ale w zmniejszonej liczbie i w sposób mniej uroczysty.

Święto Namiotów ustanowione zostało na pamiątkę przebywania Żydów na pustyni w czasie wędrówki do Ziemi Świętej, kiedy cała ludność zmuszona była mieszkać w namiotach. Jeszcze i teraz wszyscy dorośli mężczyźni, z wyjątkiem starców, chorych i tych, którymby to mogło zaszkodzić*), spędzają oma-

*) patrz Szulchan Aruch, Prawa o Namiotach.

http://rcin.org.pl

wiane święta w specjalnie wybudowanych małych namiotach.

Każdego dnia Święta Namiotów wygłasza się specjalną modlitwę dziękczynną, przyczem trzyma się w rękach „owoc kształtnego drzewa“ (t. j. rajskie jabłko) (אתרוג), oraz wiązankę, składającą się z gałęzi palmowych (לולב), mirtu (הדס) i rzecznej wierzby (ערבות).

Święto Namiotów uchodzi za najweselszą uroczystość i dlatego nazywane jest poprostu „Świętem“ (חג) lub „Czasem Naszej Radości (זמן שמחתנו).

O Święcie Namiotów mówi Pismo Św. w sposób następujący:

בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת:

(ויקרא כ"ג, ל"ד)

Od 15-go dnia tegoż miesiąca siódmego — Święto Namiotów.

(Leviticus 23, 34)

בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים: לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

(שם כ"ג, מ"ב–מ"ג)

W namiotach mieszkać będziecie siedem dni, aby wiedziały pokolenia wasze, że w namiotach osadziłem synów Izraela, gdym wywiódł ich z ziemi Egipskiej.

(Tamże 23, 42—43)

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:

(שם כ"ג, מ')

I weźmiecie sobie dnia pierwszego owoc drzewa kształtnego, pąki palmowe, gałązki drzewa rozłożystego i wierzby rzecznej i weselcie się przed Wiekuistym Bogiem waszym przez siedem dni.

(Tamże 23, 40)

Święto Namiotów przypada w porze zakończenia żniw i zbiorów i dlatego nosi także nazwę „Święta Zbioru Owoców“ (חג האסיף).

אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְיָ שִׁבְעַת

Wszakże piętnastego dnia miesiąca siódmego, gdy zbierzecie plon ziemi, obchodzić macie uroczystość ku czci Wiekuistego przez

http://rcin.org.pl

siedem dni: dnia pierwszego święto uroczyste, a dnia ósmego święto uroczyste. (Leviticus 23, 39)	יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן: (ויקרא כ"ג, ל"ט)

Jak już wspomnieliśmy, do właściwego Święta Namiotów zalicza się tylko pierwsze siedem dni, natomiast dzień ósmy i dziewiąty noszą nazwę „Święta Zgromadzenia" (שמיני עצרת). W pierwszym dniu tego święta naród z całej Palestyny zbierał się w świątyni i słuchał czytania Tory; w dniu drugim, nazwanym „Radością Tory" (שמחת תורה), kończono synagogalne odczytywanie Pisma Św. i rozpoczynano je znowu.

W czasie trwania środkowego okresu dni półświątecznych Święta Namiotów dozwolona jest praca, która nie cierpi zwłoki; pozatem w te dnie półświąteczne zmawia się specjalne modlitwy.

W dnie uroczyste (I, II, VIII iIX) pracować nie wolno.

A ósmego dnia Zgromadzenie będzie u was, żadnej roboty uciążliwej wykonywać nie będziecie. (Numeri 29, 35)	בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: (במדבר כ"ט, ל"ה)

ŚWIĘTA ŚCIŚLE RELIGIJNE

§ 65. **Nowy Rok** (ראש השנה). Nowy Rok obchodzimy w pierwszym i drugim dniu miesiąca Tiszri.

Świętu temu nadano także inne nazwy, które brzmią:

1) **„Dzień Rozpamiętywania"** (יום הזכרון). W dniu tym każdy Żyd powinien rozważać swoje postępowanie w czasie ubiegłego roku.

2) **„Dzień Głosu Surmowego"** (יום תרועה)—ponieważ dla uczczenia Nowego Roku odbywa się trąbienie na rogu*) (szofar—תקיעת שופר).

3) **„Dzień Sądu"** (יום הדין)—gdyż według podania w czasie tego święta Bóg osądza uczynki wszystkich ludzi i narodów; to właśnie powinny uprzytomnić dźwięki rogu.

Pozatem trąbienie na rogu posiada znaczenie symboliczne

*) z wyjątkiem, gdy Nowy Rok wypada w Sobotę.

http://rcin.org.pl

z dwóch powodów. Przedewszystkiem przypomina nam przymierze zawarte między Bogiem a narodem Izraelskim*), które, jak wiemy, odbyło się przy dźwiękach rogu; następnie róg barani przywodzi nam na pamięć historję ofiarowania Izaaka przez Abrahama, któremu Bóg zesłał barana dla całopalenia, nakazując darować życie Izaakowi (עקידה).

W czasie trwania Nowego Roku nie wolno wykonywać żadnej pracy prócz przygotowania pokarmu. Święto powinniśmy spędzać na modlitwie i rozpamiętywaniu swego postępowania; należy też błagać Wiekuistego o przedłużenie naszego życia oraz kajać się w grzechach i ślubować poprawę.

Nakaz święcenia Nowego Roku zawarty jest w następującym wersecie:

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:

(במדבר כ"ט, א')

Miesiąca zaś siódmego, pierwszego dnia miesiąca, zgromadzenie świąteczne będzie u was. Żadnej pracy uciążliwej nie wykonywujcie, dzień ten dla was będzie dniem trąbienia.

(Numeri 29, 1)

O obrzędzie trąbienia Majmonides pisze w sposób następujący:

אף על פי
שתקיעת שופר בראש השנה
גזרת הכתוב רמז יש בו
כלומר:
עורו ישנים משנתכם
ונרדמים הקיצו מתרדמתכם
וחפשו במעשיכם
וחזרו בתשובה
וזכרו בוראכם.
אלו השוכחים את האמת
בהבלי הזמן ושונים
כל שנתם בהבל וריק

Jakkolwiek obrzęd trąbienia na rogu jest bezwarunkowym, nie potrzebującym uzasadnienia nakazem Pisma Świętego, jednakże można tu znaleźć pewną oznakę. Te dźwięki (rogu) mówią nam: Obudźcie się ze snu waszego, o, wy drzemiący, i ocknijcie się; zdajcie rachunek z czynów waszych, żałujcie swych grzechów, wspomnijcie Stwórcę waszego. Wy, zapomina-

*) na górze Synaj

http://rcin.org.pl

jący o prawdzie pośród marności życia i oddający całe swe życie głupstwom, z których niema ani korzyści, ani ocalenia — spójrzcie w wasze dusze, poprawcie wasze postępowania, zostawcie wszelką złą drogę i nieczyste myśli wasze.

(Majmonides, Jad Hachazaka, Traktat o zwróceniu się do Boga 3, 4)

אשר לא יועיל
ולא יציל —
הביטו לנפשותיכם
והטיבו דרכיכם
ומעלליכם
ויעזוב כל אחד מכם
דרכו הרעה ומחשבתו
אשר לא טובה...

(רמב"ם, הל' תשובה ג', ד')

Okres czasu, jaki dzieli początek Nowego Roku do końca Dnia Odpustu nazywamy: „Dziesięcioma Dniami Pokuty" (עשרת ימי תשובה), które należy uczcić specjalnemi modlitwami i prośbą o przebaczenie grzechów.

§ 66. **Dzień Odpustu** (יום כפור). Dzień Odpustu obchodzimy w dziesiątym dniu miesiąca Tiszri. W dniu tym należy bezwzględnie powstrzymać się od pracy i wszelkiego spożywania pokarmów, przyczem trzeba zaznaczyć, że post ten jest jedynym ustanowionym przez Torę i dlatego posiada doniosłe znaczenie. Dzień Odpustu przeznaczony jest na ostateczne zdanie sobie sprawy z uczynków, spełnionych w ubiegłym roku, a także na niezłomne postanowienie poprawy.

Po okazaniu szczerej skruchy zostają w Dniu Odpustu przebaczone wszystkie grzechy wobec Boga.

Nie można jednakże sądzić, że sama tylko skrucha wyjedna nam także odpuszczenie grzechów wobec bliźnich. Przeciwnie: w tym wypadku, jak świadczą liczne wersety Pisma Świętego i Talmudu — tylko szczera chęć poprawy, **poparta czynami**, będzie wysłuchana przez Wiekuistego. Nie wolno nikomu grzeszyć w tem mniemaniu, że w Dniu Odpustu tylko dzięki modlitwom i prośbom zostaną przebaczone złe uczynki i występki nasze.

Pozatem należy zaznaczyć, że, jeżeli chcemy dostąpić miłosierdzia Bożego, musimy przedewszystkiem sami okazać pobłażenie względem tych, którzy przeciwko nam zawinili. Dla tego też w Dniu Odpustu winniśmy wybaczyć wszystkim, którzy wobec nas zawinili. Z tych względów powstał wśród Żydów zwyczaj zwracania się w wigilję dnia Odpustu z prośbą o prze-

http://rcin.org.pl

baczenie (מחילה) do ludzi, z którymi miało się w roku jakiekolwiek nieprzyjemne zajścia.

Należy też wynagrodzić bliźnim wszystkie krzywdy, jakich dopuściliśmy się względem nich w ciągu ostatniego roku. Pozatem istnieje zwyczaj, aby w przeddzień Odpustu rozdawać jałmużnę ubogim i składać ofiary na cele dobroczynne. Widzimy więc, że sama tylko modlitwa nie wystarcza, aby wyjedna nam łaski u Boga, jeżeli nie będzie poparta odpowiedniemi czynami.

Ze względu na to, że w Dniu Odpustu zachowujemy absolutny spokój i powstrzymujemy się od wszelkiej pracy, nazywamy omawiane święto „Sobotą Sobót" (שבת שבתון), chcąc przez to wyrazić jego głębokie znaczenie w życiu religijnem Żydów.

Poniżej przytaczamy cytaty, wyjaśniające istotę i znaczenie Dnia Odpustu:

אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיי׃
וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים
הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם
לִפְנֵי יי אֱלֹהֵיכֶם׃
שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם
וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב
עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם׃

(ויקרא כ״ג, כ״ז, כ״ח, ל״ב)

Dnia dziesiątego wszakże tegoż miesiąca siódmego—Dzień Przebaczenia: Zgromadzenie świąteczne będzie u was; a będziecie udreczali dusze wasze i złożycie ofiarę ogniową Wiekuistemu. A żadnej roboty wykonywać nie będziecie w tym dniu; dzień ten bowiem jest Dniem Przebaczenia, w którym uzyskać macie przebaczenie dla siebie przed Obliczem Wiekuistego, Boga waszego. Sobota to nad Sobotami dla was; i udręczać będziecie dusze wasze; dziewiątego dnia tegoż miesiąca wieczorem od wieczora do wieczora święcić będziecie Sabat wasz.

(Leviticus 23, 27, 28, 32)

כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם
לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם

Albowiem w dniu tym rozgrzeszy (Bóg) was, aby uczynić was czystymi; od wszelkich grze-

http://rcin.org.pl

לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ׃

(ויקרא ט״ז, ל׳)

chów waszych przed Obliczem Wiekuistego czyści będziecie.

(Leviticus 16, 30)

וּתְשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה
מַעֲבִירִין אֶת רֹעַ הַגְּזֵרָה׃

(מחזור לר״ה ויו״כ)

Ale skrucha, modlitwa i dobre uczynki łagodzą wyroki złowieszcze.

(Modlitwa na Nowy Rok i Dz. Odpustu)

עבירות שבין אדם למקום
יום הכפורים מכפר
עבירות שבין אדם לחברו
אין יום הכפורים מכפר
עד שירצה את חברו.

(יומא פ״ה, ב׳)

Od przestępstw wobec Boga Dzień Odpustu oczyszcza; od przestępstw zaś wobec bliźnich Dzień Odpustu nie oczyszcza dopóty, dopóki bliźni nie przebaczy.

(Talmud, Juma 85, 2)

בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן׃

(משלי ט״ז, ו׳)

Przez miłość i prawdę zostaje nam wina odpuszczona.

(Przypowieści 16, 6)

זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה
לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים
לֹא תִבְזֶה׃

(תהלים נ״א, י״ט)

Ofiarą Panu — duch skruszony; sercem skruszonem i złamanem nie pogardzisz, Panie.

(Psalmy 51, 19)

הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ
הֲלָכֹף כָּאגְמֹן רֹאשׁוֹ
וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־
צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיְיָ׃
הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע
הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה
וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים
וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ׃

Czyż taki miałby być post, który upodobałem Sobie? Czyż w dniu, w którym trapi człowiek duszę swoją, ma on zgiąć jak trzcina głowę swoją, a wór z popiołem podesłać sobie—czyż to nazwiesz postem i dniem pożądanym przez Wiekuistego? Czyż raczej nie taki jest post, który upodobałem Sobie: rozerwać pęta niegodziwości, rozwiązać więzy ujarzmienia, wypuścić uciśnionych na wolność i złamać wszelkie jarzmo. Czyż nie raczej:

http://rcin.org.pl

הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ
וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת
כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ
וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם׃
אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ
וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח
וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ
כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ׃
אָז תִּקְרָא וַיְיָ יַעֲנֶה
תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי׃

ułamać łaknącemu chleba twojego i abyś biednych tułających wprowadził do domu, gdy zobaczysz nagiego, abyś go przyodział, a przed bliźnim twoim nie ukrywał się. Wtedy przeniknie jako zorza światło twoje, a uzdrowienie twoje szybko się rozwinie i pójdzie przed tobą zbawienie twoje, a będzie chwała Wiekuistego ochroną twoją. Wtedy wezwiesz, a Wiekuisty wysłucha, zawołasz i odpowie: „Oto jestem"!

(Jezajasz 58, 5–9) (ישעיה נ"ח, ה'–ט')

ŚWIĘTA DRUGORZĘDNE

§ 67. Święto Odnowienia (חנוכה). Święto to trwa osiem dni, poczynając od 25-go Kislewa. Ustanowione jest ono na pamiątkę zrzucenia przez Żydów jarzma syryjskiego, co nastąpiło w r. 3595 za czasów panowania Antjocha IV Epifanesa. Okrutny ten władca dotkliwie uciemiężał Żydów. Ze szczególną zaciekłością prześladował religję mojżeszową i posunął się nawet do znieważenia Świątyni jerozolimskiej przez wprowadzenie do niej bałwochwalstwa. W obronie religji i narodu wystąpił arcykapłan Matatjasz (מתתיהו כהן גדול) wraz ze swoimi pięcioma synami, z pośród których niezwykłem męstwem odznaczał się Jehuda Machabeusz. Bohater ten, pobudziwszy do walki swych rodaków, stanął na czele niewielkiego wojska i osiągnął świetne zwycięstwo nad górującym liczebnie wrogiem.

Nazwę swą Święto Odnowienia zawdzięcza temu, że po zwycięstwie Machabeusze dokonali konsekracji Świątyni, splugawionej przez wroga.

W czasie Święta Odnowienia należy zmawiać dziękczynne modlitwy, czytać Pięcioksiąg, a ponadto zapalać w synagodze i domu świece w ilości, odpowiadającej liczbie porządkowej danego dnia świątecznego (pierwszego dnia zapala się jedną świecę, drugiego dwie i t. d.). Obrzęd zapalania świec ma swe źródło w następującem podaniu, zawartem w Talmudzie:

http://rcin.org.pl

Dwudziestego piątego Kislewa zaczyna się osiem dni poświęcenia, w którym to czasie nie należy się smucić ani pościć. Albowiem poganie zawładnąwszy świątynią, splugawili całą oliwę, tam się znajdująca. Zwycięzcy, którzy założyli początek domu królewskiego Chasmoneuszów, po wypędzeniu wroga szukali oliwy i znaleźli jeden tylko dzbanek z oliwą, na którym była pieczęć arcykapłana, oliwa ta najwyżej mogła starczyć na jeden dzień. Ale cudem starczyła na oświetlenie w ciągu całych ośmiu dni. Dlatego też postanowiono na przyszłość przez te osiem dni świętować i wygłaszać modlitwy dziękczynne.

(Talmud, Sabat 21, 2)

בכ"ה בכסלי"ו
יומי דחנוכה תמניא
אינון דלא למספד בהון
ודלא להתענות בהון.
שכשנכנסו יונים להיכל
טמאו כל השמנים
שבהיכל
וכשגברה מלכות
בית חשמונאי ונצחום
בדקו ולא מצאו
אלא פך אחד
של שמן שהיה מונח
בחותמו של כהן גדול
ולא היה בו
אלא להדליק יום אחד
נעשה בו נס
והדליקו ממנו ח' ימים.
לשנה אחרת
קבעום ועשאום ימים טובים
בהלל והודאה.

(שבת כ"א, ב')

§ 68. Święto Losowania (פורים). Święto Losowania, przypadające w dniu 14-tym miesiąca Adar, ustanowione zostało na pamiątkę szczęśliwego wybawienia Żydów od ciężkich prześladowań w państwie perskiem, które rozciągało się wówczas na całą prawie zachodnią Azję. Władcą tego państwa w roku około 3400 ery żyd. był Achasweros; doradca jego, Haman, stale podburzał króla przeciwko Żydom, aż wreszcie skłonił go do wydania rozkazu, którego mocą wszyscy Żydzi, zamieszkujący państwo perskie, mieli zostać straceni. Termin owej straszliwej egzekucji wyznaczono drogą losowania (stąd nazwa święta*) na dzień 13-ty Adara. Jednakże dzięki staraniom pewnego Żyda Mardochaja i jego siostrzenicy Estery nieludzki ów rozkaz został cofnięty i przodkowie nasi uniknęli szczęśliwie wielkiej katastrofy.

*) „Purym" (פורים) znaczy losowanie

http://rcin.org.pl

Święto Losowania różni się od dni powszednich przedewszystkiem zwyczajem odczytywania Księgi Estery (מגלת אסתר), zawierającej opis wyżej wspomnianego zdarzenia, a następnie zwyczajem rozsyłania upominków do znajomych i krewnych. Przyjęte jest także w dniu Święta Losowania rozdawać jałmużnę. Wogóle dzień ten posiada charakter radosny i spędza się go zazwyczaj wesoło.

Poniżej przytaczamy wyjątek z księgi Estery:

וַיִּכְתֹּב מָרְדֳּכַי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־ הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים: לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם־ חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: כַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים: וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר־הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר־ כָּתַב מָרְדֳּכַי אֲלֵיהֶם:

(אסתר ט', כ'–כ"ג)

I spisał Mardochaj zdarzenia te i rozesłał listy do wszystkich Judejczyków we wszystkich dzielnicach króla Achaswerosa, bliskich i dalekich, obowiązując ich, aby stale obchodzili co rok dzień czternasty miesiąca Adara i dzień piętnasty tegoż miesiąca, jako te dni, w których wypoczęli Judejczycy od wrogów swoich i jako ten miesiąc, który obrócił się ze smutku w radość, a z żałoby w dzień uroczysty, aby uczynili je dniami biesiady i radości, przyczem posyłać sobie będą upominki wzajemnie, a ubogim dary. I zobowiązali się Judejczycy czynić stale, co rozpoczęli i co Mardochaj do nich napisał.

(Księga Estery 9, 20—23)

§ **69. Posty roczne.** Prócz Dnia Odpustu zachowujemy w roku pięć innych postów, które zostały ustanowione na pamiątkę różnych smutnych wydarzeń w dziejach narodu Izraelskiego, a mianowicie:

1) **Post siedemnastego Tamuza** (שבעה עשר בתמוז) obcho-

http://rcin.org.pl

dzony jest jako rocznica zdobycia Jerozolimy przez Nebuchadnosora, króla babilońskiego po 18-to miesięcznem oblężeniu (w 3402 r. ery żyd.)

Prorok Zacharjasz nazywa dzień ten „Postem 4-go miesiąca" (צום הרביעי).

Talmud wylicza szereg innych zdarzeń, które nastąpiły w dniu 17-go Tamuza:

Dnia siedemnastego Tamuza Mojżesz potłukł Tablice Przymierza; przerwano przynoszenie do świątyni porannych i wieczornych ofiar (Tamid); zdobyte zostało miasto (Jerozolima); Postumus spalił Torę, a w Świątyni został umieszczony obraz bałwochwalczy. (Talmud, Taanit 26, 1)	בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. (תענית כ"ו, א')

2) **Post 9-go Aba** (תשעה באב) ustanowiony został na pamiątkę wielu nieszczęsnych zdarzeń w dziejach narodu Izraelskiego. W dniu tym przypada rocznica zburzenia I-szej Świątyni przez Nebuchadnosora, króla babilońskiego (586 r. przed erą chrześc.), a także rocznica zburzenia drugiej świątyni przez Rzymian pod dowództwem Tytusa (70 r. ery chrześc.), a wraz z tem ostateczny upadek państwa Judzkiego. Dlatego też post 9-go Aba uważany jest poza Dniem Odpustu za najważniejszy w roku. 8-go Aba wieczorem i 9-go Aba z rana na znak smutku odczytuje się w synagodze Treny Jeremjasza i „smutne pieśni" (איכה וקנות), przyczem według zwyczaju siedzi się na niskich stołkach lub na podłodze dla podkreślenia momentu żałobnego modlitwy.

Prorok Zacharjasz nazywa ten post „Postem piątego miesiąca (צום החמשי).

Poniżej przytaczamy wyjątek z Talmudu, traktujący o poście 9-go Aba.

Dnia 9-go Aba zawyrokowano, aby pokolenie, wędrujące po pustyni, nie doczekało chwili wkroczenia do Palestyny; (w dniu	בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית

http://rcin.org.pl

tym) zburzone zostały pierwsza i druga Świątynia, nieprzyjaciel zdobył miasto Betar i zniszczone zostało miasto (Jerozolima).

(Talmud, Teanit 26, 2)

בראשונה ובשניה
ונלכדה ביתר
ונחרשה העיר.

(תענית כ"ו, ב')

3) **Post Gedalji** (צום גדליה) przypadający w trzecim dniu miesiąca Tiszri, ustanowiony został jako rocznica zabicia Gedalji (syna Achikama), którego Nebuchadnosor mianował namiestnikiem Judei po zburzeniu Jerozolimy. Gedalja zgładzony został przez spiskowców, na których czele stał Izmael ben Natanja. Po śmierci namiestnika położenie mieszkańców Judei pogorszyło się znacznie. Post ten Zacharjasz nazywa „Postem 7-go miesiąca" (צום השביעי).

4) **Post 10-go Tebata** (עשרה בטבת) ustanowiony został jako rocznica oblężenia Jerozolimy przez Nebuchadnosora, króla babilońskiego. Post ten nazwany został przez Zacharjasza „Postem 10-go miesiąca" (צום העשירי).

Wszystkie wyżej wymienione cztery posty zostały zniesione podczas istnienia drugiej świątyni, po jej zburzeniu jednak skasowane posty przywrócono.

5) **Post Estery** (תענית אסתר), przypadający w dniu 13 Adara ustanowiony został na pamiątkę modlitw Estery i trzydniowego postu, jaki odprawiła zanim udała się do króla z prośbą o wybawienie Żydów od wykonania okrutnego nakazu.

W Księdze Estery znajdujemy następującą opowieść o tych zdarzeniach:

Kazała tedy Estera odpowiedzieć Mardochajowi: „Idź, zgromadź wszystkich Judejczyków, znajdujących się w Suzie i pośćcie za mnie: nie jedzcie i nie pijcie przez trzy dni, ani w nocy ani we dnie; ja i służebnice moje będziemy również pościły. Poczem wejdę do króla jakkolwiek to sprzeciwia się prawu, i jeśli zginąć mam, niechaj zginę.

(Księga Estery 4, 15—16)

וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־
מָרְדֳּכָי: לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־
הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשָׁן
וְצוֹמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־
תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה
וְיוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם
כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי
אָבַדְתִּי:

(מגלת אסתר ד', ט"ו—ט"ז)

http://rcin.org.pl

W czasie trwania wyżej wymienionych pięciu postów należy powstrzymać się od jedzenia i picia, zmawiać specjalne modlitwy, a przedewszystkiem poświęcać się dobroczynności.

Zasługą postu jest dobroczynność.
(Talmud, Berachot 6, 2)

אגרא דתעניתא צדקתא.
(ברכות ו', ב')

Księga Joela tak mówi o postach:

Nawróćcie się do Mnie całem sercem waszem i postem i płaczem i biadaniem. A rozdzierajcie serca, a nie szaty wasze, a nawróćcie się do Wiekuistego, Boga waszego, bo litościwy i miłosierny jest On, nieskory do gniewu i bogaty w łaskę—i żałuje złego.
(Joel 2, 12–13)

שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם
וּבְבֶכִי וּבְמִסְפֵּד: וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם
וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא
אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם
עַל־הָרָעָה:
(יואל ב', י"ב–י"ג)

§ 70. Dni powszednie, posiadające szczególne znaczenie. Prócz wyżej wymienionych świąt i postów wyróżniamy w ciągu roku kilka dni powszednich, posiadających szczególne znaczenie przez pamięć jakiegoś wydarzenia lub zwyczaju; w czasie tych dni nie zmieniamy w niczem zwykłego trybu życia, tylko wprowadzamy pewne modyfikacje w sposobie zmawiania modlitw.

Przechodząc do szczegółowego omawiania wspomnianych dni, musimy przedewszystkiem wymienić poniedziałki i czwartki każdego tygodnia, w których to dniach należy odczytywać określone rozdziały z Tory (קריאת התורה).

Zwyczaj ten ustanowiony został przez Ezrę w tej myśli, aby dłużej niż przez trzy dni w tygodniu Żydzi nie byli pozbawieni nauki Pisma Świętego.

Posiadamy cztery dni powszednie o specjalnem znaczeniu:

1) **Lag-be-Omer** (ל"ג בעמר—t. zn. trzydziesty trzeci dzień Omeru) przypada w 18-tym dniu miesiąca Ijar (אייר). Podanie głosi, że niegdyś panowała w Palestynie straszna zaraza, która zaczęła się szerzyć w drugim dniu Pesachu i codziennie porywała wiele ofiar, między innymi uczniów Rabbi Akiby. Jednako-

http://rcin.org.pl

woż w dniu 18-tym Ijara zaraza zupełnie ustała.

2) **Szelosza jeme Hagbala** (שלשה ימי הגבלה—t. zn. trzy dni odgrodzenia). Tę nazwę noszą trzy dni, poprzedzające bezpośrednio Święto Tygodni na pamiątkę owych trzech dni, w których czasie Bóg nakazał narodowi Izraelskiemu przyszykować się do otrzymania Tory na górze Synaj.

3) **Chamisza asar be-Ab** (חמשה עשר באב—t. zn. piętnasty dzień miesiąca Aba). W czasach odległych odbywały się w tym dniu wiejskie zabawy na pamiątkę pojednania wszystkich pokoleń żydowskich z pokoleniem Benjamina. Dziewczęta dla podkreślenia radosnego charakteru uroczystości ubierały się w białą odzież. Zaznaczyć należy, że zwyczaj nakazywał odziewać 15-go Aba szaty nie własne, lecz pożyczone, a to w tym celu, aby ubogie dziewczęta, nie mające własnej odświętnej odzieży, miały możność pożyczania jej od innych. Pozatem w dniu tym kończyła się ku radości robotników praca rąbania drzewa i dostarczania go do Świątyni, dlatego też dzień 15-ty Aba nosi nazwę „łamania toporów" (יום תבר מעגל).

Wreszcie 15-ty Aba pamiętny jest także z tego względu, że dnia tego mieszkańcy Betary znaleźli możność pochowania trupów swych ziomków, zabitych na wojnie z Rzymianami za czasów panowania cesarza Hadrjana w r. 3895 ery żyd.

4) **Chamisza asar be-Szebat** (חמשה עשר בשבט — t. zn. piętnasty dzień miesiąca Szebat). Dnia tego określano zwykle, ile lat liczą drzewa, które w tym czasie okrywały się pąkami. Czyniono to dlatego, że religja nasza pozwala spożywać owoce tylko tych drzew, które liczą przynajmniej cztery lata życia. Dzień ten nazwany jest również nowym rokiem dla drzew (ראש השנה לאילנות).

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ X

Pojęcie ogólne obowiązków względem siebie samego

OBOWIĄZKI OCHRONY DÓBR CIELESNYCH i DUCHOWYCH

§ 71. Cel i podział obowiązków względem siebie samego. Przeznaczenie każdej istoty odpowiada jej cechom i właściwościom. Człowiek więc, obdarzony najbardziej rozwiniętym umysłem, w porównaniu z innymi istotami posiada najszczytniejsze przeznaczenie pośród wszystkich tworów.

A mianowicie człowiek jest powołany do tego, aby rozwijał dane mu przez Boga siły i zdolności i aby starał się naśladować Stwórcę w Jego najdoskonalszych cechach: dobroci, sprawiedliwości, umiłowaniu prawdy i t. d.

Wiekuistego Boga waszego naśladujcie, Jego się obawiajcie, Jego przykazań przestrzegajcie,

אַחֲרֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ

http://rcin.org.pl

Jego głosu słuchajcie, Jemu służcie i do Niego lgnijcie.

(Deutern. 13, 5)

וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃

(דברים י״ג, ה׳)

Z tych względów człowiek nie może rozporządzać dowolnie swem ciałem i swą duszą, gdyż te dary Boże zostały mu powierzone nie dla jego osobistej korzyści lecz dla osiągnięcia wyższych celów. Stąd więc płyną obowiązki człowieka względem siebie samego. Zasadzają się one po pierwsze na **ochranianiu**, a po drugie na **rozwijaniu** i **udoskonalaniu** zarówno ciała jak i duszy.

Pierwsza kategorja obowiązków zawiera: zakaz samobójstwa, zakaz umartwiania ciała, nakaz zachowywania czystości i przepisów, ochraniających zdrowie, nakaz strzeżenia swego honoru i dobrego imienia, nakaz ochrony swego mienia.

Druga kategorja obowiązków względem siebie samego zawiera nakaz udoskonalania się a) przez obcowanie z ludźmi dobrymi i uczonymi, b) przez naukę wogóle, a w szczególności przez naukę Tory i c) przez pracę.

W rozdziale niniejszym zajmiemy się obowiązkami, zmierzającymi do ochraniania naszego ciała i duszy.

§ 72. **Zakaz samobójstwa.** Oczywistą jest rzeczą, że samobójstwo, kładąc kres życiu człowieka, uniemożliwia mu wypełnienie do końca tej roli i dokonanie tych zadań, do których osiągnięcia jest on powołany. Dlatego też samobójstwo jest ciężkim grzechem. Przyczyny targnięcia się na własne życie dadzą się podzielić na dwie grupy: przedewszystkiem do takiego rozpaczliwego kroku mogą pobudzić człowieka nieszczęścia i niepowodzenia na drodze życiowej, zwątpienie we własne siły i t. p.; do drugiej grupy przyczyn samobójstwa należy przesyt i znudzenie życiowe.

O ile chodzi o czynniki, należące do pierwszej grupy, to wtedy tylko doprowadzają one do myśli o samobójstwie, gdy nie znajdują przeciwwagi w ufności, jaką ludzie pokładać winni w Opatrzności Boskiej. Każdy człowiek musi pamiętać, że najstraszniejsze nawet nieszczęścia doświadczają go z woli Wszech-

http://rcin.org.pl

mogącego i że Bóg mocen jest wybawić z niedoli tych, którzy Mu ufają i wypełniają Jego przykazania. Z tych względów człowiek prawdziwie religijny nigdy nie dopuści się samobójstwa:

Bóg mocą i tarczą moją. W Niego wierzyło serce moje i wspomożony zostałem i ucieszyło się serce moje. (Psalmy 28, 7)	יְיָ עֻזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעְזַרְתִּי וַיַּעֲלֹז לִבִּי: (תהלים כ"ח, ז')
Oto Bóg ocalenia mojego; ufam Mu i nie trwożę się. (Jezajasz 12, 2)	הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד: (ישעיה י"ב, ב')

Dalsze cytaty patrz w § 39

Jak już wspomnieliśmy, do drugiej grupy przyczyn samobójstwa zaliczamy przesyt i znudzenie życiowe. Te stany psychiczne powstają w ludziach, nie zajmujących się pożyteczną pracą lub nauką, lecz uganiających się za rozkoszami i przyjemnościami cielesnemi. Taki człowiek, dla którego jedynym celem w życiu jest zaspakajanie swych popędów i żądz, w krótkim czasie wyczerpuje się zarówno fizycznie i moralnie. To, co dawniej sprawiało mu zadowolenie, obecnie nie wzbudza już tego uczucia. Osobnik taki szuka coraz to innych przyjemności, lecz wszystkie po upływie pewnego czasu tracą dla niego swój urok. I oto człowiek zmęczony i przesycony nadużywaniem rozkoszy zmysłowych, zaczyna myśleć, że na świecie niema nic pięknego, nic przyjemnego — nic, dla czego warto byłoby żyć. Oczywiście, że przy takim stanie duszy łatwo powstaje myśl o samobójstwie.

Jednakże kto zgodnie z nakazami boskiemi zajmuje się uczciwą i pożyteczną pracą, a nie trwoni zdrowia na nadużywanie przyjemności, ten nigdy nie dochodzi do przesytu życiowego i nie szuka ucieczki w samobójstwie. Lecz nawet ci, którzy stanęli nad przepaścią znudzenia doczesnym bytem, mogą być jeszcze wybawieni przez wiarę w Boską Opatrzność, jak twierdzą poniższe cytaty:

http://rcin.org.pl

אוֹלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם
וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל־אֹכֶל
תִּתְעָב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי
מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְיָ בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם
וַיְמַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם:
(תהלים ק״ז, י״ז—כ׳)

Niebaczni za drogę grzeszną swoją i za występki swoje cierpieli. Wszelką strawą gardziła ich dusza i doszli do wrót śmierci. I wołali do Boga w niedoli swej i wybawił ich z utrapień. I zesłał słowo swoje i wyleczył ich i ocalił od zaguby.
(Psalmy 107, 17—20)

הַסּוֹלֵחַ לְכָל־עֲוֹנֵכִי
הָרֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאֵיכִי
הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיֵּיכִי
הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים:
הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֲדִיֵּךְ
תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרַיִךְ:
(שם ק״ג, ג׳—ה׳)

Który wybacza wszystkie winy twoje, Który leczy wszystkie dolegliwości twoje, Który wybawia od zaguby życie twoje Który cię wieńczy łaską i miłosierdziem. **Który nasyca dobrem czerstwość twoją, że się odnawia jako u orła młodość twoja.**
(Tamże 103, 3—5)

§ 73. Zakaz umartwiania swego ciała. Niektórzy sądzą, że w imię pobożności należy umartwiać swą powłokę cielesną, aby dusza tem wspanialej rozwinąć się mogła. Jednakże rozumowanie takie jest błędne, rozkwit bowiem sił duchowych zależy od sprawności organizmu i zdrowia fizycznego. Asceci przeto, umartwiając się, grzeszą z dwóch względów: po pierwsze dlatego, że przez niszczenie ciała hamują rozwój duszy, a po drugie dlatego, że, pozbawiając się fizycznego zdrowia, nie są w możności wypełniać swe obowiązki względem Boga i bliźnich.

Majmonides w przytoczonych poniżej cytatach mówi o genezie ascetyzmu i stwierdza, że dręczenie swego ciała jest nierozumne i grzeszne.

שמא יאמר אדם:
הואיל והקנאה והתאוה
והכבוד וכיוצא בהם
דרך רעה הן ומוציאין

Człowiek może sobie pomyśleć: „Ponieważ zazdrość, pożądliwość wybujała ambicja i t. p. tworzą złą drogę i gubią człowieka,

http://rcin.org.pl

wyrzeknę się więc wad tych i wpadnę w przeciwną ostateczność". I dojdzie człowiek do tego, że przestanie jeść mięso i pić wino, nie ożeni się i nie zamieszka w przyzwoitem mieszkaniu i nie wdzieje przyzwoitej odzieży, lecz koszulę włosianą i łańcuch. Droga ta również jest zła i zakazana. Kto wstępuje na nią, ten grzeszy. Dlatego też mędrcy ustanowili, że nikt nie może się zrzec tego, co nie jest zakazane przez Pismo Św., oraz wyrzec się tego, co zostało dozwolone, ani pod przysięgą ani w drodze obietnicy. Mówią o tem mędrcy: Czyż mało ci tego, co zabroniła Tora, że ty sam na siebie nowe zakazy nakładasz? Tacy są ludzie, którzy zawsze poszczą; niedobrze oni czynią. Dlatego też mędrcy zabronili niszczyć swe ciało postami. O tem i temu podobnem wzmiankował król Salomon: „Nie bądź za surowy i nie mędrkuj za wiele. Poco masz siebie zgubić?

(Majmonides, Hilchat Deot 3, 1)

את האדם מן העולם,
אפרוש מהן ביותר ואתרחק
לצד האחרון עד שלא יאכל
בשר ולא ישתה יין ולא ישא
אשה ולא ישב בדירה נאה
ולא ילבש מלבוש נאה
אלא השק והצמר הקשה
וכיוצא בהן. גם זה דרך
רעה היא ואסור לילך בה,
המהלך בדרך זו נקרא
חוטא. לפיכך צוו חכמים
שלא ימנע אדם עצמו אלא
מדברים שמנעתו התורה
בלבד, ולא יהא אוסר עצמו
בנדרים ובשבועות
על דברים המותרים.
כך אמרו חכמים:
לא דייך מה שאסרה תורה
אלא שאתה אוסר עליך
דברים אחרים. ובכלל הזה
אלו שמתענין תמיד אינן
בדרך טובה. ואסרו חכמים
שיהא אדם מסגף עצמו
בתענית, ועל כל הדברים
האלו וכיוצא בהן
צוה שלמה ואמר:
אל תהיא צדיק הרבה
ואל תתחכם יותר
למה תשומם.

(רמב"ם, הל' דעות פרק ג', א')

Król Salomon tak scharakteryzował ascetów w przypowieściach:

Człowiek litościwy świadczy sam sobie dobrze, ale okrutny dręczy własne swoje ciało.

(Przypowieści 11, 17)

גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד
וְעֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי:

(משלי י"א, י"ז)

http://rcin.org.pl

§ 74. **Zachowywanie czystości i ochrona zdrowia.** Liczne nakazy religijne, jak np. przepisy o jedzeniu, umywaniu rąk i t. p. mają na celu ochronę naszego zdrowia. Człowiek winien ściśle wypełniać te nakazy i zwracać baczną uwagę na zachowanie sił cielesnych i sprawności organizmu. Nie wolno nam lekkomyślnie narażać zdrowia; wystrzegać winniśmy się tego wszystkiego, coby nas mogło przyprawić o chorobę. Ponieważ czystość jest głównym warunkiem zachowania zdrowia, więc należy ściśle wypełniać wszystkie przepisy o zachowaniu czystości.

Już król Salomon pouczał:

Każdego czasu niechaj szaty twoje będą białe.
(Kohelet 9, 8)

בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים׃
(קהלת ט', ח')

Zanim przodkowie nasi otrzymali Dziesięcioro przykazań na górze Synaj, mieli nakazane:

Przygotuj ich dziś i jutro i niech wypiorą szaty swoje.
(Exodus 19, 10)

וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר
וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃
(שמות י"ט, י')

Według przepisów religijnych należy gruntownie sprzątać i radykalnie oczyszczać mieszkania przed Sobotą i świętem Pesach.

Z powyższego widzimy, że religja nasza kładzie wielki nacisk na przestrzeganie czystości.

Majmonides w sposób następujący uzasadniał nakaz ochrony zdrowia:

Troszczyć się o swe zdrowie i ochronę siebie samego każe Bóg, bo nikt nie może udoskonalić swego rozumu i pracować nad poznaniem Boga, będąc chorym. Dlatego też człowiek musi odsunąć od siebie rzeczy szkodliwe dla organizmu.
(Majm. Hilchat Deot 4, 1)

הואיל והיות הגוף בריא
וישלם מדרכי השם הוא,
שהרי אי אפשר שיבין
או ידע דבר מידיעת הבורא
והוא חולה.
לפיכך צריך להרחיק
אדם עצמו מדברים
המאבדין את הגוף.
(רמב"ם, הל' דעות פרק ד', א')

http://rcin.org.pl

Ciężko grzeszą ci, którzy oddają się obżarstwu, pijaństwu i rozwiązłości. Nałogi te bowiem niszczą ciało i odbijają się ujemnie na stanie duchowym.

לֵץ הַיַּיִן הֹמֶה שֵׁכָר
וְכָל־שֹׁגֶה בּוֹ לֹא יֶחְכָּם:
(משלי כ', א')

Błaznem czyni wino, zgiełkliwym — ostry napój i nie zmądrzeje ten, który się tem odurza. (Przypowieści 20, 1)

הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר
יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן
יַדְלִיקֵם: וְהָיָה כִנּוֹר וְנֵבֶל
תֹּף וְחָלִיל וְיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם
וְאֶת־פֹּעַל יְיָ לֹא יַבִּיטוּ
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ:
(ישעיה ה', י"א י"ב)

Biada tym, którzy zrywają się ze świtem, aby za napojem gonić, którzy do późnego wieczora winem rozpaleni są. I jest cytra i lutnia i bęben i flet, jest wino na biesiadach ich—ale na dzieła Wiekuistego nie baczą, a sprawy rąk Jego nie widzą. (Jezajasz 5, 11—12)

אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן
בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ:
(משלי כ"ג, כ')

Nie przebywaj z tymi, którzy się upijają winem, którzy się mięsiwem obżerają. (Przypowieści 23, 20)

לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי
מְדְיָנִים | לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְצָעִים
חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם:
לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן... אַחֲרִיתוֹ
כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ:
עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת
וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת:
(שם כ"ג, כ"ט—ל"ג)

Komuż bieda dolega, komuż cierpienie? Komu — swary, komu — żale? Komu — rany bez przyczyny, komu—zaczerwienione oczy? Tym, którzy do późna przesiadują przy winie. Wkońcu (wino) jak wąż kąsa, jak bazyliszek jadem pryska. Oczy twoje widzą dziwne rzeczy, a serce twoje prawi przewrotności. (Tamże 23, 29—33)

W przeciwstawieniu do rozwiązłości — życie umiarkowane umacnia nasze siły i zdrowie. Człowiek, który nie oddaje się występnym nałogom, zachowuje spokój i duchową równowagę. Przyczem zaznaczamy, że należy się wystrzegać nietylko nałogów, płynących z popędów cielesnych, jak obżarstwa i pi-

http://rcin.org.pl

jaństwa, lecz także powinniśmy tępić w sobie zazdrość, wygórowaną ambicję, chciwość i t. p., gdyż wady te również zakłócają spokój wewnętrzny, a przez to osłabiają naszą sprawność fizyczną.

הקנאה והתאוה והכבוד
מוציאין את האדם מן העולם.
(אבות ד', כ"א)

Zazdrość, rozpusta i ambicja gubią i niszczą człowieka.
(Talmud, Abot 4, 21)

חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא
וְרָקָב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃
(משלי י"ד, ל')

Życiem dla ciała jest serce spokojne, zazdrość zaś jest jak zgnilizna w kościach.
(Przypowieści 14, 30)

לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה וְרוּחַ
נְכֵאָה תְּיַבֶּשׁ־גָּרֶם׃
(שם י"ז, כ"ב)

Serce rozradowane przyspiesza uzdrowienie, duch zaś zgnębiony wysusza kości.
(tamże 17, 22)

§ 75. **Obowiązek strzeżenia swego honoru.** Dobre imię posiada w stosunkach ludzkich niezmiernie ważne znaczenie. Człowiek, postępując zawsze według wskazań honoru, zyskuje pochlebną opinję, oraz szacunek współobywateli. Jak wskazują przytoczone cytaty, już w starożytności uznawano wielką doniosłość, jaką opinja społeczna odgrywa w życiu jednostki. Aby zyskać dobre imię, winniśmy wypełniać Boskie przykazania, żyć uczciwie i pracowicie, nikogo nie krzywdzić. Zaznaczyć należy, że ten, kto pragnie zaskarbić sobie poważanie u ludzi, winien przedewszystkiem sam ze stosownym szacunkiem odnosić się do tych, którzy na to zasługują.

Niekiedy dla uniknięcia nieprzychylnej opinji powstrzymujemy się od postępków wprawdzie nie zakazanych, lecz takich, które mogą być tłumaczone ze złej strony. W ten sposób rozumieć należy końcowy z poniżej zamieszczonych cytatów.

רבי שמעון אומר:
שלשה כתרים הן:
כתר תורה וכתר כהונה
וכתר מלכות וכתר שם טוב
עולה על גביהן.
(אבות ד', י"ג)

Rabbi Szymon mawiał: Trzy są korony: korona nauki, korona kapłaństwa i korona władzy, ale korona dobrego imienia przewyższa wszystkie.
(Talmud, Abot 4, 13)

http://rcin.org.pl

נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב
מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב:
(משלי כ"ב, א')

Cenniejsze jest imię dobre nad bogactwa wielkie, nad srebro i złoto — dobra sława.
(Przypowieści 22, 1)

גְּאוּת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ
וּשְׁפַל־רוּחַ יִתְמָךְ כָּבוֹד:
(שם כ"ט, כ"ג)

Duma człowieka poniży go, ale skromny dostąpi chwały.
(Tamże 29, 23)

רבי אומר:
איזו היא דרך ישרה
שיבור לו האדם
כל־שהיא תפארת לעשיה
ותפארת לו מן האדם.
(אבות ב', א')

Rabbi mawiał: „Jaka jest droga prawa, którą ma wybrać człowiek? — Każda, która mu zaszczyt przynosi we własnych oczach i w oczach innych".
(Talmud, Abot 2, 1)

הוא היה אומר: כל שרוח
הבריות נוחה הימנו רוח
המקום נוחה הימנו וכל שאין
רוח הבריות נוחה הימנו
אין רוח המקום נוחה הימנו.
(שם ג', י')

Mawiał on dalej: W tym, w którym ludzie mają upodobanie, ma też i Bóg upodobanie; w którym ludzie nie mają upodobania, nie ma też i Bóg upodobania.
(Tamże 3, 10)

איזהו מכבד המכבד
את־הבריות.
(שם ד', א')

Kto jest poważany? Ten, kto poważa innych.
(Tamże 4, 1)

הרחק מן הכיעור ומן
הדומה לו.
(חולין מ"ד)

Stroń od czynów nieprzystojnych i od podobnych do nich.
(Talmud, Chulin 44)

§ 76. Obowiązek ochrony swego mienia. Do dóbr, będących w naszem posiadaniu, możemy zaliczyć obok właściwości cielesnych i duchowych, także mienie, które stanowi naszą własność. Pismo Święte i Talmud ustanawiają szereg przepisów, mających na celu ochronę majątku człowieka. Jeżeli Bóg pobłogosławił naszą pracę i posiadamy środki, pozwalające nam utrzymać się przy życiu, to nie powinniśmy lekkomyślnie ich marnować. Nie wolno przeto wydawać pieniędzy na rzeczy bezużyteczne, i takie, które mogą tylko zaspokoić naszą próżność lub chwilowe zachcianki. Gdy zaś kto włada takim majątkiem, że po za-

http://rcin.org.pl

spokojeniu swych potrzeb posiada jeszcze nadwyżkę, to też nie powinien lekkomyślnie jej marnować, lecz przeciwnie—oszczędzać na przyszłość oraz wspomagać swych uboższych bliźnich.

W niedostatek wpad·, kto w rozkoszach się lubuje; kto miłuje wino i olejki — nie wzbogaca się. (Przypowieści 21, 17)	אִישׁ מַחְסוֹר אֹהֵב שִׂמְחָה; אֹהֵב יַיִן וָשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׁיר: (משלי כ״א, י״ז)
Skarb drogocenny i oliwa jest w siedzibie mędrca, ale człowiek głupi marnuje je. (Tamże 21, 20)	אוֹצָר נֶחְמָד וָשֶׁמֶן בִּנְוֵה חָכָם וּכְסִיל אָדָם יְבַלְּעֶנּוּ: (שם כ״א, כ׳)

Jednakże nakaz oszczędności nie sankcjonuje skąpstwa. Przeciwnie — skąpiec grzeszy ciężko, gdyż, odmawiając sobie zaspokojenia najniezbędniejszych potrzeb, nie wypełnia obowiązków względem siebie samego; prócz tego ludzie skąpi, obawiając się wydatków, unikają częstokroć swych powinności względem bliźnich i w ten sposób dopuszczają się występków przeciw przykazaniom Boskim.

Kto miłuje pieniądze, nie nasyci się pieniędzmi. (Kohelet 5, 9)	אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף: (קהלת ה׳, ט׳)
Bogaty jest ten, kto zadawalnia się udziałem swoim. (Talmud, Abot 4, 1)	איזהו עשיר השמח בחלקו. (אבות ד׳, א׳)

Pierwsze z powyższych zdań potępia skąpstwo, które się wyraża w gromadzeniu pieniędzy jako **celu** samego przez się; należy pamiętać, że pieniądze są jedynie środkiem do podtrzymania życia i spełniania dobrych uczynków. Drugi cytat stwierdza, że prawdziwie bogaty jest ten, kto zadawalnia się posiadanem mieniem, a nie ugania się bezmyślnie za skarbami, jak to czynią skąpcy.

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XI

Obowiązki udoskonalania swych dóbr cielesnych i duchowych

§ 77. **Obcowanie z ludźmi dobrymi i mądrymi.** Jak już wspomnieliśmy, udoskonalanie właściwości duchowych osiągamy trzema środkami: 1) obcowaniem z ludźmi dobrymi i mądrymi, 2) nauką wogóle a w szczególności nauką Tory, 3) pracą.

Przechodzimy do omawiania pierwszego z tych obowiązków. Znaną jest rzeczą, że ludzie łatwo ulegają wpływom otoczenia. Najbardziej nawet uczciwy i prawy człowiek, przebywając wśród osób występnych, przejmuje złe nałogi i skłonność do grzechu, nie mówiąc już o tem, że sam może stać się ofiarą zbrodniczych zamierzeń swych towarzyszy. Natomiast, gdy obcujemy z ludźmi mądrymi i dobrymi, nietylko unikamy zgubnych wpływów, ale ponadto znajdujemy bodziec i wzór do udoskonalania swego ducha i umysłu.

Człowiek posiada wrodzoną skłonność poddawania swych myśli i postępków wpływom przyjaciół i towarzyszy, jak wogóle prowadzenia trybu życia

דרךברייתו של אדם להיות
נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר
רעיו וחביריו ונוהג כמנהג
אנשי מדינתו. לפיכך צריך

http://rcin.org.pl

według obyczajów swego kraju. Dlatego też każdy człowiek winien obcować z uczciwymi ludźmi i starać się zawsze przebywać w towarzystwie mędrców, aby naśladować ich postępowanie; natomiast winien oddalać się od ludzi złych, błądzących w ciemnościach, aby nie czynić tak jak oni. Oto Salomon rzekł: „W towarzystwie mądrych człowiek mądrzeje, a obcując z głupimi, głupieje". Powiedziane jest jeszcze: „Szczęsny mąż, który nie szedł za radą niegodziwych, a na drodze grzeszników nie stanął, a w kole szyderców nie zasiadł. (Psalmy 1, 1).

(Majm. Hilchot Deot 6, 1)

אדם להתחבר לצדיקים
וליישב אצל החכמים תמיד
כדי שילמוד ממעשיהם.
ויתרחק מן הרשעים
ההולכים בחשך
כדי שלא ילמוד ממעשיהם,
הוא ששלמה אומר:
הולך את חכמים חכם
ורועה כסילים ירוע.
ואמר:
אשרי האיש אשר
לא הלך בעצת רשעים
ובדרך חטאים לא עמד
ובמושב לצים לא ישב.

(רמב"ם, הלכות דעות ו', א')

Niechaj dom twój będzie domem zgromadzenia dla mędrców. Okryj się pyłem nóg ich i pij z pragnieniem słowa ich.

(Talmud, Abot 1, 4)

יהי ביתך בית ועד לחכמים,
והוי מתאבק בעפר רגליהם,
והוי שותה בצמא
את דבריהם.

(אבות א', ד')

Jest nakaz, według którego człowiek winien szukać towarzystwa mędrców i ich uczniów, aby naśladować ich postępowanie, jak powiedziano: „Z Nim (Bogiem) łączcie się". Jakże człowiek może łączyć się z Bogiem? Ale mówili mędrcy nasi, objaśniając ten nakaz: „Łączcie się z mędrcami i ich uczniami".

(Majmonides, Hilchot Deot 6, 2)

מצות עשה להדבק
בחכמים ובתלמידיהם
כדי ללמוד ממעשיהם
כענין שנאמר: ובו תדבק,
וכי אפשר לאדם
להדבק בשכינה?
אלא כך אמרו חכמים
בפירוש מצוה זו:
הדבק בחכמים
ותלמידיהם.

(רמב"ם ס"ח הל' דעות ו', ב')

http://rcin.org.pl

§ 78. **Nauka i studjowanie Tory.** Drugim środkiem, prowadzącym do udoskonalenia duszy i umysłu, jest nauka, dająca niezrównane korzyści tym, którzy się jej poświęcają. Przedewszystkiem rozwija ona umysł ludzki, czyni go bardziej giętkim i subtelnym. Pozatem nauka wzbogaca wiedzę człowieka, przyswaja mu wiele prawd ciekawych i pożytecznych, przyczyniając się zaś do powstawania wynalazków, czyni życie ludzkie łatwiejszem. Poświęcanie się zaś studjom teologicznym posiada szczególnie doniosłe znaczenie, gdyż podnosi naszą duchową wartość, wykształca dobre i szlachetne cechy charakteru, a przedewszystkiem umacnia wiarę w Boga, dzięki której lżej jest nam walczyć z przeciwnościami życiowemi. Religja mojżeszowa, mówiąc o konieczności nauki, zaleca przedewszystkiem studjowanie Pisma Św. i Talmudu, ponieważ dawniej księgi te zawierały całą prawie wiedzę.

W Piśmie Św. i Talmudzie znajdujemy bardzo liczne przepisy, omawiające sposób poznawania Tory. Przedewszystkiem więc dzieci powinny być zapoznawane z nauką Pięcioksięgu. Do nakazu tego przywiązywano wielkie znaczenie, np. według Talmudu (patrz niżej) zburzenie Jerozolimy nastąpiło tylko dlatego, że nie było dostatecznej ilości szkół początkowych dla dzieci. Nietylko młodzież winna się uczyć Tory. Pismo Święte wyraźnie powiada, że człowiek musi się kształcić przez całe życie, nie przestając nigdy obcować ze słowem Bożem. Sama nauka jednakże nie wystarcza — należy ją popierać czynem t. j. wcieleniem w życie poznanych prawd i stosowaniem swych postępków do nakazów Boskich. Tak samo nie powinniśmy dla nauki Tory zaniedbywać pracy, gdyż w ten sposób pozbawiamy się środków do życia i zmuszeni jesteśmy utrzymywać się kosztem innych, a pozatem grzeszymy przeciw przykazaniom, które wkładają na wszystkich obowiązek pracy. Poniżej podajemy cytaty na poparcie powyższych twierdzeń:

I zwołał Mojżesz cały naród Izraelski, i rzekł doń: „Słuchaj Izraelu ustaw i praw, które po-	וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים

http://rcin.org.pl

אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם:

(דברים ה', א')

wiadam do was dzisiaj, a nauczcie się ich, i starajcie się je spełnić".

(Deutern. 5, 1)

רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה וּבְכָל־קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה:

(משלי ד', ז')

Pierwszą rzeczą jest mądrość; nabieraj mądrości, a całą siłą twoją nabieraj roztropności.

(Przypowieści 4, 7)

הוי גולה למקום תורה
ואל תאמר שהיא
תבוא אחריך.

(שבת קמ"ג, ב')

Udawaj się do miejsca, gdzie istnieje nauka i nie wmawiaj sobie, że ona do ciebie przyjdzie.

(Talmud, Sabat 147, 2)

אין לך מצוה
בכל המצות כולן
שהיא שקולה כנגד
תלמוד תורה.
אלא תלמוד תורה
כנגד כל המצות כולן
שהתלמוד מביא
לידי מעשה.

רמב"ם הל' תלמוד תורה ג', ג')

Wśród wszystkich przykazań niema ani jednego, któreby posiadało równą doniosłość, co nakaz nauczania Tory. Przeciwnie — nauka Tory posiada tę samą doniosłość, jaką posiadają wszystkie inne nakazy razem wzięte, ponieważ nauczanie przykazań doprowadza do ich wypełniania.

(Majm. Prawa o Naucz. Tory 3, 3)

אמר רבי יוסי בן קסמא:
פעם אחת הייתי מהלך
בדרך ופגע בי אדם אחד
ונתן לי שלום
והחזרתי לו שלום.
אמר לי:
רבי מאיזה מקום אתה?
אמרתי לו:
מעיר גדולה של חכמים
ושל סופרים אני.
אמר לי:

Opowiadał Rabbi Joze, syn Kismy: „Razu pewnego szedłem drogą i spotkałem jednego człowieka, który mnie pozdrowił i ja pozdrowiłem go nawzajem. Rzekł on do mnie: „Rabbi, z jakiego miejsca pochodzisz?" Odpowiedziałem mu: „Z miasta wielkiego pochodzę, pełnego mędrców i uczonych". Wtedy rzekł on do mnie: „Rabbi, gdybyś zechciał

http://rcin.org.pl

mieszkać z nami w naszem mieście, dałbym ci tysiąc tysięcy denarów złotych, kamienie drogie i perły". A ja mu na to odpowiedziałem: „Gdybyś mi dał wszystko srebro i złoto, kamienie drogie i perły, znajdujące się na całym świecie, będę tylko mieszkał w miejscu nauki. Co więcej: w czasie śmierci człowieka nie towarzyszą mu ani srebro, ani złoto, ani kamienie drogie i perły, a tylko Nauka i dobre uczynki, albowiem powiedziano: (Przypowieści 6, 22) „Gdy chodzisz, Nauka przewodniczy tobie, gdy się kładziesz, czuwa nad tobą, a gdy się budzisz — przemawia do ciebie". „Gdy chodzisz, przewodniczy tobie — (rozumie się) na tym świecie; „gdy się kładziesz, czuwa nad tobą" — (rozumie się) w grobie; a „gdy się budzisz, przemawia do ciebie — (rozumie się) w życiu przyszłem".

(Talmud, Abot 6, 9)

רבי, רצונך שתדור עמנו
במקומנו ואני אתן לך
אלף אלפים דינרי זהב
ואבנים טובות ומרגליות.
אמרתי לו:
אם אתה נותן לי כל כסף
וזהב ואבנים טובות
ומרגליות שבעולם איני דר
אלא במקום תורה וכו'.
ולא עוד:
שבשעת פטירתו של אדם
אין מלוין לו לאדם
לא כסף ולא זהב
ולא אבנים טובות ומרגליות
אלא תורה ומעשים
טובים בלבד
שנאמר (משלי ו' כ"ב)
בהתהלכך תנחה אותך
בשכבך תשמור עליך
והקיצות היא תשיחך.
בהתהלכך תנחה אותך —
בעולם הזה,
בשכבך תשמור עליך — בקבר
והקיצות היא תשיחך —
לעולם הבא.

(אבות ו', ט')

Przysposabiaj się do nauki Tory, bo nie jest ona dziedzictwem twojem.

(Tamże 2, 17)

התקן עצמך ללמוד תורה,
שאינה ירושה לך.

(שם ב', י"ז)

Zdanie powyższe trzeba rozumieć w tym sensie, że nauka Tory nie stanowi gotowego udziału ludzi jak dobra dziedziczne, lecz należy ją samemu zdobywać.

Trzeba zasiedlać nauczycielami początkowymi do kształcenia dzieci wszystkie prowincje, okręgi i miasta, albowiem świat cały

מושיבין מלמדי תינוקות
בכל מדינה ומדינה ובכל
פלך ופלך ובכל עיר ועיר,
שאין העולם מתקיים

http://rcin.org.pl

podtrzymuje się szczebiotaniem dziatwy w szkole początkowej.

(Majm. Prawa o Naucz. Tory 2, 1)

אלא בהבל פיהם של
תינוקות של בית רבן.

(רמב"ם הל' ת"ת פרק ב', א')

Rabbi Hamnuna mówił: „Zburzenie świątyni Jerozolimskiej nastąpiło tylko przez to, że nie było dostatecznych szkół początkowych dla małych dzieci.

(Talmud. Sabat 119, 2)

אמר רב המנונא:
לא חרבה ירושלים
אלא בשביל
שביטלו בה תינוקות
של בית רבן.

(שבת קי"ט, ב')

Niechaj nie ustąpi księga Zakonu tego z ust twoich, abyś rozpamiętywał o niej dniem i nocą.

(Jozue 1, 8)

לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה
הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ
יוֹמָם וָלַיְלָה:

(יהושע א', ח')

Każdy Izraelita powinien uczyć się Tory, biedny czy bogaty, cieszący się zdrowiem czy chory, młody czy osłabiony starzec, nawet ten, kto żyje z jałmużny, chodząc zbierać po domach, nawet człowiek obarczony liczną rodziną — każdy powinien poświęcić określony czas nauce Tory w dzień i w nocy, albowiem powiedziano: (Jozue 1, 8) „Uczcie się dniem i nocą".

(Majm. Prawa o Naucz. Tory 1, 8)

כל איש מישראל חייב
בתלמוד תורה: בין עני בין
עשיר, בין שלם בגופו, בין
בעלי יסורין, בין בחור, בין
שהיה זקן גדול שתשש כחו,
אפילו היה עני המתפרנס
מן הצדקה ומחזיר על
הפתחים, ואפילו בעל אשה
ובנים חייב לקבוע לו זמן
לתלמוד תורה ביום ובלילה,
שנאמר: (יהושע א' ח')
והגית בו יומם ולילה.

(רמב"ם, הל' ת"ת א', ח')

„A Ja — takie jest przymierze Moje z nimi", rzecze Wiekuisty: „Duch Mój, który jest w tobie i słowa Moje, którem włożył w usta twoje—niechaj nie ustąpią z ust twoich, ani z ust potomków twoich, ani z ust potomstwa potomków twoich, rzecze Wiekuisty, odtąd i aż na wieki".

(Jezajasz 59, 21)

וַאֲנִי זאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר
יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי
אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא־יָמוּשׁוּ
מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע
זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה
וְעַד־עוֹלָם:

(ישעיה נ"ט, כ"א)

http://rcin.org.pl

Nie nauka jest rzeczą główną, lecz czyn.

(Talmud, Abot 1, 17)

לא המדרש עיקר
אלא המעשה.

(אבות א', י"ז)

Kto zamierza się zajmować nauczaniem Tory, a nie będzie pracować, lecz będzie żyć kosztem dobroczynności—ten bluźni przeciw Imieniu Bożemu i lekceważy Torę; przyćmiewa on światło religji, wyrządza zło samemu sobię i pozbawia się życia przyszłego. Talmudyści dodawali: „Nie czyń korony z nauki, aby chełpić się nią, ani też łopaty do kopania (celem wyżywienia się). Prócz tego mówili jeszcze: „Miłuj pracę i nienawidź zaszczytów". Sama tylko nauka, nie połączona z pracą, w następstwie niknie i pociąga za sobą grzech. Człowiek taki (t. j. zaniedbujący pracę dla nauki) dojdzie do tego, że będzie ograbiał ludzi.

(Majm. Prawa o naucz. Tory 3, 10)

כל המשים על לבו
שיעסוק בתורה
ולא יעשה מלאכה
ויתפרנס מן הצדקה,
הרי זה חלל את השם
ובזה את התורה
וכבה מאור הדת
וגרם רעה לעצמו
ונטל חייו מן העולם הבא.
ועוד צוו ואמרו:
אל תעשם עטרה
להתגדל בה
ולא קרדום לחפור בהם.
ועוד צוו ואמרו:
אהוב את־המלאכה
ושנא את הרבנות,
וכל תורה שאין עמה
מלאכה סופה בטלה
וגוררת עון
וסוף אדם זה
שיהא מלסטם את הבריות.

(רמב"ם, הל' ת"ת פרק ג', י')

§ **79. Praca.** Swe naczelne stanowisko wśród wszystkich tworów na świecie człowiek zawdzięcza nietylko swej inteligencji, ale także pracy, która wciela w czyn pomysły i wynalazki. Pozatem należy zaznaczyć, że praca, umiejętnie zorganizowana i podzielona, stanowi podstawę współczesnych ustrojów społecznych. Człowiek wzamian za bezpieczeństwo, naukę, zdobycze kultury i inne dobra, jakie od swego państwa i społeczeństwa otrzymuje — oddaje się pracy zawodowej, wyświadczając w ten sposób ze swej strony pewne usługi temuż państwu i społeczeństwu.

Praca posiada też wielki wpływ na osobiste życie ludzi. Przedewszystkiem człowiek pracujący sam zapewnia sobie

http://rcin.org.pl

środki utrzymania i nie jest zmuszony zwracać się do innych o pomoc; następnie ma on możność zdobycia w ten sposób bardziej samodzielnego i niezależnego stanowiska.

Prócz tego praca umysłowa przyczynia się do pogłębienia naszej inteligencji, a praca fizyczna wzmacnia nasze ciało, rozwija je i czyni odporniejszem na choroby.

Wielkie znaczenie pracy uznawali już w czasach starożytnych uczeni nasi, którzy rozwijali i komentowali nakazy pracy, zawarte w Piśmie Świętem, a jednocześnie wcielali je w czyn. Dla przykładu przytoczymy, że Hilel rąbał drzewo dla zarobku, Szamaj był cieślą, Aba-Chilkja — kopaczem, rabbi Jochanan — szewcem, Jose — garbarzem, Icchok — kowalem, Bar-Ada — pastuchem i t. d. Jak widzimy wielcy uczeni nie gardzili żadną, byle uczciwą pracą. Znajdujemy też w Talmudzie liczne nakazy, które polecają podejmować się każdej bez wyjątku pracy, gdy ona chroni nas od konieczności korzystania z jałmużny.

Wreszcie należy dodać, że człowiek nie pracujący, pogrążając się w lenistwie, wyrządza sobie wielką szkodę: jego sprawność fizyczna obniża się, zdolności umysłowe tępieją; mając zbyt dużo wolnego czasu, próżniak zapełnia go dogadzaniem swym zachciankom i żądzom; w ten sposób nietylko rujnuje zdrowie, ale także trwoni swój majątek. A ponieważ nie zarabia na utrzymanie uczciwą pracą, dopuszcza się częstokroć występku, aby posiąść środki do życia

Już pierwszy człowiek otrzymał od Boga nakaz pracy:

וַיִּקַּח יְיָ אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם	I wziął Wiekuisty człowieka
וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן	i osadził go w ogrodzie Eden,
לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃	aby go uprawiał i dozorował.
(בראשית ב׳, ט״ו)	(Genezis 2, 15)

Praca jest nieodzowna także w dziedzinie sztuki, która zaspakaja właściwe człowiekowi poczucie piękna:

וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים	I napełniłem go duchem Bożym
בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת	i mądrością i rozumem i umiejętnością i rzadkiem wykonaniem ku
וּבְכָל־מְלָאכָה׃ לַחְשֹׁב	wymyślaniu pomysłów: aby obra-

http://rcin.org.pl

biał złoto, srebro i miedź, by szlifował kamienie do oprawy i rzeźbił drzewo, by wykonywał wszelką robote.

(Exodus 31, 3–5)

מַחְשֹׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבַחֲרֶשֶׁת
אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֶשֶׁת עֵץ
לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה:

(שמות ל"א, ג'—ה')

Poniżej podajemy poglądy Pisma Świętego, Talmudu i Majmonidesa na pracę :

Piękna jest nauka Tory w związku z pracą świecką, gdyż jedynie zajmowanie się obydwiema przyczynia się do zaniechania grzechu.

(Talmud, Abot 2, 2)

יפה תלמוד תורה
עם דרך ארץ
שיגיעת שניהם
משכחת עון.

(אבות ב' ב')

Pracę rąk twoich gdy pożywasz, szczęśliwy jesteś i błogo ci.

(Psalmy 128, 2)

יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל
אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ:

(תהלים קכ"ח, ב')

Wielkie jest znaczenie tego, kto żyje z pracy rąk swoich, jak żyli w czasach starożytnych uczeni nasi. Życie pracowite daje człowiekowi szczęście i honor jak na tym świecie, tak i na tamtym

(Majm. Prawa o naucz. Tory 3, 11)

מעלה גדולה היא
למי שהוא מתפרנס
ממעשה ידיו
ומדת חסידים הראשונים
היא. ובזה זוכה לכל כבוד
וטובה שבעולם הזה
ולעולם הבא.

(רמב"ם הל' ת"ת ג', י"א)

Ten, kto nie uczy syna swego rzemiosła w młodości, doprowadza go do rozboju.

(Talmud, Keduszin 20)

כל שאינו מלמד
את־בנו אומנות
מלמדו ליסטות.

(קידושין כ')

Ubogim czyni dłoń opieszała, ale ręka skrzętnych wzbogaca.

(Przypowieści 10, 4)

רָשׁ עָשָׂה כַּף־רְמִיָּה
וְיַד חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר:

(משלי י', ד')

http://rcin.org.pl

Lepiej na publicznym miejscu zdzierać skórę z padliny, niż zwracać się po jałmżnę do ludzi. (Talmud, Pesachim 113)

פשוט נבלה בשוק
ואל תצטרך לבריות.
(פסחים קי"ג)

Zgódź się na publicznym miejscu zdzierać skórę z padliny za jako zapłatę, bylebyś tylko nie mówił: „Jestem kapłanem, jestem mężem znakomitym i to mi nie wypada". (tamże)

פשוט נבילתא בשוקא
ושקיל אגרא, ולא תימא:
כהנא אנא וגברא רבא אנא
וסניא בי מילתא.
(שם)

Miłuj pracę i nienawidź zaszczytów.
(Talmud, Abot 1, 10)

אהב את המלאכה
ושנא את הרבנות.
(אבות א', י')

Człowiek, który się wyżywia swoją pracą, stoi wyżej niż bogobojny.
(Talmud, Berachot 8)

גדול הנהנה מיגיעו
יותר מירא שמים.
(ברכות ח')

Idź do mrówki, leniwcze, przypatruj się drogom jej, abyś mądrości nabrał. Jakkolwiek przywódcy niema ani dozorcy, ani władcy, przygotowuje ona jednak swój pokarm w lecie, gromadzi podczas żniwa żywność swoją. Dopókiż, leniwcze, wylegiwać się będziesz? Kiedyż dźwigniesz się ze snu twojego? Jeszcze trochę się prześpisz, trochę przedrzemiesz, trochę złożysz ręce do wypoczynku—aż nadejdzie jako włóczęga ubóstwo twoje, a niedostatek twój jako tarczą zbrojny będzie.
(Przypowieści 6, 6—12)

לֵךְ אֶל־נְמָלָה עָצֵל
רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם:
אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין
שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל:
תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ
אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ:
עַד־מָתַי עָצֵל | תִּשְׁכָּב
מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ:
מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת
מְעַט | חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב:
וּבָא כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ
וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן:
(משלי ו', ו'—י"ב)

http://rcin.org.pl

מְתוּקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד
אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל׃
(קהלת ה׳, י״א)

Słodki jest sen pracownika, czy-
mało, czy wiele spożywa.
(Kohelet 5, 11)

מִתְאַוָּה וְאֵין נַפְשׁוֹ עָצֵל
וְנֶפֶשׁ חָרוּצִים תְּדֻשָּׁן׃
(משלי י״ג, ד׳)

Pragnie gorąco, ale daremnie
leniwy, dusza jednak czynnych
nasycona będzie.
(Przypowieści 13, 4)

תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ
כִּי־מָאֲנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת׃
(שם כ״א, כ״ה)

Pożądliwość próżniaka zabija go,
bo wzdrygają się ręce jego pra-
cować.
(Tamże 21, 25)

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XII

c) OBOWIĄZKI WZGLĘDEM BLIŹNICH

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XII

Obowiązki ogólne

§ 80. Istota obowiązków względem bliźnich. Na podstawie Pisma Świętego wszyscy ludzie pochodzą z jednej rodziny, winni więc żywić względem siebie miłość i szacunek jak bracia. Zasada ta jest wyrazem wysoko pojmowanej etyki, jaka cechuje wogóle całą religję mojżeszową. Obowiązki względem bliźnich przeciwstawiają się egoistycznym popędom oraz nakazują troszczyć się nietylko o pomyślność własną, lecz także o pomyślność innych; w ten sposób obowiązki te przyczyniają się do podniesienia poziomu moralnego ludzkości. Z drugiej znów strony należy pamiętać, że człowiek nie może istnieć samotnie, lecz tylko na tle społeczeństwa, które oparte jest na współpracy i na wzajemnem wyświadczaniu sobie usług przez wszystkich do wspólnoty należących. Takie zaś harmonijne współżycie możliwe jest tylko wtedy, gdy każdy odnosić się będzie do innych w myśl nakazu miłości bliźniego, a więc w sposób, wykluczający nienawiść i walkę.

Rozważając obowiązek miłości bliźniego, stwierdzić musimy, że zawiera on dwie normy: pozytywną i negatywną. Stosownie do pierwszej powinniśmy wyświadczać bliźnim to wszystko, czego od nich w analogicznych okolicznościach mamy prawo oczekiwać i żądać; norma zaś negatywna zabrania nam do-

http://rcin.org.pl

puszczać się względem innych takich czynów, które dla nas samych byłyby niemiłe lub szkodliwe, gdyby ktoś dopuścił się ich względem nas. Jak widzimy, religja nasza nakazuje nietylko żywić miłość i szacunek dla bliźniego, ale także stosownie do tych uczuć postępować i czynami zaświadczać o ich istnieniu; jednem słowem kochać winniśmy bliźnich jak siebie samych.

I rzekł Wiekuisty Bóg: „Nie dobrze jest, by człowiek pozostał samotny"

(Genesis 2, 18)

וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים לֹא־טוֹב
הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ:

(בראשית ב', י"ח)

Kochaj bliźniego jak siebie samego.

(Leviticus 19, 18)

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

(ויקרא י"ט, י"ח)

Co tobie niemiło, nie czyń drugiemu.

(Talmud, Szabat 31, 1)

כל דעלך סני
לחברך לא תעביד.

(שבת ל"א, א')

Stroń od złego, a czyń dobrze, pragnij zgody i ubiegaj się o nią.

(Psalmy 34, 15)

סוּר מֵרָע וְעֲשֵׂה־טוֹב
בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:

(תהלים ל"ד, ט"ו)

Pewnego razu poganin przyszedł do Szamaja i powiedział mu: „Nawróć mnie na judaizm w taki sposób, abym mógł się nauczyć całej Tory, dopóki ustoję na jednej nodze". Szamaj wyrzucił go. Przyszedł ten sam poganin do Hilela, który nawrócił go na judaizm i rzekł mu: „Co tobie niemiło, nie czyń drugiemu — w tem mieści się cała Tora, a reszta to tylko objaśnienie (tego nakazu), idź więc i ucz się".

(Talmud, Szabat 32, 1)

מעשה בנכרי אחד
שבא לפני שמאי
אמר ליה:
גיירני על מנת שתלמדני
כל התורה כולה
כשאני עומד על רגל אחת.
דחפו באמת הבנין שבידו.
בא לפני הלל—גייריה.
אמר ליה:
דעלך סני
לחברך לא תעביד
זו היא כל התורה כולה,
ואידך פירושא הוא
זיל גמור.

(שבת ל"ב, א')

http://rcin.org.pl

§ 81. **Powszechność obowiązków względem bliźnich.** W Piśmie Świętem i Talmudzie niejednokrotnie podkreślano, że każdy człowiek, bez względu na narodowość, pochodzenie i wyznanie jest naszym bratem, gdyż jeden Bóg nas wszystkich stworzył. A więc obowiązki, jakie religja nasza nakazuje spełniać w stosunku do bliźnich, wykonywać musimy nietylko względem Żydów, lecz wogóle względem wszystkich ludzi na świecie. Prawa Boskie, nadane przodkom naszym, posiadają moc wieczną i bezwzględną, a więc nie stosują się do jednego tylko narodu, lecz do całej ludzkości. Pismo Święte nakazywało cudzoziemców, przybywających ho ziemi Izraelskiej traktować przychylnie i sądzić nie według praw specjalnych, lecz według tych samych ustaw, jakim podlegają krajowcy. Takie humanitarne postępowanie względem cudzoziemców nabiera tem większego znaczenia, jeżeli zważymy, że w innych krajach znacznie gorzej niż własnych obywateli traktowano przybyszów: poddawano ich specjalnym surowym ustawom, a gdzieniegdzie nawet zupełnie wyjmowano ich z pod opieki prawa.

W myśl nakazów Talmudu, Żydzi nie powinni się wywyższać z tego względu, że otrzymali Objawienie Boskie. Przeciwnie, Pismo Święte jest dostępne dla wszystkich; nawet inowierca, który spełnia przykazania Wiekuistego, winien być otoczony czcią i szacunkiem. Względem wyznawców innych wierzeń mają Żydzi wykonywać obowiązki miłości bliźniego tak, jak względem Żydów. Religja nasza surowo zakazuje prześladować kogoś za jego wiarę, obrażać czyjekolwiek uczucia religijne lub znieważać obrządki obcego wyznania. Wszystkie te przestępstwa traktowane są na równi z bluźnierstwem przeciw Jedynemu Bogu.

Należących do innego wyznania i członków obcego narodu nie wolno oszukiwać, prześladować i wogóle krzywdzić w jakikolwiekbądź sposób. Za przestępstwa popełnione przez Żydów względem obcychnależy w myśl wskazań naszej religji i nauki karać surowiej, aniżeli za analogiczne przestępstwa, spełnione względem Żydów, a to w celu usunięcia podejrzeń, jakoby etyka mojżeszowa tolerowała występki, skierowane przeciw członkom obcego narodu.

http://rcin.org.pl

וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ׃

(שמות כ״ב, כ׳)

Cudzoziemca nie będziesz krzywdził, ani uciskał go.

(Exodus 22, 20)

כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם
הַגֵּר | הַגָּר אִתְּכֶם
וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ׃

(ויקרא י״ט, ל״ד)

Jak każdy z krajowców między wami, będzie u was cudzoziemiec, zamieszkały wśród was, **i będziesz go miłował jak samego siebie.**

(Leviticus 19, 34)

Powyższe zdanie dobitnie wskazuje, że przy wypełnianiu obowiązków względem bliźniego nie wolno czynić żadnej różnicy między Żydem, a nie-Żydem.

לֹא־תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ
הוּא לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי כִּי־גֵר
הָיִיתָ בְּאַרְצוֹ׃

(דברים כ״ג, ח׳)

Nie pogardzaj Edomitą, bo bratem twoim jest, nie pogardzaj Egipcjaninem, boś przybyszem był w ziemi jego.

(Deutern. 23, 8)

הַקָּהָל חָקָה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר
הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְיָ׃
תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד
יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר
הַגָּר אִתְּכֶם׃

(במדבר ט״ו, ט״ו—ט״ז)

Wogóle — ustawa jedna dla was i dla przybysza — cudzoziemca; ustawa ta wieczna będzie w pokoleniach waszych; jako wy, tak i cudzoziemiec będzie przed obliczem Wiekuistego. Zakon jeden i prawo jedno będzie dla was i dla cudzoziemca, przebywającego u was.

(Numeri 15, 15—16)

הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ
הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ
מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו
לְחַלֵּל אֶת בְּרִית אֲבֹתֵינוּ׃

(מלאכי ב׳, י׳)

Czyż nie mamy wszyscy Jednego Ojca, czyż nie Jeden Bóg nas stworzył? Czemuż brat sprzeniewierzać się ma bratu, znieważając przymierze przodków naszych?

(Maleachi 2, 10)

http://rcin.org.pl

חסידי אומות העולם
יש להם חלק
לעולם הבא.
(רמב"ם, הל' מלכים ח', י"א)

Uczciwi z różnych narodów świata mają wziąć udział w życiu przyszłem.
(Majm. Prawa o królach 8, 11)

מפרנסים עניי נכרים
עם עניי ישראל
ומבקרין חולי נכרים
עם חולי ישראל
וקוברין מתי נכרים
עם מתי ישראל
מפני דרכי שלום.
(גיטין ס"א, א')

Należy opiekować się biednymi inowiercami taksamo, jak biednymi Żydami, należy odwiedzać chorych inowierców jak chorych Żydów i chować zmarłych inowierców narówni ze zmarłymi Żydami dla ogólnej społecznej zgody.
(Talmud, Gitin 61, 1)

אפילו נכרי ועשה
את התורה הרי הוא
ככהן גדול שנאמר:
ושמרתם את חקתי
ואת משפטי אשר יעשה
אתם האדם וחי בהם.
(ספרא פ' אחרי)

Inowierca, spełniający przykazania Tory, równy jest arcykapłanowi, jak powiedziano: „Przestrzegajcie ustaw Moich i praw Moich, których spełnianiem człowiek żyje".
(Syfro, rozdz. z Levit.)

אפילו העכו"ם
צוו חכמים:
לבקר חוליהם
ולקבור מתיהם
עם מתי ישראל
ולפרנס ענייהם
בכלל עניי ישראל
הרי נאמר (תהלים קמ"ה):
„טוב יי לכל
ורחמיו על כל
מעשיו":
(רמב"ם הל' מלכים י', י"ב)

Wogóle uczeni nasi nakazują spełniać obowiązki także w stosunku do pogan: należy odwiedzać ich chorych, chować zmarłych, opiekować się ich biednymi narówni z biednymi Żydami, albowiem powiedziano: (Psalmy 145) „Dobry jest Wiekuisty dla wszystkich i miłosierdzie Jego obejmuje wszystkie twory Jego".
(Majm. Trakt. o Królach 10, 12)

אלו נתנה תורה
בארץ ישראל
היו אומרים (בני ישראל):
אומות העולם

Gdyby Tora nadana została w ziemi Izraelskiej, to powiedzieliby (Żydzi): „Inne narody nie mają w niej udziału". Dla-

http://rcin.org.pl

tego też Tora została nadana na pustyni, w miejscu otwartem i neutralnem i kto chce ją otrzymać niech przyjdzie i weźmie.

(Mechilta Rozdz. Itro)

אין להם חלק בה.
לפיכך נתנה תורה במדבר
דימות במקום הפקר
וכל הרוצה לקבל
יבוא ויקבל.

(מכילתא פ' יתרו)

Nie wolno oszukiwać ludzi przy kupnie i sprzedaży lub kraść uznanie ich. Wszyscy, inowierca i Żyd, równi są pod tym względem. Jeżeli w towarze jest brak lub wada, sprzedawca ma obowiązek zawiadomić o tym kupującego. Nie wolno kraść uznania ludzi nawet w rozmowie.

(Majm. o sprzedaży 18, 1)

אסור לרמות את בני אדם
במקח וממכר
או לגנוב את דעתם.
ואחד גוי
ואחד ישראל
שוים בדבר זה.
היה יודע שיש בממכרו
מום יודיעו ללוקח.
ואפילו לגנוב דעת הבריות
אסור.

(רמב"ם הל' מכירה י"ח, א')

§ 82. **Podział obowiązków względem bliźnich.** Wśród ogółu obowiązków względem bliźnich rozróżniamy obowiązki ogólne i szczególne. Pierwsze wypełniać powinniśmy wobec wszystkich ludzi, bez względu na okoliczności i stosunki, jakie nas z nimi łączą. Tu należą obowiązki: 1) miłości, 2) dobroczynności, 3) szacunku, 4) wdzięczności i 5) upominania bliźniego.

Obowiązki **szczególne** natomiast spełniamy z tytułu specjalnych warunków i okoliczności lub też względem takich osób, z którymi nas łączą bliższe stosunki. Do kategorji obowiązków szczególnych zaliczamy obowiązki rodzinne i państwowo-społeczne.

W rozdziale tym zajmować się będziemy obowiązkami ogólnemi

Do obowiązków względem bliźnich należą nietylko obowiązki wobec poszczególnych jednostek, ale także te powinności, które spełniać należy w stosunku do związków i zrzeszeń ludzkich jak państwo, społeczeństwo, instytucje dobroczynne i t. p.

http://rcin.org.pl

§ 83. **Obowiązek miłości bliźniego.** Na naczelnem miejscu wśród obowiązków ogólnych względem bliźnich należy wymienić obowiązek miłości. W myśl nakazów naszych ksiąg religijnych powinniśmy się odnosić do wszystkich ludzi z przychylnością i wyrozumiałością, powinniśmy przebaczać doznane krzywdy i nie omijać żadnej sposobności, dzięki której możemy komuś wyświadczyć przysługę lub sprawić przyjemność. Oprócz tych pozytywnych nakazów, wynikających z obowiązku miłości bliźniego, istnieją też liczne negatywne wymogi, wypływające z tego samego źródła. A więc nie należy nikomu wyrządzać szkody lub krzywdy, z nikim nie powinniśmy się obchodzić okrutnie lub ze zbyteczną surowością. Nie powinniśmy też postępować tak, aby spowodować czyjeś zmartwienie i smutek.

מצוה על כל אדם
לאהוב את כל אחד
ואחד מחבריו כגופו
שנאמר:
„ואהבת לרעך כמוך".
לפיכך צריך לספר בשבחו
ולחוס על ממונו
כאשר הוא חס
על ממון עצמו
ורוצה בכבוד עצמו.
והמתכבד בקלון חבירו
אין לו חלק לעולם הבא.
(רמב"ם הל' נזקי ממון ו', ג')

Każdy człowiek powinien kochać bliźniego jak siebie samego, jak powiedziano: „Kochaj bliźniego jak siebie samego". Dlatego też powinien mówić o bliźnim chwalebnie, oszczędzać jego mienie tak samo jak oszczędza swoje własne, cenić honor bliźniego jak swój własny. Człowiek, który zamierza zyskać szacunek przez poniżenie bliźniego, nie ma udziału w życiu przyszłem.
(Majm. Trakt. o cnocie 6, 3)

הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב
וּמָה יְיָ דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ
כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת
חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ:
(מיכה ו', ח')

Powiedziano ci, człowiecze, co dobre jest i czego Wiekuisty żąda od ciebie: wszak tylko, abyś pełnił sprawiedliwość i świadczył miłość i postępował w pokorze przed Bogiem twoim.
(Micha 6, 8)

טוֹב־עַיִן הוּא יְבֹרָךְ
כִּי־נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל:
(משלי כ"ב, ט')

Kto życzliwe ma oko, błogosławiony będzie, bo udziela chleba swego ubogiemu.
(Przypowieści 22, 9)

http://rcin.org.pl

Jednym z najważniejszych zakazów, wypływających z obowiązku miłości bliźniego jest zakaz zabójstwa, który pojmować należy bardzo rozciągle (patrz § 30). Narówni z zabójstwem traktowane jest:

1) Skazanie na śmierć podsądnego, gdy jego wina nie jest dostatecznie stwierdzona.

מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק
וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג
כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:
(שמות כ"ג, ז')

Od orzeczenia fałszywego stroń, a niewinnego i prawego nie zabijaj, bo nie uniewinnię występnego.

(Exodus 23, 7)

2) Nieokazanie pomocy ginącemu.

כל היכול להציל
ולא הציל עובר על
„לא תעמוד על דם רעך".
וכן הרואה אם חברו
טובע בים,
או לסטין באין עליו
או חיה רעה
באה עליו
ויכול להצילו הוא בעצמו
או שהשכיר אחרים
להצילו ולא הציל,
או ששמע רוצחים מחשבים
עליו רעה או טומנין
לו פח ולא גילה
אזן חברו ולא הודיעו
וכל כיוצא בדברים.
(רמב"ם הל' רציחה א', י"ד)

Kto może uratować bliźniego i nie ratuje, ten postępuje wbrew zakazowi: „Nie stój (spokojnie) wobec krwi bliźniego twego". Tak np. gdy kto widzi, że człowiek tonie w morzu, lub że zbójcy nań napadają, lub że zwierz rzuca się na niego, a on (ten, co to widzi) może albo sam go uratować, albo wezwać innych na pomoc, a tego nie czyni. Również, gdy kto się dowiedział, że złoczyńcy zmawiają się przeciw bliźniemu i czynią nań zasadzkę, a nie zawiadomił go o tem i nie ostrzegł.

(Majm. O zabójstwie 1, 14)

3) Nieusunięcie tego wszystkiego, co może stać się przyczyną śmierci lub kalectwa dla kogokolwiek.

כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ
וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ
וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ
כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ:
(דברים כ"ב, ח')

Gdy zbudujesz dom nowy, zrobisz poręcz koło dachu twojego, abyś nie sprowadził krwi na dom twój, gdyby kto spadł z niego.

(Deutern. 22, 8)

http://rcin.org.pl

וכן כל מכשול
שיש בו סכנת נפשות
מצות עשה להסירו ולהשמר
ממנו ולהזהר בדבר יפה
יפה וכו' ואם לא הסיר
והניח המכשולות
המביאין לידי סכנה
בטל מצות עשה
ועבר בלא תשים דמים.
(רמב"ם הל' רציחה י"ד, ד')

Uczeni objaśniają, że w myśl tego pozytywnego przykazania, powinniśmy usuwać wszelką rzecz, grożącą niebezpieczeństwem, wystrzegać się jej oraz zachowywać ostrożność. Ten, kto przeciw temu wykracza, nazywa się przestępcą, gdyż nie spełnia przykazania: „Nie sprowadzaj krwi".
(Majm. O zabójstwie 14, 4)

Prócz powyższych rodzajów zabójstwa, uczeni nasi rozróżniają jeszcze:

1) Zabójstwo duchowe, polegające na namówieniu kogoś do grzechu i sprowadzeniu go z drogi prawej.

המחטיא אם חברו
קשה מן ההורגו
שההורגו מוציאו אלא
מן העולם הזה,
והמחטיאו
מוציאו מעולם הזה
ומעולם הבא.
(ספרי, פרשת עקב רנ"ב)

Wprowadzenie kogoś w grzech jest cięższem przestępstwem niż zabójstwo, ponieważ zabójstwo usuwa człowieka ze świata doczesnego tylko, a wprowadzenie w grzech usuwa człowieka ze świata doczesnego i przyszłego.
(Syfri, Tece 252)

2) Moralne zabójstwo, które polega na znieważeniu czci bliźniego przez obelgi, szyderstwo i obmowę (patrz niżej § 85 o szacunku).

כל המלבין פני
חברו ברבים
כאלו שופך דמים.
(בבא מציעא נ"ח, ב')

Zawstydzanie bliźniego w obecności innych równoznaczne jest z przelewaniem krwi.
(Talmud, Baba Mecya 58, 2)

Obowiązek miłości posiada doniosłe znaczenie z tej przyczyny, że można wyprowadzić z niego wszystkie inne obowiązki względem bliźnich.

§ 84. Obowiązek dobroczynności. Słabszym i uboższym zawsze trzeba spieszyć z pomocą. Gdy kto znajduje się w nędzy, należy go wesprzeć moralnie i materjalnie; powinniśmy

http://rcin.org.pl

służyć mu dobrą radą i pociechą, a jednocześnie udzielać mu strawy, odzieży i środków pieniężnych. Trzeba pamiętać, że sami możemy się kiedyś znaleźć w potrzebie, a wtedy doznamy pomocy bliźnich o tyle, o ileśmy świadczyli dobro innym w czasie naszej pomyślności.

Udzielając wsparcia ubogiemu, powinniśmy postępować tak, aby nie zadrasnąć jego godności i nie upokorzyć go.

Pomagać nieszczęśliwym należy nie dla wywyższenia się, sławy, zaszczytów lub nagrody Boskiej, lecz dla spełnienia nakazu miłości bliźniego.

Indywidualna dobroczynność, t. j. spełniana bezpośrednio przez poszczególne jednostki, zawsze jest związana z pewnem uczuciem upokorzenia ze strony obdarowanych; dlatego też najlepszą formą wspierania bliźnich jest dobroczynność społeczna, która posiada jeszcze i tę zaletę, że pozwala lepiej organizować akcję pomocy i rozwijać ją na szerszą skalę.

לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא
תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ
הָאֶבְיוֹן: כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־
יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי
מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ: נָתוֹן
תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ
לוֹ כִּי בִגְלַל | הַדָּבָר הַזֶּה
יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ:

(דברים ט״ו, ז׳, ח׳, י׳)

Nie zatwardzaj serca twojego, ani zawieraj ręki twojej przed bratem twoim ubogim, ale otwieraj mu rękę twoją i pożyczaj mu w miarę potrzeby jego, czegoby mu nie dostawało. Dawaj mu i niechaj nie będzie niechętne serce twoje, gdy dawać mu będziesz, albowiem zato pobłogosławi cię Wiekuisty Bóg twój we wszystkich sprawach twoich.

(Deutern. 15, 7, 8, 10)

אַל־תִּמְנַע טוֹב־מִבְּעָלָיו
בִּהְיוֹת לְאֵל יָדְךָ לַעֲשׂוֹת:
אַל תֹּאמַר לְרֵעֶיךָ | לֵךְ וָשׁוּב
וּמָחָר אֶתֵּן וְיֵשׁ אִתָּךְ:

(משלי ג׳, כ״ז–כ״ח)

Nie wzbraniaj się świadczyć dobrze potrzebującemu, jeśli to w mocy twej. Nie mów bliźniemu twemu: „Idź, a wróć znowu i dam ci jutro", kiedy możesz to uczynić zaraz.

(Przypowieści 3, 27–28)

http://rcin.org.pl

מַלְוֵה יְיָ חוֹנֵן דָּל
וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֵּם־לוֹ:

(משלי י"ט, י"ז)

Wiekuistemu pożycza, kto nad biednym się lituje, wynagrodzi mu On zasługę jego.

(Przypowieści 19, 17)

הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ
וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת
כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ:

(ישעיה נ"ח, ז')

Czyż raczej nie tak: ułamać łaknącemu chleba twojego i biednych, tułających się, wprowadzić do domu, a gdy zobaczysz nagiego, abyś go przyodział.

(Jezajasz 58, 7)

אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת־דָּל
גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה:

(משלי כ"א, י"ג)

Kto na wołanie biednego ucho swe zatyka, ten sam wołać będzie, a nie znajdzie posłuchu.

(Przypowieści 21, 13)

כל הנותן צדקה לעני
בסבר פנים רעות
ופניו כבושות בקרקע
אפילו נתן לו
אלף זהובים אבד
זכותו והפסידה.
אלא נותן לו בסבר
פנים יפות ובשמחה
ומתאונן עמו על צרתו.
שנאמר (איוב ל', כ"ב):
„אם לא בכיתי
לקשה יום
עגמה נפשי לאביון".
שאל העני ממך
ואין בידך כלום ליתן לו
פייסהו בדברים
ואסור לגעור בעני או
להגביה קולו עליו בצעקה
מפני שלבו נשבר ונדכא
והרי הוא אומר (תהלים נ"א, י"ט):
„לב נשבר ונדכא
אלהים לא תבזה".

(רמב"ם, הל' מתנות עניים י', ד'–ה')

Kto daje jałmużnę biednemu z obliczem przykrem, z oczami odwróconemi do ziemi, to chociażby dał tysiąc złotych, traci jednak całą swą zasługę. Powinien bowiem każdy dawać z obliczem uprzejmem i z całą życzliwością oraz martwić się razem z biednym w jego smutku, jak powiedziano (Hiob 30, 25): „Czyżem nie płakał nad udręczonym przez los, czyż nie ubolewała dusza moja nad ubogim". Jeżeli biedny prosi ciebie, a nie masz mu co dać, to daj mu chociaż dobre słowo, a nie mów z nim hardo i nie krzycz na niego, gdyż serce jego złamane jest i skruszone, jak powiedziano (Psalmy 51, 19): „Sercem skruszonem i złamanem nie pogardzisz, Panie".

(Majm. Trakt. o jałmużnie 10, 4–5)

http://rcin.org.pl

Majmonides pisze o rozmaitych rodzajach dobroczynności w sposób następujący:

מעולם לא ראינו
ולא שמענו בקהל מישראל
שאין להם קופה
של צדקה.
(רמב"ם הל' מתנות עניים ט', ג')

Nigdy w życiu nie widzieliśmy, ani słyszeliśmy o takiej gminie żydowskiej, gdzieby nie istniała kasa dobroczynna.
(Majm., Trakt. o jałmużnie 9, 3)

מעלה גדולה
שאין למעלה ממנה:
זה המחזיק ביד־ישראל
ונותן לו מתנה או הלואה
או עושה עמו שותפות
או ממציא לו מלאכה
כדי לחזק את ידו
עד שלא יצטרך לבריות
לשאל ועל זה נאמר:
„והחזקת בו גר
ותושב וחי עמך",
כלומר: החזק בו
עד שלא יפול ויצטרך.
(שם י', ז')

Bardzo wysoki stopień dobroczynności uprawia ten, kto podtrzymuje człowieka zubożałego, udzielając mu podarunku, pożyczki, zawierając z nim spółkę, lub dostarczając mu pracy, aby nie był zmuszony udawać się do ludzi po pomoc; o tem mówi Pismo Święte: „Podtrzymuj obcokrajowca i obywatela, aby żył z tobą"—to znaczy, podtrzymuj go, aby zupełnie nie podupadł nie zbiedniał.
(Tamże 10, 7)

ולא יתן אדם
לתוך קופה של צדקה
אלא אם כן יודע
שהממונה נאמן
וחכם ויודע
להנהיג כשורה.
(שם י', ח')

Człowiek nie powinien łożyć do dobroczynnej kasy, jeżeli niema pewności, że kierownik tej kasy jest człowiekiem mądrym i umiejącym prowadzić ją w należytym porządku.
(Tamże 10, 8)

Zdanie powyższe stwierdza, iż należy baczną uwagę zwracać na to, aby pieniądze, przeznaczone na dobroczynność, nie uległy roztrwonieniu lub sprzeniewierzeniu.

§ 85. **Obowiązek szanowania bliźniego.** Ponieważ jednem z najważniejszych dóbr człowieka jest jego honor, musimy więc dbać o cześć i dobre imię bliźniego jak o swoje własne. Należy do każdego człowieka zwracać się z odpowiednim szacunkiem, nie powinniśmy mówić o nikim źle, jeżeli nie mamy

http://rcin.org.pl

do tego podstaw; nieetyczne jest rzucanie podejrzeń na bliźnich i pomawianie ich o złe czyny na podstawie plotek i nie sprawdzonych pogłosek.

Nie wolno nikogo lżyć, wyśmiewać lub wystawiać na szyderstwo.

Ubliżanie czci bliźniego uczeni nasi przyrównywali do zabójstwa (patrz § 83).

Niechaj cześć bliźniego droga ci będzie jak twoja własna. (Talmud, Abot 2, 10)	יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. (אבות ב', י')
Nie uchodź jako oszczerca w narodzie twoim. (Leviticus 19, 16)	לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ: (ויקרא י"ט, ט"ז)

Majmonides w następujący sposób charakteryzuje obmówcę.

Kogo nazywamy plotkarzem? Tego, kto chodzi od domu do domu, podsłuchuje co mówią, a potem opowiada drugiemu w ten sposób: „Taki a taki mówi to a to, a o tym słyszałem tak a tak. Chociażby on opowiadał tylko prawdę, jednakże (grzech jest taki), jakgdyby burzył świat. Nie mniej jest ciężkim grzechem oczernianie, kiedy człowiek źle mówi o bliźnim, chociażby mówił prawdę. Rozpowszechniający natomiast kłamstwo nazywa się szerzycielem złej opinji o bliźnich. Obmówca w mowach swoich mówi tak: „Ten postąpił tak a tak, miał takich a takich rodziców, słyszałem o nim to a to“, przyczem wyraża się	איזהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר: כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני... אף על פי שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חברו אף על פי שאמר אמת. אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חברו. אבל בעל־לשון הרע זה שיושב ואומר: כה וכה עשה פלוני וכה וכה היו אבותיו

http://rcin.org.pl

וכה וכה שמעתי עליו
ואמר דברים של גנאי...
(רמב"ם הל' דעות ז', ב')

o człowieku w najgorszy sposób.
(Majm. Prawa o moralnosci 7, 2)

מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים
אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע
וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה:
(תהלים ל"ד, י"ג—י"ד)

Każdy mąż, co pragnie życia i miłuje dni swoje, aby oglądał dobro—niechaj strzeże języka swego od złego i ust swoich od mowy zdradnej.
(Psalmy 34, 13—14)

מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן:
(משלי י"ח, כ"א)

Śmierć i życie są w mocy języka.
(Przypowieści 18, 21)

§ 86. **Obowiązek wdzięczności.** Wzamian za dobrodziejstwa okazane nam winni jesteśmy wdzięczność. Żadna przysługa, którą bliźni nam wyświadczyli, nie może pozostać bez echa. Religja nasza nakazuje szukać sposobności, dzięki której moglibyśmy dobroczyńców naszych należycie wynagrodzić. Wielkim zaś grzechem jest odpłacanie złem za dobro.

מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה
לֹא־תָמוּשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ:
(משלי י"ז, י"ג)

Kto dobro złem odpłaca, z jego domu zło nie ustąpi.
(Przypowieści 17, 13)

לית שנאוי לפני הקב"ה
כמי שכפוי טובה.
(מדרש)

Nikogo Bóg tak nie potępia jak niewdzięcznego.
(Midrasz)

§ 87. **Obowiązek uczciwości.** Uczciwym nazywamy tego, kto w postępowaniu swem kieruje się zasadami bezwzględnej sprawiedliwości, wystrzega się postępków, naruszających czyjekolwiek prawa, oraz nigdy nie korzysta bezprawnie z cudzego dobra.

אִם־אָוֶן בְּיָדְךָ
הַרְחִיקֵהוּ וְאַל־תַּשְׁכֵּן
בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה:
(איוב י"א, י"ד)

Jeżeli znajduje się nieprawość w ręku twojem, to usuń ją i nie dopuszczaj, aby zamieszkała krzywda w namiocie twoim.
(Hiob 11, 14)

http://rcin.org.pl

ואמר רבא: לא חרבה
ירושלים אלא בשביל
שפסקו ממנה אנשי אמונה
שנאמר (ירמיה ה', א'):
שוטטו בחוצות ירושלים
וראו נא ודעו
ובקשו ברחובותיה
אם תמצא איש
אם יש עושה משפט
מבקש אמונה ואסלח לה.
(שבת קי"ט, ב')

Rawa mówił: „Jerozolima została zburzona tylko dlatego, że zabrakło w niej ludzi uczciwych, jak powiedziano: (Jeremiasz 5, 1) „Przechadzajcie się po ulicach Jerozolimy, rozglądajcie się i dowiadujcie się na placach jej; jeśli znajdziecie człowieka mówiącego prawdę i dążącego do uczciwości, to ja przebaczę temu miastu.
(Talmud, Szabat 119, 2)

צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף:
(דברים ט"ז, כ')

Za sprawiedliwością, za sprawieliwością podążaj.
(Deutern. 16, 20)

וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה:
(חבקוק ב', ד')

I sprawiedliwy mocą wiary swej żyć będzie.
(Habakuk 2, 4)

לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ
וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ:
(ויקרא י"ט, י"א)

Nie kradnijcie, nie zapierajcie się i nie oszukujcie jeden drugiego.
(Leviticus 19, 11)

Z obowiązku uczciwości wynika nakaz troszczenia się o dobro bliźniego tak, jak o swoje własne. Nie powinniśmy pozostawać obojętni, gdy majątkowi czyjemukolwiek zagraża niebezpieczeństwo, lecz obowiązani jesteśmy pospieszyć z pomocą, aby uchronić bliźniego naszego od straty.

רבי יוסי אומר:
יהי ממון חברך
חביב עליך כשלך.
(אבות ב', י"ז)

Rabbi Jose mówił: „Niechaj majątek bliźniego twego będzie ci tak drogi jak twój własny".
(Talmud, Abot 2, 17)

Z obowiązku uczciwości wypływają następujące zakazy:

1) **Zakaz kradzieży.** Wielkim grzechem jest nietylko przyswajanie bezprawne cudzego dobra, lecz także popieranie złoczyńców w jakikolwiek bądź sposób, a więc w pierwszym

http://rcin.org.pl

rzędzie wzbronione jest nabywanie rzeczy, pochodzących z kradzieży lub wymuszenia. (Patrz cytaty w § 31).

2) **Zakaz zatrzymywania znalezionych przedmiotów.** Przedmioty te należy zwrócić prawemu właścicielowi.

לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ
אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ
מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ:
וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ
וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ
בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ
אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ: וְכֵן
תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־
אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ
וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם:

(דברים כ"ב, א'—ג')

Nie będziesz spoglądał na wołu brata twojego, albo na owcę jego zbłąkaną, a ociągał się od ni h; napowrót odprowadzisz je do brata twego. A gdyby nie był blisko brat twój, albo nie znałbyś go, zapędź je do domu swego i niechaj będą u ciebie, dopóki nie odszuka ich brat twój, a wtedy zwrócisz mu je. I tak postąpisz z osłem jego, i tak postąpisz z szatą jego, i tak postąpisz z każdą zgubą btata twego, którąby mu zginęła, a ty znajdziesz ją: nie wolno ci się ociągać.

(Deutern. 22, 1—3)

3) **Zakaz kłamstwa.** Człowiek bogobojny zawsze miłować będzie prawdę i nigdy nie da świadectwa nieprawdzie.

ואפילו מלה אחת
של פרותיו
ושל גניבת דעת אסור,
אלא שפת אמת
ורוח נכון
ולב טהור
מכל עמל והוות.

(רמב"ם הל' דעות ב', ו')

Nie wolno wypowiadać choćby jednego słowa, które może wprowadzić w błąd lub nadużyć zaufania, lecz powinniście mieć prawdziwe usta, uczciwą duszę, serce czyste od kłamstwa i oszukaństwa.

(Majm. Hilchot Deot 2, 6)

שיהא הן שלך צדק
ולאו שלך צדק
ושלא ידבר
אחד בפה ואחד בלב.

(בבא מציעא מ"ט, א')

Aby twoje „tak“ było prawdziwe, a twoje „nie“ było zgodne z prawdą, abyś nie mówił jednego i myślał o drugiem.

(Talmud, Baba Mecya 49, 1)

http://rcin.org.pl

4) **Zakaz oszukiwania** t. zn. świadomego wprowadzania bliźnich w błąd celem osiągnięcia korzyści. Tu należy też zakaz wykorzystywania cudzych omyłek; gdy wskutek błędu bliźniego otrzymamy przy rozrachunku więcej, niż nam przypaść powinno, musimy natychmiast zwrócić nadwyżkę temu, komu ona się prawnie należy, chociażby on swej straty nie spostrzegł.

A nie oszukujcie jeden drugiego, lecz obawiajcie się Boga waszego. bom Ja Wiekuisty, Bóg wasz. (Leviticus 25, 17)	וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: (ויקרא כ״ה, י״ז)
Wagi rzetelne, ciężarki rzetelne, miarę rzetelną i kwartę rzetelną mieć będziecie. (Tamże 19, 36)	מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם: (שם י״ט, ל״ו)

5) **Zakaz łamania przyrzeczeń.** Gdy komuś coś przyrzekamy lub do czegoś się zobowiązujemy, winniśmy obietnicę ściśle wykonać.

Wyrzeczenia ust twoich przestrzegaj i spełniaj, jakoś ślubował Wiekuistemu Bogu Twojemu. (Deuter. 23, 24)	מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ: (דברים כ״ג, כ״ד)

6) **Zakaz Krzywoprzysięstwa.** Nie należy wzywać Imienia Boskiego napróżno, a tembardziej nie wolno przysięgać dla potwierdzenia nieprawdy. (Patrz § 28).

A nie przysięgajcie na Imię Moje do fałszu, abyście nie zelżyli Imienia Boga Waszego Jam Wiekuisty. (Leviticus 19, 12)	וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: (ויקרא י״ט, י״ב)
Ten, kto posiada czyste ręce i nieskażone serce, kto nie poddał fałszowi duszy swojej i nie przysięgał obłudzie—odbiera bło-	נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה:

http://rcin.org.pl

gosławieństwo od Boga i nagrodę od Pana swego wybawienia.

(Psalmy 24, 4–5)

יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ
וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ׃

(תהלים כ"ד, ד'–ה')

7) Zakaz uprawiania lichwy.

Jeżeli pieniądze pożyczysz któremukolwiek z ludu Mojego biednemu przy tobie, nie postępuj z nim jako gnębiciel, nie nakładaj nań lichwy.

(Exodus 22, 24)

אִם־כֶּסֶף | תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי
אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ
כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃

(שמות כ"ב, כ"ד)

Gdyby podupadł brat twój, a zachwiała się dłoń jego przy tobie, wesprzyj go, czy to przechodzień czy osiadły, niech żyje przy tobie. Pieniędzy twoich nie oddawaj mu w lichwę, a dla przyrostu nie oddawaj mu żywności twojej. Jam Wiekuisty Bóg wasz, który wywiódł was z ziemi Micraim, abym oddał wam ziemię Kanaan, a był Bogiem waszym.

(Leviticus 25. 35–38)

וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ
עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב
וָחַי עִמָּךְ׃ אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ
וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ
וְחַי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן
לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן
אָכְלֶךָ׃ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־
הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן
לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים׃

(ויקרא כ"ה, ל"ה–ל"ח)

8) Zakaz brania tytułem zastawu przedmiotów pierwszej potrzeby i narzędzi pracy.

Jeżeli weźmiesz w zastaw okrycie bliźniego twego, przed zachodem słońca zwrócisz mu je. Bo ono przykryciem jego jedynem, ono odzieniem ciała jego; czemże się okryje? I stanie się, że gdyby zawołał do Mnie wszak wysłucham; bom Ja miłosierny.

(Exodus 22, 25–27)

אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ
עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃
כִּי הִיא כְסוּתָהּ לְבַדָּהּ הִוא
שִׂמְלָתָהּ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב
וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי
וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃

(שמות כ"ב, כ"ה–כ"ז)

http://rcin.org.pl

לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב
כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל׃

(דברים כ"ד, ו')

Nie weźmie nikt w zastaw żaren, ani kamienia młyńskiego, gdyż taki bierze życie w zastaw.

(Deutern. 24, 6)

Religja nasza nakazuje nietylko postępować ściśle w myśl zasad sprawiedliwości, ale także wykraczać poza jej ramy, to znaczy powodować się wspaniałomyślnością a nawet ustępować ze swych praw na korzyść innych.

Takie postępowanie wypływa z szeroko rozumianego pojęcia miłości bliźniego i przyczynia się do ugruntowania powszechnej zgody.

אמר רבי יוחנן:
לא חרבה ירושלים
אלא על שהעמידו
דיניהם על
דין תורה
ולא עבדו לפנים
משורת הדין.

(בבא מציעא ל', ב')

Rabbi Jochanan pouczał: „Zburzenie Jerozolimy nastąpiło dlatego, że wszyscy opierali swe prawa ściśle na przepisach Tory i nikt nie wykroczył poza literę prawa t. j. nie postępował wspaniałomyślnie.

(Talmud, Baba Mecya 30, 2)

§ 88. **Obowiązek upominania bliźniego.** Obowiązkiem każdego człowieka jest czuwać nad postępowaniem bliźnich i zwracać im uwagę na wszelkie niewłaściwości i niestosowności w ich czynach. Gdy widzimy, że ktoś grzeszy, obowiązani jesteśmy natychmiast go przestrzec i usiłować nawrócić go na drogę cnoty; nie wolno nam zaniechać tego z obawy, że przez wypowiedzenie gorzkiej prawdy ściągniemy na siebie gniew bliźniego naszego. Należy pamiętać, że bliźni ten, przez nas upomniany, może być chwilowo niezadowolony z naszej interwencji, jednakże zczasem uzna, że mieliśmy rację i zachowa względem nas głęboką wdzięczność. Jednakże trzeba zaznaczyć, że upominać naszych bliźnich winniśmy bez zbytecznej gwałtowności i surowości, w sposób możliwie łagodny i nie wywołujący niepotrzebnego wstydu. Nie należy więc upominać nikogo w miejscu publicznem. Oczywistą jest rzeczą, że, występując w roli krytyków cudzej działalności, przedewszystkiem sami musimy być bez zarzutu, powinniśmy więc wystrzegać się choć by najdrobniejszych uchybień w naszych postępkach.

http://rcin.org.pl

Ciężko grzeszą ci, którzy, widząc występki jakiegoś człowieka, nietylko go nie upominają, ale przeciwnie — pochlebiają mu i chwalą jego postępowanie.

הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ
וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃
(ויקרא י״ט, י״ז)

Upominaj bliźniego twego, abyś nie ponosił grzechu za niego,
(Leviticus 19, 17)

וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים
כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד׃
(דניאל י״ב, ג׳)

Ci, którzy nawracają wielu na uczciwość, świecić będą jak gwiazdy na wieki wieków.
(Daniel 12, 3)

מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי
חֵן יִמְצָא מְמַחֲלִיק לָשׁוֹן׃
(משלי כ״ח, כ״ג)

Kto człowiekowi przygania, znajdzie w następstwie więcej upodobania niż ten, który się językiem przypochlebia.
(Przypowieści 28, 23)

המלבין פני חברו
ברבים, אף על פי
שיש בידו תורה
ומעשים טובים, אין לו
חלק לעולם הבא.
(אבות ג׳ ט״ו)

Kto ubliża bliźniemu swemu publicznie, gdyby nawet posiadał naukę i spełniał dobre uczynki, nie będzie miał udziału w życiu przyszłem.
(Talmud, Abot 3, 15)

הרואה חברו שחטא
או שהלך בדרך לא טובה
מצוה להחזירו למוטב
ולהודיעו שהוא חוטא
על עצמו במעשיו הרעים
שנאמר (ויקרא י״ט, י״ז):
הוכח תוכיח את עמיתך.
המוכיח את חברו
בין בדברים שבינו
לבינו, בין בדברים
שבינו לבין המקום,
צריך להוכיחו בינו
לבין עצמו, וידבר לו

Kto widzi, że bliźni jego grzeszy, lub ma złe skłonności, to powinien nawrócić go na drogę dobrą, objaśniając mu, że sam siebie gubi swojem postępowaniem złem, jak powiedziano: „Upominaj bliźniego twego". Upominanie, tyczące się zarówno postępowania względem ludzi jak i postępowania względem Boga, odbywać się musi na osobności, nie publicznie, w sposób delikatny i uprzejmy; należy

http://rcin.org.pl

בנחת ובלשון רכה
ויודיעו שאינו אומר לו
אלא לטובתו
להביאו לחיי העולם הבא.
אם קיבל ממנו מוטב
ואם לאו יוכיחנו פעם
שניה ושלישית.
(רמב"ם, הל' דעות ו', ז')

objaśnić upominanemu, że to wszystko dla jego dobra, przez wzgląd na jego życie przyszłe. Jeśli on się posłucha to dobrze, a jeśli nie, to trzeba w dalszym ciągu powtórzyć upominanie po raz drugi i trzeci.

(Majm. Hilchot Deot 6, 7)

קשוט עצמך ואחר כך
קשוט אחרים.
(בבא בתרא ס')

Najpierw nawróć siebie, a potem będziesz nawracał innych.

(Talmud, Baba Batra 60)

אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק
אַתָּה יְקֻבֻּהוּ עַמִּים
יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים:
וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם וְעֲלֵיהֶם
תָּבוֹא בִרְכַּת־טוֹב:
(משלי ו', ו'—י"ב)

Kto do niegodziwca powiada: „Tyś sprawiedliwy", tego przeklinać będą ludy, temu złorzeczyć będą narody. Ale tym, którzy ujawniają zło, błogo będzie, a spłynie na nich błogosławieństwo dobrych.

(Przypowieści 24, 24—25)

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XIII

Obowiązki szczególne względem bliźnich

OBOWIĄZKI RODZINNE

§ 89. **Obowiązki dzieci względem rodziców.** Jak już wspomnieliśmy, obowiązki szczególne względem bliźnich dzielimy na dwie grupy: do pierwszej zaliczamy obowiązki rodzinne do drugiej — społeczne. Pierwsze spełniać powinniśmy względem osób, z którymi nas łączą więzy, wypływające ze stosunków familijnych. Obowiązki zaś społeczne wypełniać musimy względem pewnych osób i związków z tytułu naszej przynależności do państwa i społeczeństwa.

W rozdziale niniejszym omawiać będziemy obowiązki rodzinne, z których najważniejsze znaczenie posiadają obowiązki dzieci względem rodziców. Już w Dekalogu znajdujemy przykazanie, polecające czcić ojca i matkę. Dzieci winny pamiętać, że zawdzięczają rodzicom nietylko swe istnienie, ale także wszystko to, co jest niezbędne do życia: pożywienie, odzież i mieszkanie. Prócz tego ojciec i matka dają dzieciom wychowanie i wykształcenie, dostarczają rozrywek, troszczą się o ich zdrowie, pouczają, jak należy postępować, by nie popełnić występku i grzechu. Widzimy więc, jak wiele dobrego otrzymujemy od rodziców. Jednakże obowiązki nasze względem nich speł-

http://rcin.org.pl

niać powinniśmy nietylko przez wdzięczność. Nawet gdyby rodzice obchodzili się z nami źle i nie wypełniali względem nas swych powinności, to i wtedy musielibyśmy spełniać względem rodziców nasze obowiązki, które nie są zapłatą za troskliwość, lecz wykonaniem Boskiego przykazania i moralnym wymogiem, posiadającym swą moc zawsze, bez względu na warunki i okoliczności.

Każde dziecko powinno przedewszystkiem **kochać** swych rodziców. Obowiązek miłości wyraża się w tem, że należy współczuwać z ojcem i matką w ich cierpieniach; należy też unikać takich czynów, które mogą rodzicom sprawić przykrość lub zmartwienie. Powinniśmy troszczyć się o pomyślność ojca i matki, pielęgnować ich w czasie choroby i dostarczać im środków utrzymania, gdy się zestarzeją i nie będą zdolni do pracy.

Drugim obowiązkiem względem rodziców jest **obowiązek szacunku**. Do ojca i matki zwracać się musimy w sposób, nie uchybiający należnemu poważaniu. Gdy mówimy o swych rodzicach, nie wolno nam nigdy uwłaczać ich czci.

Z obowiązku miłości i szacunku względem ojca i matki wynika **obowiązek posłuszeństwa**. Wszystkie rozkazy rodziców należy spełniać bezzwłocznie. Wtedy jedynie możemy nie usłuchać, gdy ojciec lub matka każą nam uczynić coś wbrew nakazom Boskim. Ale nawet w takim wypadku nie wolno nam odmówić posłuszeństwa w sposób gwałtowny i szorstki, winniśmy jedynie zwrócić rodzicom uwagę, że polecenie, jakie nam wydali, nie zgadza się z zasadami naszej religji.

Według Majmonidesa obowiązki nasze względem rodziców spełniać powinniśmy także w stosunku do tych osób, które zastępują ojca lub matkę, a więc w stosunku do opiekunów, ojczyma, macochy lub też starszych braci i sióstr, jeśli oni nas wychowują.

Czcij ojca swego i matkę swoją, aby się przedłużyły dni twoje.
(Exodus 20, 12)

כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ
לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ:
(שמות כ', י"ב)

Niechaj każdy się boi matki swojej i ojca swego.
(Leviticus 19, 3)

אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ:
(ויקרא י"ט, ג')

http://rcin.org.pl

Przeklęty ten, kto znieważa ojca swego i matkę swoją. I na to cały naród odpowiadał „Amen".

(Deutern. 27, 16)

אָרוּר מֵקַלֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃

(דברים כ״ז, ט״ז)

A kto przeklina ojca swego lub matkę swoją śmiercią ukarany będzie.

(Exodus 21, 17)

וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ
מוֹת יוּמָת׃

(שמות כ״א, י״ז)

Co oznacza bojaźń i szacunek*)? Bojaźń oznacza: nie należy stać i siedzieć na tem miejscu, gdzie zwykle stoją i siedzą rodzice, nie należy przeczyć mowie rodziców, nie nazywać ich po imieniu ani za życia, ani po śmierci, tylko: „Ojciec", „Matka"... Poszanowanie zaś oznacza: Należy opiekować się rodzicami w potrzebie, karmić ich, poić, obuwać, odziewać za ich pieniądze, o ile je mają; jeżeli zaś rodzice pieniędzy nie mają, to za pieniądze dzieci; należy pielęgnować rodziców, usługiwać im, gdy tego zajdzie potrzeba, tak jak służba usługuje panom; a nawet należy wstawać przed rodzicami, jak się wstaje przed uczonymi.

(Majmonides, Mamrim 6, 3)

איזהו מורא
ואיזהו כבוד? מורא:
לא עומד במקומו
ולא יושב במקומו
ולא סותר את דבריו ולא
מכריע את דבריו ולא יקרא
בשמו לא בחייו ולא במותו
אלא אומר „אבא מורי"...
איזהו כבוד:
מאכיל ומשקה
מלביש ומכסה משל האב
ואם אין ממון לאב
ויש ממון לבן
כופין אותו
וזן אביו ואמו
כפי מה שהוא יכול.
ומוציא ומכניס ומשמשו
בשאר הדברים שהשמשים
משמשים בהן את הרב
ועומד מפניו כדרך
שהוא עומד מפני רבו.

(רמב״ם, הל׳ ממרים ו׳, ג׳)

Słuchaj ojca twego, który cię spłodził i nie pogardzaj matką twą przeto, iż się zestarzała.

(Przypowieści 23, 22)

שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ
וְאַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ׃

(משלי כ״ג, כ״ב)

*) względem rodziców.

http://rcin.org.pl

נְצֹר בְּנִי מִצְוַת אָבִיךָ
וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ:
קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָּמִיד
עָנְדֵם עַל־גַּרְגְּרֹתֶיךָ:
בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ
בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ
וְהֵקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ:

(משלי ו', כ'-כ"ב)

Zachowuj, synu mój, przykazania ojca twego, a nie zaniedbuj wskazówek matki twojej. Przywiązuj je ustawicznie do serca twojego, obwiń koło szyi twojej. Gdy będziesz chodził, niechaj ci przewodniczą, gdy się położysz, niech czuwają nad tobą, a gdy się przebudzisz, niechaj przemówią do ciebie.

(Przypowieści 6, 20—22)

ראהו עובר
על דברי תורה
לא יאמר לו:
אבא עברת
על דברי תורה
אלא יאמר לו:
אבא, כתוב בתורה כך וכך?
כאילו הוא שואל ממנו
ולא כמזהירו.

(רמב"ם הל' ממרים ו', י"א)

Gdy dziecko widzi, że ojciec narusza prawa religijne, nie powinno mu mówić: „Ojcze ty naruszasz Torę", lecz należy delikatnie zwrócić uwagę: „Ojcze, czyż nie inaczej nakazuje religja?" A więc (powinno mówić) w formie pytania, a nie w formie wyrzutu.

(Majm. Mamrim 6, 11)

§ 90. **Obowiązki rodziców względem dzieci.** W Piśmie Świętem nie znajdujemy nigdzie ogólnego przykazania, któreby polecało rodzicom kochać swe dzieci; dzieje się tak dlatego, że miłość rodzicielska jest uczuciem naturalnem, wrodzonem nietylko człowiekowi, ale także zwierzętom. Oczywiście, że przy takim stanie rzeczy ogólny nakaz miłości rodzicielskiej jest zupełnie zbyteczny. Natomiast znajdujemy w Piśmie Świętem i Talmudzie liczne wskazówki, tyczące się poszczególnych obowiązków ojca i matki. A więc rodzice powinni troszczyć się o swoje dzieci i opiekować się niemi aż do czasu, gdy staną się one na tyle samodzielne, że będą mogły same się utrzymywać i potrafią bez niczyjej pomocy kierować swem postępowaniem.

W zakres obowiązków rodzicielskich wchodzi więc: utrzymywanie i kształcenie dzieci, pielęgnowanie ich w czasie choroby oraz udzielanie im wskazówek, jak należy postępować w ży-

http://rcin.org.pl

ciu, aby nie popełniać grzechów i występków. Należy przeto dziecku wpajać zasady religijne i moralne, a także uczyć je poszanowania i miłości bliźniego.

Do najważniejszych obowiązków rodzicielskich należy **urabianie i kształcenie charakteru** dzieci. Człowiek w latach młodocianych jest najbardziej podatny na różne wpływy, zarówno złe, jak i dobre; wrażenia, doznawane w dzieciństwie, zostawiają częstokroć głęboki ślad na całe późniejsze życie Dlatego też rodzice muszą baczyć, aby nie dawać dzieciom złego przykładu swem własnem postępowaniem, powinni strzec je od wszelkich ujemnych wpływów; nie wolno też rodzicom zbytnio rozpieszczać dziecka przez dogadzanie jego zachciankom i kaprysom. Gdy rodzice zauważą w dzieciach swych niewłaściwe przyzwyczajenia lub nałogi, powinni zło natychmiast wykorzenić, tłumacząc dziecku szkodę, jaką swem postępowaniem na siebie lub innych ściąga. Częstokroć jednakże takie łagodne środki oddziaływania zawodzą, należy wtedy uciec się do bardziej surowych metod, mianowicie do karcenia nieposłusznego dziecka. W księgach naszych znajdujemy wyrzeczenia, nakazujące knąbrnego syna karać fizycznie. Oczywistą jest j dnak rzeczą, że przy karceniu dzieci należy się przedewszystkiem posługiwać środkami oddziaływania moralnego. Trzeba też pamiętać, że kara tylko wtedy wywrze pożądany skutek, gdy jest sprawiedliwie stosowana, karcenie bowiem bez powodu wywołuje rozgoryczenie i upór.

Rodzice bardzo źle postępują, gdy mając kilkoro dzieci, jedno z nich specjalnie wyróżniają i obdarzają szczególnemi względami. Takie postępowanie wywiera przedewszystkiem ujemny wpływ na dziecko wyróżnione, które staje się egoistyczne, kapryśne oraz nabiera przesadnego pojęcia o swojej wartości; w duszach zaś dzieci upośledzonych rodzi się zazdrość, upokorzenie i poczucie niesprawiedliwości.

Bardzo ważnym obowiązkiem rodziców jest przygotowanie dziecka do pracy zawodowej, którąby mu zapewniła w przyszłości możność samodzielnego bytu.

כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה
אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ

Albowiem umiłowałem go (Abrahama), aby polecił synom swoim i domowi swojemu po

http://rcin.org.pl

sobie strzec drogi Wiekuistego, spełniając cnotę i sprawiedliwość.

(Genesis 18, 19)

אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְיָ
לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט:

[בראשית י"ח, י"ט]

Wychowuj chłopca według drogi jego, a wtedy, gdy się zestarzeje, nie zboczy z niej.

(Przypowieści 22, 6)

חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ
גַּם כִּי־יַזְקִין לֹא־יָסוּר מִמֶּנָּה:

(משלי כ"ב, ו')

I nauczą obawiać się Mnie po wszystkie czasy, kiedy żyć będą na ziemi i synów też nauczać mają.

(Deutern. 4, 10)

אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־
הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן:

(דברים ד', י')

A nauczcie ich (słów Moich) synów waszych, mówiąc o nich.

(Tamże 11, 19)

וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם
לְדַבֵּר בָּם:

(שם י"א, י"ט)

I wpajaj je dzieciom swoim i rozmawiaj o nich.

(Tamże 6, 7)

וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם:

(שם ו', ז')

Karć syna swego, póki jeszcze czas, a na biadania jego nie zwracaj uwagi swojej.

[Przypowieści 19, 18]

יַסֵּר בִּנְךָ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה
וְאֶל הֲמִיתוֹ אַל־תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ:

(משלי י"ט, י"ח)

Nienawidzi syna swego ten, który rózgę swoją powściąga, ale karci go zawczasu, kto go miłuje.

(tamże 13, 24)

חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ
וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר:

(שם י"ג, כ"ד)

Kto kocha syna swego, niechaj mu często czyni napomnienia, aby w przyszłości mieć z niego pociechę. Nie należy mu dawać zbytniej swobody w młodości

אהב בנו שחרו מוסר
למען יגל בו באחריתו.
אל תנח לו בילדותו
ואל תשא לאולתו.
עודנו רך כף ראשו

http://rcin.org.pl

ובנעוריו הט שכמו
פן יקשה ערפו
ובגד יבגד בך.
יסר בנך ועמול בו
לבל יכשל לבשתך.

(בן סירא ל', א', י"א, י"ב, י"ג)

i być pobłażliwym dla jego wybryków. Nagnij kark jego, dopóki jest młody, i kieruj nim w dzieciństwie, aby nie stał się uparty i nie zdradził ciebie. Karć syna twego i pracuj nad nim, aby nie zboczył na złą drogę.

[Jozue syn Syracha 30, 1, 11. 12, 13]

לעולם אל ישנה אדם
בנו בין הבנים
שבשביל משקל
שני סלעים מילת
שנתן יעקב ליוסף
יותר משאר בניו
נתקנאו בו אחיו
ונתגלגל הדבר
וירדו אבותינו למצרים.

(שבת י', ב')

Nigdy nie powinien człowiek wyróżniać jednego syna z pośród innych, gdyż przez kawałek jedwabiu, ważący dwa selimy, którego Jakób dał Józefowi więcej niż innym dzieciom—bracia zazdrościli Józefowi i wskutek tego przodkowie nasi dostali się do niewoli egipskiej.

(Talmud, Szabat 10, 2)

Talmud wylicza następujące obowiązki ojca względem syna:

האב חייב בבנו
למולו ולפדותו
וללמדו תורה ולהשיאו
אשה וללמדו אומנות וכו'.
רבי יהודה אומר:
כל שאינו מלמד את בנו
אומנות כאילו מלמדו לסטות.

(קדושין כ"ט, א')

Ojciec powinien wykonać nad synem obrzęd obrzezania, wykupienia, powinien uczyć Tory, ożenić, nauczyć rzemiosła i t. d. Rabbi Jehuda mówi: „Kto nie uczy syna swego rzemiosła, czyni tak, jakby uczył go kraść".

(Talmud, Keduszin 29, 1)

§ 91. Obowiązki wzajemne małżonków. W księgach naszych niejednokrotnie spotykamy wersety, głoszące, że prawdziwe szczęście osiągnąć można tylko w pożyciu małżeńskiem, natomiast człowiek samotny nie potrafi urządzić sobie spokojnego i pogodnego bytu.

Księgi nasze zalecają przy wyborze przyszłej żony brać pod uwagę przedewszystkiem jej zalety wewnętrzne: dzielność stałość charakteru, odpowiednie wychowanie, mądrość i t. d.

Talmud potępia zawieranie małżeństwa dla osiągnięcia korzyści materjalnych (patrz cytaty).

http://rcin.org.pl

Mąż powinien kochać i szanować swą żonę, być jej wiernym, dostarczać jej środków utrzymania, troszczyc się o jej zdrowie i traktować ją w sposób uprzejmy i łagodny. Żona względem męża obowiązana jest do miłości, wierności, szacunku i posłuszeństwa.

Mąż i żona powinni żyć w zgodzie, aby mogli sprostać istotnym zadaniom związku małżeńskiego oraz wypełnić obowiązek wychowania godnych członków narodu i obywateli państwa. Zdarza się jednak, że charaktery męża i żony wzajemnie sobie nie odpowiadają, tak, że wspólne pożycie jest utrudnione i małżonkowie żyją w niezgodzie.

W takim wypadku religja nasza zezwala na rozwód, t. j. przerwanie związku małżeńskiego. Jasne jest, że rozwód wyrzeczony może być tylko dla przyczyn ważnych. W Talmudzie znajdujemy liczne zdania, potępiające rozwód, przeprowadzony z powodów błahych i nieistotnych.

Małżeństwo bowiem uważane jest przez religję naszą za związek święty. Przy uroczystości zaślubin narzeczony mówi do swej oblubienicy: „Bądź mi **poświęcona** obrączką tą według prawa Mojżesza i Izraela" — הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוּ כְּדַת משֶׁה וְיִשְׂרָאֵל).

לֹא־טוֹב הְיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ
אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

(בראשית ב', י"ח)

Nie dobrze, aby pozostał człowiek samotny, uczynię mu pomoc, odpowiednią jemu,

(Genesis 2, 18)

הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ
וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ
אַחַר וּבָנִיתָ בֵּיתֶךָ:

(משלי כ"ד, כ"ז)

Urządź nazewnątrz sprawy twoje, przyszykuj je na polu sobie, a następnie dopiero wybuduj sobie dom (to znaczy ożeń się).

[Przypowieści 24, 27]

כל יהודי שאין לו אשה
שרוי בלא שמחה
בלא ברכה בלא טובה
בלא תורה בלא חומה
ובלא שלום.

(יבמות ס"ב, ב')

Człowiek, nie żyjący w związku małżeńskim, żyje bez radości, bez błogosławieństwa, bez szczęścia, bez nauki Bożej, bez opieki, bez ładu i bez spokoju.

(Talmud, Jewamot 62, 2)

http://rcin.org.pl

מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב
וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְיָ׃

(משלי י"ח, כ"ב)

Kto znalazł żonę odpowiednią, znalazł szczęście i dostąpił łaski Wiekuistego.

[Przypowieści 18, 22]

אֶשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ
וּכְרָקָב בְּעַצְמוֹתָיו מְבִישָׁה׃

(שם י"ב, ד')

Koroną męża swego jest kobieta dzielna, ale jako zgnilizna w kościach jego—kobieta gnuśna.

[Tamże 12, 4]

חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ
וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֲהָרְסֶנּוּ׃

(שם י"ד, א')

Mądrość kobiet buduje dom, ale burzy go głupota własnemi rękami.

(Tamże 14, 1)

שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי
אִשָּׁה יִרְאַת־יְיָ הִיא תִתְהַלָּל׃

(שם ל"א, א')

Ułudą jest wdzięk, ulotną—piękność, tylko niewiasta bogobojna—ta godna chwały.

(Tamże 31, 30)

כל הנושא אשה לשם ממון
הווין לו בנים שאינם מהוגנים.

(קידושין ע, א')

Kto żeni się dla pieniędzy, będzie miał dzieci niegodziwe.

(Talmud, Keduszin 70, 1)

צוו חכמים
שיהא אדם מכבד
את אשתו יותר מגופו
ואוהבה כגופו
מרבה בטובתה כפי ממונו.
ולא יטיל עליה
אימה יתרה
ויהיה דבורו
עמה בנחת
ולא יהיה עצב
ולא רגזן.

(רמב"ם, הל' אישות ט"ו, י"ט)

Mędrcy postanowili, że mąż powinien szanować żonę swą więcej niż siebie samego i kochać ją jak siebie samego, powinien zaspokoić wszystkie jej potrzeby stosownie do swych środków materjalnych, nie powinien obchodzić się z nią surowo i ze złością, lecz uprzejmie i grzecznie; nie powinien martwić jej i gniewać się na nią.

(Majm. Prawa o małżeństwie 15, 19)

לעולם יהא אדם זהיר
בכבוד אשתו שאין ברכה
מצויה בתוך ביתו של אדם
אלא בשביל אשתו.

(בבא מציעא נ"ט, א')

Człowiek powinien zawsze szanować swą żonę, albowiem szczęścia ogniska domowego zaznaje tylko dzięki swej żonie.

(Talmud, Baba Mecya 59, 1)

http://rcin.org.pl

וכן צוו חכמים
על האשה שתהיה מכבדת
את בעלה ביותר מדי
ויהיה לו עליה מורא.
(רמב"ם הל' אישות ט"ו, י"ט)

Żona ze swej strony, (twierdzą mędrcy), powinna się odnosić do męża z pełnym szacunkiem oraz być mu uległą.
(Majm. Trakt. o małżeństwie 15, 19)

איזוהי אשה כשרה
כל שעושה רצונו בעלה.
(מדרש)

Godną małżonką jest tylko ta, która spełnia wolę swego męża.
[Midrasz]

...יְיָ הֵעִיד בֵּינְךָ
וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ
אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ
וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ:
וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם
וְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד:
כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח
אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(מלאכי ב', י"ד—ט"ז)

...Wiekuisty świadkiem był między tobą, a żoną młodości twojej, której się teraz sprzeniewierzył, choć była ona towarzyszką twoją i żoną przymierza twojego. To też strzeżcie się w duchu waszym, a żonie młodości swojej niechaj się nikt nie sprzeniewierzy: „Albowiem nienawidzę rozwodu" – rzecze Wiekuisty, Bóg Izraela.
(Maleachi 2, 14—16)

כל המגרש את אשתו
ראשונה אפילו מזבח
מוריד עליו דמעות:
(סנהדרין כ"ב, א')

Gdy kto się rozwodzi z pierwszą żoną swoją, nawet ołtarz z powodu takiego człowieka przelewa łzy.
(Talmud, Synhedrjon 22, 1)

§ 92. Obowiązki względem rodzeństwa i innych członków rodziny. Rodzeństwo powinno wzajemnie się kochać, żyć w zgodzie i przyjaźni oraz wzajemnie sobie pomagać. Gdy dzieci nie spełniają tych obowiązków — grzeszą także przeciwko obowiązkom względem rodziców, którym przyczyniają zmartwienie swem postępowaniem.

Tak samo należy żyć w zgodzie i przyjaźni ze wszystkimi krewnymi i powinowatymi. Nakaz ten posiada szczególnie doniosłe znaczenie z tego względu, że właśnie pomiędzy krewnymi i powinowatymi wskutek bliskiej styczności może przyjść do nieporozumień i konfliktów.

http://rcin.org.pl

הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים
שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד:
כִּי שָׁם | צִוָּה יְיָ אֶת־הַבְּרָכָה
חַיִּים עַד־הָעוֹלָם:
(תהלים קל"ג, א', ג')

O, jakże pięknie i wdzięcznie, gdy bracia przebywają w zgodzie... bo tam ustanawia Bóg błogosławieństwo i życie na wieki.

(Psalmy 133, 1, 3)

וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם:
(ישעיה נ"ח, ז')

Abyś przed powinowatym swoim się nie ukrywał.

(Jezajasz 58, 7)

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XIV

Obowiązki szczególne względem bliźnich

OBOWIĄZKI SPOŁECZNE

§ 93. **Obowiązki względem ojczyzny.** Państwo, którego obywatelami jesteśmy, zapewnia nam bezpieczeństwo, ochronę życia i mienia, oświatę, możność korzystania z instytucyj kulturalnych, gospodarczych i t. p. Jednym słowem państwo posiada olbrzymie znaczenie dla dobra ludzkości oraz stanowi niezbędny czynnik rozwoju kultury i cywilizacji.

Religja nasza przeto nakazuje kochać swą ojczyznę.

Z obowiązku miłości ojczyzny płyną następujące nakazy:

1) należy troszczyć się o pomyślność ojczyzny wszelkiemi siłami;

2) gdy ojczyzna znajduje się w niebezpieczeństwie powinniśmy bronić jej, nie szczędząc zdrowia i życia;

3) należy wykonywać ściśle obowiązujące prawa państwowe.

4) należy wypełniać wszelkie rozporządzenia władzy;

5) należy ponosić wszelkie ciężary, jakie państwo na nas nakłada: nie wolno się uchylać od danin, podatków i innych świadczeń;

6) winniśmy szanować i czcić zwierzchnika państwa. Do nakazu tego religja nasza przywiązuje wielkie znaczenie. Tak

http://rcin.org.pl

np. według ksiąg naszych nawet w myśli nie wolno złorzeczyć głowie państwa. Dowodem doniosłości obowiązków względem osoby panującego jest specjalna modlitwa, znajdująca się w Talmudzie, którą należy zmawiać przy spotkaniu naczelników państw:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁחָלַק
מִכְבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם:

(ברכות נ"ח)

Błogosławionyś, Wiekuisty, Boże nasz, Królu wszechświata, żeś udzielił z wielkości Twojej człowiekowi.

(Talmud, Berachot 58)

Księgi nasze, mówiąc o obowiązkach względem głowy państwa, wymieniają wyłącznie królów i książąt. Dzieje się tak dlatego, że w czasach starożytnych monarchja była powszechnie spotykanym ustrojem państwowym. Jasną jest jednak rzeczą, że obowiązki względem panującego spełniać należy także wtedy, gdy na czele państwa stoi obieralny prezydent.

כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל...
וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר
הגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ
בַעֲדָהּ אֶל־יְיָ כִּי בִשְׁלוֹמָהּ
יִהְיֶה לָכֶם שָׁלוֹם:

(ירמיה כ"ט ב' ז')

Tak rzekł Wiekuisty Pan Zastępów, Bóg Izraela...
Starajcie się o pomyślność tego miasta (państwa), do którego przesiedliłem was i tam módlcie się za nie do Wiekuistego, albowiem w pomyślności tego kraju będzie i wasza pomyślność.

(Jeremjasz 29, 2, 7)

הוי מתפלל בשלומה
של מלכות, שאלמלא יראה,
איש את רעהו חיים בלעו.

(אבות ג', ב')

Módl się za powodzenie władzy, bo gdyby jej nie stało, jeden drugiego pochłonąłby żywcem.

(Talmud, Abot 3, 2)

אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל
וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר:

(שמות כ"ב, כ"ז)

Sędziom nie będziesz złorzeczył, a księcia ludu twego nie przeklinaj.

(Exodus 22, 27)

http://rcin.org.pl

לפי שדין המלך
דין הוא ולא עוד,
אלא שהוא עובר
המבריח ממכס זה
מפני שהוא גוזל
מנת המלך
בין שהיה המלך עכו"ם
בין שהיה המלך ישראל.

(רמב"ם הל' גזלה ה', י"א)

Rozporządzenie królewskie posiada także moc nakazu religijnego, dlatego też ten, kto unika cła i opłaty nałożonej na niego, jest grabieżcą, albowiem zagrabia on własność króla (t. zn. państwa) bądź króla Żyda, bądź nie-Żyda.

(Majm. O grabieży 5, 11)

יְרָא אֶת־יְיָ בְּנִי וּמַלְכָּא
עִם־שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרַב׃

(משלי כ"ד, כ"א)

Obawiaj się Wiekuistego, synu mój, i króla; z wichrzycielami się nie zadawaj.

(Przypowieści 24, 21)

גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלָּל׃

(קהלת י', כ')

Nawet w myśli swej królowi nie złorzecz.

(Kohelet 10, 20)

אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי׃

(תהלים ק"ה, ט"ו)

Nie tykajcie pomazańców Moich.

(Psalmy 105, 15)

כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ
יְיָ וְנָקָה׃

(שמואל א' כ"ו, ט')

Bo któż kiedy podniósł rękę przeciw pomazańcowi Mojemu, a uszedł bezkarnie?

(Księga Samuela I, 26, 9)

§ 94. Obowiązki władz względem obywateli. Ludzie, sprawujący władzę, winni ściśle wykonywać prawa, bacznie przestrzegać zasad sprawiedliwości i zawsze mieć na celu dobro kraju i jego mieszkańców.

Księgi nasze przywiązują wielką wagę do działalności **sędziów** i ustanawiają dla nich szereg obowiązków. A więc przedewszystkiem sędziowie powinni dążyć do wykrycia prawdy. W obliczu sprawiedliwości wszyscy są równi; nie należy sądzić cudzoziemca inaczej niż obywatela, a człowieka, posiadającego majątek i znaczenie—inaczej niż biednego i nieznanego. Sędziowie przy pełnieniu swych czynności powinni postępować z ostrożnością i zestanowieniem, nie wolno im zbyt pochopnie wydawać wyroków.

http://rcin.org.pl

Sędzia powinien się usunąć od rozstrzygnięcia takiej sprawy, w której występują jego przyjaciele lub wrogowie, gdyż w obu tych wypadkach nie będzie on mógł zachować stanowiska zupełnie bezstronnego.

Religja nasza surowo zabrania urzędnikom i sędziom brać od obywateli w jakiejkolwiek formie datki za takie lub inne rozstrzygnięcie spraw.

תּוֹעֲבַת מְלָכִים עֲשׂוֹת
רֶשַׁע כִּי בְצֶדֶק
יִכּוֹן כִּסֵּא׃

(משלי ט״ז, י״ב)

Ohydą powinno być dla królów pełnienie niegodziwości, albowiem przez sprawiedliwość utwierdza się tron.

(Przypowieści 16, 12)

על שלשה דברים
העולם קים: על האמת
ועל הדין ועל השלום
שנאמר (זכריה ח׳, ט״ז):
אמת ומשפט שלום
שפטו בשעריכם׃

(אבות א׳, י״ח)

Na trzech rzeczach opiera się świat: na prawdzie, na sprawiedliwości i na pokoju, bo powiedziano (Zacharjasz 8, 16): „Prawdą i sprawiedliwością sądźcie w bramach swoich.

(Talmud, Abot 1, 18)

וְאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם
בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: שָׁמֹעַ
בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק
בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין־גֵּרוֹ׃
לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט
כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן
לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ
כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא׃

(דברים א׳, ט״ז, י״ז)

I rozkazałem sędziom waszym podówczas temi słowy: „Wysłuchajcie sporu między bracią waszą i rozsądzajcie sprawiedliwie między człowiekiem, a powinowatym jego, a cudzoziemcem przy nim. Nie uwzględniajcie osób na sądzie; tak wielkiego jak i małego wysłuchajcie. Nie obawiajcie się nikogo, albowiem sąd od Boga jest.

(Deutern. 1, 16, 17)

לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט
בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה׃

(ויקרא י״ט, ל״ה)

Nie czyńcie krzywdy w sądzie, ani na mierze, ani na wadze, ani na objętości.

(Leviticus 19, 35)

http://rcin.org.pl

וַיֹּאמֶר אֶל־הַשֹּׁפְטִים
רְאוּ מָה־אַתֶּם עֹשִׂים
כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ
כִּי לַיי וְעִמָּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט:
וְעַתָּה יְהִי פַחַד־יי עֲלֵיכֶם
שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ:
(דברי הימים ב', י"ט, ו'—ז')

I rzekł (król Jozafat) sędziom: „Zastanówcie się na tem, co robicie, wszak nie tworzycie sądu ludzkiego, lecz sąd Boski, a Bóg z wami jest w sprawach sądu. A niechaj teraz będzie u was bojaźń Boża, działajcie ostrożnie".

[Kron. II, 19, 6—7]

לא לידון איניש דינא
למאן דרחים ליה
ולא למאן דסני ליה:
דרחים ליה לא חזי
ליה חובה, דסני ליה
לא חזי ליה זכותא:
(כתובות ק"ה, ב')

Nie wolno być sędzią ani przyjaciela ani wroga swojego; w pierwszym wypadku człowiek jest po stronie podsądnego, w drugim zaś jest jemu przeciwny.

(Talmud, Ketubot 105, 2)

לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר
פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד
כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים
וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּקִים:
צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה:
(דברים ט"ז, י"ט—כ')

Nie przekręcaj prawa, nie uwzględniaj osoby, ani nie bierz datków, bo datek zaślepia oczy mądrych i plącze słowa sprawiedliwych. Za prawdą, za prawdą podążaj, abyś żył.

(Deutern. 16. 19—20)

§ 95. Obowiązki względem uczonych i nauczycieli. Naród żydowski od najdawniejszych czasów żywił wielki szacunek dla ludzi wiedzy. Jak już uprzednio wykazaliśmy, zajmowanie się nauką należy do najważniejszych obowiązków każdego Żyda. Jasnem jest przeto, że uczeni stoją na wysokim szczeblu społecznym i uważani są za duchowych przewodników narodu. Istnieje nawet specjalna modlitwa, którą religja nasza nakazuje zmówić przy spotkaniu wielkiego uczonego; brzmienie jej jest następujące:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁנָּתַן
מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם:

Błogosławionyś Ty, Wiekuisty, Boże nasz, Królu wszechświata, który obdarzył mądrością Swoją człowieka.

http://rcin.org.pl

Ponieważ religja nasza nakazuje otaczać szacunkiem uczonych wogóle, więc oczywistą jest rzeczą, że obowiązek ten należy wypełniać tembardziej względem własnych nauczycieli. Teologowie nasi zastrzegają, że uczyć się trzeba od każdego, kto posiada mądrość i wiedzę, bez względu na jego stan i pochodzenie. Dowodem wysokiego kultu nauki jest przepis, nakazujący nam uważać za nauczyciela naszego, a więc otaczać wielką czcią nawet tego, kto nas nauczył chociażby najdrobniejszej rzeczy.

Księgi nasze zawierają szereg przepisów, normujących zachowanie się uczniów podczas wykładów. A więc nie powinni uczniowie zadawać nauczycielowi pytań, nie dotyczących wykładu, nie powinni też zasypywać pytaniami nauczyciela, gdy ten jeszcze nie zebrał myśli. Wreszcie, gdy uczniowie zwracają się do nauczyciela, powinni dokładnie i jasno myśli swe formułować.

אמר רבי יהודה:
לא חרבה ירושלים
אלא בשביל שביזו
בה תלמידי חכמים
שנאמר (דברי הימים ב' ל"ו):
„ויהיו מלעיבים במלאכי
האלהים ובוזים דבריו
ומתעתעים בנביאיו
עד עלות חמת ה' בעמו
עד לאין מרפא":
(שבת קי"ט, ב')

Rabbi Jehuda mówi: „Zburzenie Jerozolimy nastąpiło również z tego powodu, że znieważano uczonych, jak powiedziano (Kronika II, 34): „I kpili oni z posłów Boga i lekceważyli słowa Jego i śmieli się z proroków Jego, dopóki nie rozgniewał się Bóg na naród Swój, tak że niema już ocalenia".
(Talmud, Szabat 119, 2)

ומורא רבך
כמורא שמים.
(אבות ד', ט"ו)

Szacunek dla nauczyciela twego powinien być taki, jak szacunek dla Boga.
[Talmud, Abot 4, 15]

הלומד מחברו פרק
אחד, או הלכה אחת,
או פסוק אחד,
או דבור אחד,
או אפילו אות אחת

Kto nauczył się od towarzysza swego choćby jednego rozdziału, albo przepisu jednego, albo wiersza jednego, albo zdania jednego. albo choćby zgłoski jed-

http://rcin.org.pl

צריך לנהג בו כבוד,
שכן מצינו
בדוד מלך ישראל
שלא למד מאחיתפל
אלא שני דברים
בלבד, קראו רבו
אלופו ומיודעו,
שנאמר (תהלים נ"ה, י"ד):
„ואתה אנוש כערכי
אלופי ומידעי".
(אבות ו', ג')

nej—winien okazać mu (t. j. towarzyszowi swemu) uszanowanie, bo tak postąpił Dawid, król Izraela, który nauczył się od Achitofela tylko dwóch rzeczy, a nazwał go mistrzem swoim, nauczycielem i przyjacielem, jak powiedziano: (Psalmy 58, 14) „A tyś mnie równy – nauczyciel i przyjaciel mój".

[Talmud, Abot 6, 3]

כשם שאדם מצווה בכבוד
אביו ויראתו, כך הוא חייב
בכבוד רבו ויראתו:

רמב"ם הל' תלמוד תורה ה', א')

Tak samo jak człowiek obowiązany jest okazywać szacunek i poważanie ojcu swemu — powinien szanować i poważać nauczyciela swego.

(Majm. Prawa o Naucz. Tory 5, 1)

קבל את האמת
ממי שאמרה.

[תלמוד]

Przyjmij prawdę od każdego, kto ci ją powie.

[Talmud]

איזהו חכם?
הלומד מכל אדם.

[אבות ו', א']

Kto jest mądry? Ten, kto przyjmuje naukę od każdego człowieka.

[Talmud, Abot 6, 1]

כי קאי רבי בהא
מסכתא לא תשיילי
במסכתא אחריתי.

[שבת ג', ב']

Uczeń nie powinien zapytywać podczas lekcji o rzeczy, które danej lekcji nie dotyczą.

[Talmnd, Szabat 3, 2]

אין שואלין את הרב
כשיכנס למדרש
עד שתתיישב
דעתו עליו.
ואין התלמיד
שואל כשיכנס

Nie powinni uczniowie zadawać pytań nauczycielowi, gdy ten dopiero co wszedł do klasy i nie zdążył jeszcze zebrać myśli. Również uczeń nie powinien pytać, dopóki nie obmyślił dobrze

http://rcin.org.pl

pytania; nie powinni też dwaj uczniowie jednocześnie zadawać pytania.

(Majm. Prawa o Naucz. Tory 6, 9)

עד שיתישב וינוח, ואין שואלין שנים כאחד.

(רמב"ם, הל' ת"ת ו', ט')

§ 96. **Obowiązki nauczycieli względem uczniów.** Każdy nauczyciel powinien kochać i szanować swych uczniów, traktować ich uprzejmie, a na wybryki i przewinienia reagować stanowczo, ale z wyrozumiałością. Dobry pedagog zawsze starać się będzie, aby pomiędzy nim, a jego wychowańcami panowała harmonja, miłość i wzajemne zaufanie, ponieważ czynniki te stanowią niezbędne warunki, dzięki którym dzieło kształcenia umysłów i serc młodzieży wydaje pożądane owoce.

Nauczyciel powinien wykładać przystępnie i zrozumiale, w formie estetycznej, prostej i jasnej, aby uczniowie posiedli niezbędne wiadomości z możliwie najmniejszym nakładem czasu i sił. Rola nauczyciela nie ogranicza się jednak do udzielania młodzieży pewnej cząstki wiedzy. Przeciwnie—każdy pedagog jest jednocześnie wychowawcą, powinien więc kształcić uczniów, przyswajać im zasady moralne i religijne. To też nauczyciel musi przedewszystkiem sam postępować odpowiednio, zgodnie z nakazami etycznemi i przykazaniami Bo kiemi, aby zachowaniem swojem dać uczniom dobry przykład. Każdy wychowawca powinien być surowy dla siebie, lecz wyrozumiały dla innych.

Nie powinien być nauczycielem człowiek porywczy i gwałtowny, nie umiejący cierpliwie tłumaczyć i wykładać oraz spokojnie oceniać postępowanie uczniów.

Dzieło wychowania młodego pokolenia stanowi jeden z najważniejszych przejawów życia społecznego i dlatego na pedagogach ciąży olbrzymia odpowiedzialność. Winni więc oni swe obowiązki wypełniać sumiennie i skrupulatnie, nie wolno im traktować powierzchownie ani wyładów ani działalności wychowawczej.

Teologowie nasi twierdzą, że nauczyciele muszą być wdzięczni swym uczniom, gdyż dzięki nim, a właściwie dzięki wykładom i objaśnianiu — pogłębiają sami swoją wiedzę.

http://rcin.org.pl

כשם שהתלמידים
חייבים בכבוד הרב
כך הרב צריך
לכבד את תלמידיו
ולקרבן.
כך אמרו חכמים:
„יהי כבוד תלמידך
חביב עליך כשלך".
(רמב"ם הל' ת"ת ה', י"ב)

Nietylko uczniowie powinni okazywać szacunek nauczycielowi, lecz też i nauczyciele ze swej strony powinni szanować uczniów swoich i przybliżać ich do siebie. Tak mówili mędrcy nasi: „Niechaj honor ucznia twego będzie ci drogi jak twój własny".
(Majm. Trakt. o naucz. Tory 5, 12)

חכמים
הזהרו בדבריכם.
(אבות א', י"א)

Mędrcy, bądźcie ostrożni w wyrażeniach swoich.
(Talmud, Abot 1, 11)

קשוט עצמך ואחר כך
קשוט אחרים.
(סנהדרין י"ח)

Upiększaj najpierw samego siebie, a potem upiększaj innych.
(Talmud, Synhedr. 18)

ולא הקפדן
מלמד.
(אבות ב', ה')

Porywczy nie może być nauczycielem.
(Talmud, Abot 2, 5)

הרב שלמד ולא הבינו
התלמידים, לא יכעוס
עליהם וירגז, אלא חוזר
ושונה הדבר אפילו כמה
פעמים עד שיבינו.
(רמב"ם הל' ת"ת ד', ד')

Gdy uczniowie nie zrozumieli wykładu, nauczyciel nie powinien gniewać się na nich, lecz powtórzyć wykład nawet kilka razy, aż uczniowie zrozumieją.
(Majm. Trakt. o naucz. Tory 4, 4)

מלמד התינוקות
שהוא מניח
התינוקות ויוצא,
או שהוא עושה
מלאכה אחרת עמהן,
או שהוא מתרשל
בלמודן הרי זה בכלל:
„ארור עושה מלאכת
יי רמיה".
(שם ב', ג')

Nauczyciel, który opuszcza uczniów (w szkole), a sam wychodzi, lub też zajmuje się z nimi rzeczami, nie należącemi do lekcji, albo też prowadzi swój wykład niedbale, należy do tych ludzi, o jakich się mówi: „Przeklęty niechaj będzie ten, który spełnił dzieło Boskie niedbale".
(Tamże 2, 3)

http://rcin.org.pl

התלמידים מוסיפים חכמת
הרב ומרחיבים לבו.
אמרו חכמים: הרבה חכמה
למדתי מרבותי
ויותר מחבירי ומתלמידי
יותר מכולם.
וכשם שעץ קטן
מדליק את הגדול,
כך תלמיד קטן
מחדר את הרב
עד שיוציא ממנו
בשאלותיו חכמה
מפוארה.

(רמב"ם, הל' ת"ת ה', י"ג)

Uczniowie przyczyniają się do powiększenia wiedzy swego nauczyciela i do rozszerzenia jego światopoglądu. Uczeni mówili: „Wiele wiedzy nabyłem od nauczycieli swoich, jeszcze więcej od towarzyszy swoich, a od uczniów swoich najwięcej". I podobnie jak drzazga zapala duże drzewo, tak mały uczeń zaostrza umysł nauczyciela i zadawanemi pytaniami naprowadza go na piękne myśli.

(Majm. Trakt. o naucz. Tory 5, 13)

§ 97. Obowiązki chlebodawców względem pracowników. Według religji mojżeszowej chlebodawcy nie powinni się wywyższać ponad swych pracowników i służbę, gdyż wszyscy są równi w obliczu Wiekuistego. Każdy obowiązany jest traktować osoby, u niego pracujące, w sposób uprzejmy i przychylny.

Pozatem każdy chlebodawca powinien dać swym robotnikom znośne warunki bytu, aby nie cierpieli głodu i nędzy oraz aby mogli zaspokoić potrzeby swoje i rodziny.

Nie wolno w jakikolwiek sposób krzywdzić ani służącego, ani najemnika, ani robotnika.

Religja nasza zabrania także przeciążać ludzi pracą; każdy musi mieć w tygodniu choćby jeden dzień odpoczynku. Nie należy też ociągać się z wypłacaniem pracownikom ich zarobków.

Przy zwalnianiu pracowników każdy chlebodawca winien wynagrodzić ich nawet ponad normę, aby zapewnić im byt na przyszłość aż do znalezienia innej pracy.

וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ
וְאֲמָתֶךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד
הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם:

(דברים ט"ז, י"א—י"ב)

A będziesz się weselił przed Wiekuistym, Bogiem Twoim, ty i syn twój, i córka twoja, sługa twój i służebnica twoja... A pomnij, żeś niewolnikiem sam był w ziemi Egipskiej.

(Deutern. 16, 11—12)

http://rcin.org.pl

עָשִׁיר וְרָשׁ נִפְגָּשׁוּ
עֹשֵׂה כֻלָּם יְיָ׃

(משלי כ״ב, ב׳)

Bogaty i biedny stykają się ze sobą, Twórcą ich obu jest Wiekuisty.

(Przypowieści 22, 2)

אִם־אֶמְאַס מִשְׁפַּט
עַבְדִּי וְאֲמָתִי
בְּרִבָם עִמָּדִי׃
הֲלֹא־בַבֶּטֶן עֹשַׂנִי עָשֵׂהוּ
וַיְכוֹנְנוּ בָּרֶחֶם אֶחָד׃

(איוב ל״א, י״ג, ט״ו)

Jeżelibym pomiatał prawem sługi i służebnicy mojej, gdy wiedli spór ze mną? Azaliż Ten Sam, który mnie stworzył, nie stworzył i jego, azaliż nie ukształtował nas Jedyny w łonie matczynem?

(Hiob 31, 13, 15)

שלא תהא
אתה אוכל פת נקייה
והוא אוכל פת קיבר;
אתה שותה יין ישן,
והוא שותה יין חדש;
אתה ישן על גבי מוכים
והוא ישן על גבי התבן.

(קידושין כ׳, א׳)

Nie powinieneś sam używać chleba czystego, a jemu (słudze) dawać chleba z otrębami; sam — pić stare wino, a jemu dawać młode; sam sypiać na pierzynach, a jemu dawać spać na słomie.

(Talmud, Keduszin 20, 1)

לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן
מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר
בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ בְּיוֹמוֹ תִתֵּן
שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו
הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו
הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ
וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְיָ
וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃

(דברים כ״ד, י״ד–ט״ו)

Nie skrzywdzisz najemnika biednego i ubogiego z pośród braci twoich, albo z pośród cudzoziemców, którzy są w kraju twoim. Tegoż dnia dasz mu zapłatę i niechaj nad nią nie zajdzie słońce, gdyż biedny jest, a pokłada w niej życie swoje; aby nie poskarżył się na ciebie przed Wiekuistym, a nie ciążył grzech na tobie.

(Deutern. 24, 14–15)

לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר
אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃

(ויקרא י״ט, י״ג)

Nie przetrzymuj przez noc do rana płacy najemnika twego.

(Leviticus 19, 13)

http://rcin.org.pl

כל הכובש שכר שכיר כאילו נטל נפשו ממנו, שנאמר: „ואליו הוא נושא את נפשו".

(רמב"ם הל' שכירות י"א, ב')

Kto zatrzymuje zapracowaną zapłatę najemnika, ten jakgdyby pozbawiał go życia, gdyż powiedziano: „Od tego zależy życie jego".

(Majm., Trakt. o najemnikach 11, 2)

הוֹי בֹּנֶה בֵיתוֹ בְּלֹא־צֶדֶק
וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט
בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם
וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ:

[ירמיה כ"ב, י"ג]

Biada temu, kto buduje dom swój nieprawdą i wieże swoje bezprawnie. Kto zmusza bliźniego pracować za darmo i nie oddaje zapłaty jego.

[Jeremjasz 22, 13]

וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ
לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם:
הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ
וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ
יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ:

(דברים ט"ו, י"ג—י"ד)

Gdy zaś puścisz go*) wolno od siebie, nie puszczaj go z niczem. Wyposażysz go z trzód twoich i gumna twego i tłoczni twojej; z tego, czem pobłogosławi cię Wiekuisty Bóg twój, udzielisz mu.

(Deutern. 15, 13—14)

W czasach starożytnych, gdy niewolnictwo było zjawiskiem powszechnem, księgi nasze polecały obchodzić się z niewolnikami po ludzku, puszczać ich wolno w miarę możności, a gdy zbiegli od swych panów, ukrywać ich i nie wydawać. Pismo Święte przypomina Żydom, że powinni specjalnie współczuwać niewolnikom, ponieważ sami byli niewolnikami w ziemi Egipskiej.

W czasach obecnych wskutek zniesienia niewolnictwa przepisy te, traciły na swojej aktualności, ale zachowały moralne znaczenie.

וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ
אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל
לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ:

(שמות כ"א, כ"ז)

Także jeżeli ząb niewolnika swego albo służebnicy swojej wybije, to wypuści ich na wolność za ząb ich.

(Exodus 21, 27)

*) sługę twego.

http://rcin.org.pl

לֹא־תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו
אֲשֶׁר־יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדֹנָיו:
(דברים כ"ג, ט"ז)

Nie wydasz panu niewolnika, jeśli się schronił do ciebie od pana swego.
[Deutern. 23, 16]

§ 98. **Obowiązki pracowników względem chlebodawców.** Pracownicy winni wykonywać swą robotę dokładnie oraz starać się, aby chlebodawca otrzymał z ich pracy możliwie największą korzyść. Jedną z najważniejszych zalet każdego pracownika jest punktualność; dlatego też talmudyści dozwalali ludziom pracy skracać modlitwę, aby nie stała się ona przyczyną zwłoki w zajęciach.

Każdy pracownik powinien troszczyć się o powierzone jego pieczy mienie chlebodawcy, jak o swe własne.

W czasie, przeznaczonym na pracę dla chlebodawcy, nie należy wykonywać robót ani dla siebie, ani dla kogo innego.

חייב לדקדק
על עצמו בזמן,
שהרי הקפידו
על ברכה רביעית
של ברכת המזון
שלא לברך אותה.
(רמב"ם הל' שכירות י"ג, ז')

Pracownik powinien być punktualny, gdyż zdecydowali oni (talmudyści), że wyrobnicy na dniówki mogą nie czytać czwartego błogosławieństwa z modlitwy poobiedniej.
(Majm. Trakt. o najemnikach 13, 7)

אין הפועל רשאי לעשות
מלאכתו בלילה ולשכור
עצמו ביום וכו',
ולא יהיה מרעיב ומסגף
עצמו ומאכיל מזונותיו
לבניו, מפני גזל מלאכתו
של בעל הבית,
שהרי תשש כחו
ותחלש דעתו ולא יעשה
מלאכה בכח.
(שם י"ג, ז')

Najemnik nie powinien pracować dla siebie po nocach, a w dzień dla kogo innego. Również nie powinien głodzić się, aby wydawać wszystkie pieniądze na domowników. Jest to kradzież pracy chlebodawcy, gdyż skutkiem tego siły pracownika słabną i nie może on wykonywać roboty, jak się należy.
(Tamże 13, 7)

כדרך שמוזהר בעל הבית
שלא יגזול שכר עני

Tak samo jak chlebodawcy nie wolno oszukiwać i zatrzymywać

http://rcin.org.pl

wynagrodzenia robotników, tak też robotnikowi nie wolno kraść czasu roboczego, należnego do chlebodawcy.

(Majm. Trakt. o najemnikach 13, 7)

ולא יעכבנו,
כך העני מוזהר
שלא יגזול מלאכת
בעל הבית.

(רמב"ם הל' שכירות י"ג, ז')

§ 99. Obowiązki względem starców. Starców należy szanować i poważać. Winniśmy słuchać ich rady, gdyż posiadają oni więcej doświadczenia i znajomości warunków życiowych.

Osobom sędziwym należy pomagać w razie potrzeby, ponieważ są one mniej odporne i słabsze od ludzi młodych.

W czasach starożytnych łączono przeważnie pojęcie podeszłego wieku z pojęciem mądrości i uczoności. Jednakże religja nasza nakazuje spełniać obowiązki względem starców nawet wtedy, gdy nie są oni uczonymi. Przytoczone poniżej cytaty wskazują, że omawiane nakazy należy wypełnić względem każdego człowieka w podeszłym wieku bez względu na jego wykształcenie, pochodzenie i narodowość.

Przed sędziwym powstań i uszanuj osobę starca.

(Leviticus 19, 32)

מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם
וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן:

(ויקרא י"ט, ל"ב)

Jeżeli starsi powiedzą ci: „zburz", a młodzi — „buduj", to zburz, a nie buduj, gdyż burzenie starców jest budowaniem, a budowanie młodych jest burzeniem.

(Talmud, Megilot 31, 2)

אם יאמרו ן
זקנים: „סתור"
וילדים: „בנה",
סתור, ואל תבנה
מפני שסתירת זקנים בנין,
ובנין נערים—סתירה.

(מגילה ל"א, ב')

Każdego uczonego należy szanować, chociażby nie był naszym nauczycielem, bo powiedziano: „Przed sędziwym powstań, a uszanuj osobę starca" — przez wyraz „starzec" rozumiemy tego, kto nabył mądrość.

(Majm. Trakt. o naucz. Tory 6, 11)

כל תלמיד חכם
מצוה להדרו
ואף על פי שאינו רבו
שנאמר (ויקרא י"ט, ל"ב):
מפני שיבה תקום
והדרת פני זקן,
זקן זה שקנה חכמה.

(רמב"ם, הל' ת"ת ו', י"א)

http://rcin.org.pl

„Przed sędziwym powstań" — nakaz ten dotyczy każdego sędziwego bez różnicy.

(Talmud. Keduszin 33, 1)

מפני שיבה תקום,
כל שיבה במשמע.

[קידושין ל"ג, א']

Poważać należy starca, chociażby wskutek starości zapomniał o nauce nabytej, gdyż przysłowie głosi: „tablice zarówno złamane jak i nowe razem leżały w arce (przymierza).

[Talmud, Berachot 8, 2]

הזהרו בזקן
ששכח תלמודו
מהמת אונסו,
דאמרינן לוחות
ושברי לוחות
מונחות בארון.

[ברכות ח', ב']

§ 100. Obowiązki względem wdów, sierot, chorych i ułomnych. Obowiązki nasze względem bliźnich zwiększają się i rozszerzają w stosunku do tych osób, które z jakiegokolwiek powodu są upośledzone przez los, a więc w stosunku do wdów, sierot, chorych i ułomnych.

Jasną jest rzeczą, że położenie żony, pozostałej samotnie po śmierci męża, albo też położenie dzieci, pozbawionych rodziców jest niezmiernie ciężkie i smutne. Dlatego też wszelkiemi siłami powinniśmy wspierać **wdowy i sieroty** zarówno pod względem materjalnym jak i moralnym. Duży nacisk położyć należy na odpowiednie zachowanie się w stosunku do tych nieszczęśliwych; nie powinniśmy im niepotrzebnie przypominać ich ciężkiego położenia ani bolesnych dla nich przeżyć.

Obowiązki nasze względem **chorych** są następujące: powinniśmy ich pielęgnować w razie potrzeby, odwiedzać ich możliwie najczęściej, pocieszać ich i modlić się za ich rychłe wyzdrowienie.

Ze specjalną uwagą powinniśmy się obchodzić z **ułomnymi**, t. j. takimi, których funkcje cielesne są upośledzone wskutek stałej wady organizmu; dla przykładu wymienić możemy niewidomych, głuchych, chromych i t. p.

Religia surowo zabrania szydzić i wyśmiewać się z cudzego kalectwa, przeciwnie — ułomnym należy stosownie do okoliczności pomagać np. ociemniałego poprowadzić, chromemu ustąpić z drogi i t. p.

http://rcin.org.pl

Uczeni nasi przez wyrazy „niewidomy", „głuchy" rozumieją nietylko ludzi, dotkniętych kalectwem fizycznem, ale także upośledzonych intelektualnie, jak np. niepojętnych, słabo orjentujących się. Oczywiście, że w stosunku do takich osób powinniśmy wykonywać obowiązki, o jakich mowa była wyżej, t. zn. nie wolno nam się z nich wyśmiewać, lecz przeciwnie — należy ich wspierać.

כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא־תְעַנּוּן׃
אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ
כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי
שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃

(שמות כ"ב, כ"א—כ"ב)

Żadnej wdowy, ani sieroty gnębić nie będziesz. Jeżeli kogo gnębić będziesz, a zawoła do Mnie—wysłucham wołania jego.

(Exodus 22, 21—22)

חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות, מפני שנפשן שפלה למאד ורוחם נמוכה, אף על פי שהן בעלי ממון. אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו מוזהרים אנו עליהן, שנאמר:

„כל אלמנה ויתום לא תענון",

והאיך נוהגין עמהן:

לא ידבר אליהם אלא רכות, ולא ינהוג בהן אלא מנהג כבוד, ולא יכאיב גופם בעבודה ולבם בדברים קשים, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או אבד ממינן הרי עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותם או המקללם.

(רמב"ם י"ח הל' דעות פ"ו ה"י)

Każdy człowiek powinien być uprzedzający dla wdów i sierot, ponieważ są one zasmucone i upadłe na duchu, chociażby posiadały majątek. Tyczy się to także wdów po królach i ich sierot, jak powiedziano: „żadnej wdowy ani sieroty gnębić nie będziesz". Tak z niemi obchodzić się należy: Mówcie do nich grzecznie i traktujcie je z szacunkiem, nie męczcie ich ciężką pracą, nie obrażajcie szorstkiemi słowami, oszczędzajcie ich mienie jeszcze bardziej niż swoje. Kto drażni je lub gniewa, lub wyrządza im krzywdę, lub obchodzi się z niemi szorstko i trwoni ich pieniądze—ten nie spełnia nakazu Tory; tembardziej grzeszy człowiek, który je bije lub przeklina.

(Majm. Prawa o moralności 6, 10

http://rcin.org.pl

וַאֲנִי בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק
עִנֵּיתִי בַצוֹם נַפְשִׁי
וּתְפִלָּתִי עַל־חֵיקִי תָּשׁוּב:
כְּרֵעַ כְּאָח־לִי הִתְהַלָּכְתִּי
כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר
שַׁחְתִּי:

(תהלים ל"ה, י"ג–י"ד)

A ja w czasie niemocy ich (wrogów) wdziałem wór żałobny, trapiłem postem duszę moją, a modlitwa moja do piersi wracała. Jakgdyby bratem moim był — błąkałem się. Jakgdyby w żałobie po matce—w czerni pochyliłem sie.

(Psalmy 35, 13–14)

בִּקּוּר חוֹלִים
מִצְוָה עַל הַכֹּל
אֲפִילּוּ גָּדוֹל
מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן
וּמְבַקְּרִין הַרְבֵּה
פְּעָמִים בְּיוֹם,
וְכָל הַמּוֹסִיף מְשׁוּבָּח,
וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטְרִיחַ,
וְכָל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה
כְּאִילּוּ נוֹטֵל חֵלֶק מֵחֳלָיוֹ
וְהַקַּל מֵעָלָיו,
וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר
כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

(רמב"ם הל' דעות י"ד, ז')

Odwiedzanie chorych jest obowiązkiem każdego człowieka, nawet najwyższy odwiedza najniższego. Odwiedzać trzeba kilka razy dziennie: im częściej, tem bardziej chwalebne; lecz należy baczyć, aby nie być uciążliwym dla chorego. Kto odwiedza chorego, ten jakby zdjął część jego choroby i jakby ulżył mu, ten zaś, kto nie odwiedza chorych, postępuje tak, jakby przelewał krew.

(Majm. Hilchot Deot 14, 4)

אָרוּר מַשִּׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ:

(דברים כ"ז, י"ח)

Przeklęty, kto zwodzi ślepego z drogi.

(Deuteron. 27, 18)

עֵינַיִם הָיִיתִי לָעִוֵּר
וְרַגְלַיִם לַפִּסֵּחַ אָנִי:

(איוב כ"ט, ט"ו)

Byłem okiem ociemniałemu, a nogą chromemu.

(Hiob 29, 15)

לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ
וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל
וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ:

(ויקרא י"ט, י"ד)

Nie złorzecz głuchemu, a przed ślepym nie kładź zawady, obawiaj się Boga twojego, Jam Wiekuisty.

(Leviticus 19, 14)

http://rcin.org.pl

Otwieraj usta twe za niemym, za sprawę wszystkich, którzy giną.

[Przypowieści 31, 8]

פְּתַח־פִּיךָ לְאִלֵּם
אֶל־דִּין כָּל־בְּנֵי חֲלוֹף׃

(משלי ל״א, ח׳)

§ **101. Obowiązki względem wrogów.** Zdarza się, że ktoś, powodowany złą wolą lub zaślepieniem, stanie się dla nas nieżyczliwy i będzie starał się nam szkodzić, jednem słowem— zostanie naszym wrogiem. Pomimo to jednakże musimy spełniać względem niego wszystkie nasze obowiązki, jak względem innych bliźnich. Nie należy żywić gniewu nawet w stosunku do nieprzyjaciela, powinniśmy raczej szukać sposobności pogodzenia się z nim. Grzechem będzie szkodzić mu i krzywdzić go; przeciwnie — należy postępować wspaniałomyślnie i raczej zło znosić niż je wyrządzać. Jeżeli nieprzyjaciela naszego spotkało nieszczęście, należy mu pomóc; Pismo Św. zabrania wykorzystywać niepowodzenia wroga lub nawet cieszyć się z nich.

Najlepiej postąpimy, jeżeli nieprzyjaciołom naszym wyświadczymy dobro, ponieważ wtedy będą oni mieli wyrzuty sumienia i pozbędą się swej niechęci w stosunku do nas.

Nie miej w nienawiści brata twojego w sercu twojem; napominaj bliźniego twego, abyś nie ponosił grzechu za niego. Nie pomstuj i nie chowaj gniewu.

(Leviticus 19. 17—18)

לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ
הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ
וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃
לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר׃

(ויקרא י״ט, י״ז—י״ח)

Gdy podobają się Wiekuistemu drogi człowieka, pojednywa z nim i wrogów jego.

(Przypowieści 16, 7)

בִּרְצוֹת יְיָ דַּרְכֵי־אִישׁ
גַּם־אוֹיְבָיו יַשְׁלִם אִתּוֹ׃

(משלי ט״ז, ז׳)

Gdy upadł wróg twój—nie ciesz się, a gdy potknął się — niechaj się nie raduje serce twoje.

[Tamże 24, 17]

בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח
וּבִכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֶל לִבֶּךָ׃

(כ״ד, י״ז)

http://rcin.org.pl

כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ
אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה
הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃
כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שֹׂנַאֲךָ
רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ
וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ
עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ׃

(שמות כ״ג, ד׳—ה׳)

Gdy napotkasz wołu wroga twojego, albo osła jego zbłąkanego, niezwłocznie sprowadź go do niego (wroga twojego). Jeżeli zobaczysz osła nieprzyjaciela twego, który*) legł pod brzemieniem swojem, a chciałbyś usunąć się od rozjuczenia go — niezwłocznie rozjucz go wespół z wrogiem twoim.

(Exodus 23, 4—5)

אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם
וְאִם־צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם׃

(משלי כ״ה, כ״א)

Jeżeli nieprzyjaciel twój łaknie, nakarm go chlebem, jeżeli pragnie, napój go wodą.

(Przypowieści 25, 21)

§ 102. Obowiązki względem zmarłych. Religja nasza ustanawia następujące obowiązki względem zmarłych:

1) Winniśmy szanować pamięć zmarłego, nie obmawiać go i nie złorzeczyć mu, gdyż nie może się on już bronić, ani odpierać zarzutów. Obowiązek szacunku dla zmarłego ustanowiony jest nietylko przez wzgląd na osobę nieboszczyka, lecz także przez wzgląd na pozostałą rodzinę, dla której ubliżanie pamięci zmarłego niezmiernie byłoby bolesne.

2) Wolę zmarłego należy ściśle wykonać.

3) Należy wykonać szereg obrzędów, uwydatniających i symbolizujących żałobę i smutek z powodu śmierci.

Winniśmy zawsze odprowadzić zwłoki na miejsce wiecznego spoczynku, pochować je z honorem i wykonywać przepisane wspomnienia o zmarłych.

Jeżeli zmarły był członkiem naszej rodziny, to zwyczaj nakazuje na znak żałoby naderwać połę ubrania z lewej strony –„Kriah" (קריעה). Pozatem rodzina najbliższa i dzieci zmarłego w przeciągu siedmiu dni po jego śmierci siedzą na podłodze lub niskiem siedzeniu na znak żałoby–„Szywa" (שבעה). Synowie zmarłego w przeciągu roku od dnia śmierci zachowują żałobę

*) t. zn. osioł

http://rcin.org.pl

i codziennie zmawiają specjalną modlitwę–„Kadisz" (קדיש), a ponadto w każdą rocznicę śmierci także zmawiają „Kadisz".

Istnieją także pewne obowiązki względem członków najbliższej rodziny zmarłego, a mianowicie: powinniśmy ich odwiedzać i pocieszać, aby chociaż w pewnej mierze złagodzić tę samotność, w jaką ich śmierć pogrążyła.

Obowiązki względem zmarłych, jak zresztą wszystkie inne obowiązki, spełniać winniśmy także względem nie-Żydów. W szczególności religja nasza nakazuje wyprawić pogrzeb zmarłemu inowiercy, jeżeli niema nikogo z jego współwyznawców, ktoby się tem zajął.

טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל
מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית־מִשְׁתֶּה
בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם
וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ:
(קהלת ז', ב')

Lepiej odwiedzać dom żałoby, niż dom uczty, bo tam jest koniec wszystkich ludzi, a żywy powinien się nad tem zastanowić.

(Kohelet 7, 2)

מפרנסין עניי נכרים
עם עניי ישראל
ומבקרין
חולי נכרים
עם חולי ישראל.
וקוברין מתי נכרים
עם מתי ישראל
מפני דרכי שלום.
(גיטין נ"ט, ס"א, א')

Należy opiekować się biednymi inowiercami, tak samo jak biednymi Żydami, należy odwiedzać chorych inowierców jak chorych Żydów i chować zmarłych inowierców narówni ze zmarłymi Żydami dla ogólnej społecznej zgody.

(Talmud, Gitin 59 i 61, 1)

§ 103. **Obowiązki względem mienia społecznego.** Każdy człowiek winien szanować mienie bliźniego swego, ochraniać je i strzec od zniszczenia.

Te same obowiązki religja nasza ustanawia względem mienia społecznego t. zn. dóbr, służących dla korzyści ogółu, jak np. drzewa, źródła, drogi i t.p. Religja nasza zakazuje niszczyć przedmioty, które mogą się komuś przydać. Przepis ten zachowuje swą moc nawet w czasie wojny w stosunku do nieprzyjaciela (patrz cytaty).

http://rcin.org.pl

כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים
לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־
תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו
גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ
לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ
הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר:
רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ
מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרַתָּ:

(דברים כ', י"ט—כ')

Gdy będziesz oblegał miasto przez długi czas, aby je zawojować i zdobyć, nie niszcz drzew jego, podnosząc na nie siekierę; ponieważ z nich jeść możesz, nie ścinaj ich, bo czyż człowiekiem drzewo polne, aby ulegało twemu oblężeniu? Tylko takie drzewo, o którem wiesz, że nie jest drzewem pożywiającem, ścinać i niszczyć możesz.

(Deutern. 20, 19—20)

ולא האילנות בלבד,
אלא כל המשבר כלים,
וקורע בגדים
והורס בנין, וסותם מעין,
ומאבד מאכלות
דרך השחתה,
עובר ב„לא תשחית".

(רמב"ם, הל' מלכים ו', י"ו)

Ten przepis nie dotyczy tylko drzew; kto tłucze naczynie, drze ubranie, burzy gmach, zatyka źródło, niszczy bez potrzeby produkty żywnościowe, ten tak samo narusza zakaz: „Nie niszcz".

(Majm. Prawa o królach 6, 17)

§ 104. Obowiązki względem zwierząt. Ostatnią kategorję obowiązków społecznych stanowią obowiązki względem zwierząt. Jakkolwiek zwierzęta służą dla użytku ludzi, to jednak człowiek nie powinien obchodzić się z niemi okrutnie, męczyć je i głodzić bez potrzeby oraz obarczać nadmierną pracą. Przypominamy, że dzień sobotni przeznaczony jest także dla wypoczynku zwierząt. Religja nasza ustanawia specjalne przepisy rytualne, które mają na celu zmniejszenie cierpień zwierząt przy ich zabijaniu. Mianowicie uśmiercać zwierzęta mogą tylko osoby do tego celu specjalnie ustanowione, t. zw. „rzezacy" (שוחטים), którzy obowiązani są czynności swe wykonywać ściśle według odpowiednich przepisów. Już w „Siedmiu przykazaniach synów Noego" zawarty jest zakaz spożywania części ciała, oderwanych od żywego stworzenia.

Obowiązek humanitarnego obchodzenia się ze zwierzętami posiada źródło dwojakie: po pierwsze wydany został ze względu na ochronę samych zwierząt, które posiadają zdolność odczu-

http://rcin.org.pl

wania bólu i cierpień, a po drugie obowiązek ten ma na celu dobro duszy ludzkiej, gdyż dręczenie zwierząt budzi w człowieku niskie instynkty, a tem samem obniża jego wartość moralną.

יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ׃

(משלי י״ב, י׳)

Sprawiedliwy dba o życie swego bydlęcia.

(Przypowieści 12, 10)

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת
לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ׃

(שמות כ״ג, י״ב)

A dnia siódmego odpoczywaj, i niechaj odpocznie wół twój i osioł twój.

(Exodus 23, 12)

לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃

(דברים כ״ה, ד׳)

Nie zawieraj żuchwy wołu, gdy młóci.

(Deutern. 25, 4)

אָסוּר לְאָדָם
שֶׁיֹּאכַל קוֹדֶם שֶׁיִּתֵּן
מָזוֹן לִבְהֶמְתּוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב
בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ.

(ברכות מ׳, א׳)

Nie wolno człowiekowi jeść przedtem, nim nakarmi bydlę swoje, bo powiedziano: „I dam trawę na polu twojem dla bydła twojego“ (a potem dopiero) „Będziesz jadł i będziesz syty“.

(Talmud, Berachot 40, 1)

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XV

Skrucha i poprawa grzeszników

§ 105. **Istota skruchy.** Każdy człowiek, choćby obdarzony dobremi chęciami, częstokroć dopuszcza się czynu grzesznego wskutek niedoskonałości rozumu i słabości woli. Wiekuisty jednakże nie pragnie nawet najbardziej występnego człowieka odtrącić od siebie i dlatego daje grzesznikom możność powrotu na drogę cnoty. Mianowicie człowiek powinien żałować swych grzechów, postanowić poprawę i zwrócić się do Boga z prośbą o przebaczenie. Ten, kto wszystko to uczyni, może być pewny, że Wiekuisty wysłucha go i przebaczy mu. Postanowienie poprawy jednakże musi być zupełnie szczere i poparte czynami, zn.mionującemi, że dawny grzesznik zerwał już z dotychczasowem życiem i postępuje w myśl przykazań Boskich.

Skrucha taka może uwolnić grzesznika od kary za wszystkie występne czyny, jakich się dopuścił.

כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃
(קהלת ז׳, כ׳)

Zaiste niema człowieka sprawiedliwego na ziemi, któryby wciąż czynił dobrze, a nie zgrzeszył.
(Kohelet 7, 20)

מִי יֹאמַר זִכִּיתִי לִבִּי
טָהַרְתִּי מֵחַטָּאתִי׃
(משלי כ׳, ט׳)

Któż powiedzieć może: zdjąłem zmazę z serca mego, czysty jestem od grzechów moich.
(Przypowieści 20, 9)

http://rcin.org.pl

נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה
וְנָשׁוּבָה עַד־יְיָ׃

(איכה ג׳, מ׳)

Rozważmy drogi nasze, a zbadajmy je, a nawróćmy się do Wiekuistego.

[Treny Jeremjasza 3, 40]

וְשַׁבְתָּ עַד־יְיָ אֱלֹהֶיךָ
וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃

(דברים ל׳, ב׳)

I nawrócisz się do Wiekuistego, Boga twojego i posłuchasz głosu Jego we wszystkiem, co ci przykazuję dzisiaj.

(Deutern. 30, 2)

הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֵת־כָּל־
פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם
וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ
חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת
הַמֵּת נְאֻם יְיָ אֱלֹהִים וְהָשִׁיבוּ
וִחְיוּ׃

(יחזקאל י״ח, ל״א, ל״ב)

Odrzućcie od siebie wszystkie występki wasze, któremiście zgrzeszyli, a uczyńcie sobie serca nowe i ducha nowego, czemu wam ginąć, domu Izraela? Albowiem nie pragnę śmierci umierającego, rzecze Pan Wiekuisty. A więc nawróćcie się i żyjcie.

[Ezechjel 18, 31, 32]

אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי־אֲנִי | נְאֻם | יְיָ
אֱלֹהִים אִם־אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע
כִּי אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה׃

(שם ל״ג, י״א)

Oświadcz im: „Żyw Ja, rzecze Pan Wiekuisty, czyżbym pragnął śmierci niegodziwego, wszak raczej, aby się nawrócił i żył.

(Tamże 33, 11)

יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן
מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְיָ
וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ
כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃

(ישעיה נ״ה, ז׳)

Niech porzuci niegodziwy drogę swoją, mąż bezprawia—zamysły swoje i niech nawróci się do Wiekuistego, Boga naszego, gdyż szczodry jest On w odpuszczaniu.

(Jezajasz 55, 7)

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְיָ אֱלֹהֶיךָ
כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ׃ קְחוּ עִמָּכֶם

Wróć Izraelu do Wiekuistego, Boga twojego, boś upadł przez winy twoje. Zabierzcie ze sobą

http://rcin.org.pl

słowa (skruchy) i nawróćcie się do Wiekuistego.

(Hozeasz 14, 2, 3)

דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְיָ׃

(הושע י״ד, ב׳, ג׳)

Cnota sprawiedliwego nie ocali go w dzień odstępstwa jego, a niegodziwość niegodziwca — nie upadnie on przez nią dnia, w którym od niegodziwości się odwróci. Gdy powiem do niegodziwca: „śmierć poniesiesz", a nawróci się od grzechu swego, pełniąc prawo i sprawiedliwość, jeżeli zastaw zwraca niegodziwy, grabież oddaje, jeżeli wedle ustaw życia postępuje, nie dopuszczając się bezprawia, — żyć będzie, a nie zginie. Żadne grzechy, których się dopuścił nie będą mu pamiętane.

(Ezechiel 33, 12, 14—16)

צְדָקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ
בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ
וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֵׁל
בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ
וּבֶאֱמָרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת
וְשָׁב מֵחַטָּאתוֹ וְעָשָׂה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃
חֲבָל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם
בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים הָלַךְ לְבִלְתִּי
עֲשׂוֹת עָוֶל חָיוֹ יִחְיֶה לֹא
יָמוּת׃ כָּל חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר
חָטָא לֹא תִזָּכַרְנָה לוֹ׃

(יחזקאל י״ג, י״ב, י״ד—ט״ו)

Na czem polega skrucha? Polega ona na tem, aby niegodziwiec przestał grzeszyć, a nawet, aby wypędził grzech z myśli swoich i aby postanowił więcej nie czynić źle, jak powiedziano: „Niechaj porzuci niegodziwiec drogę swoją i mąż bezprawia zamysły swoje"; musi on żałować o przeszłem, jak powiedziano: „Nawróćcie się, mający skruchę". Grzesznik powinien powołać Boga, znającego tajemnice, na świadka, że nigdy nie będzie grzeszył.

(Majm. Trakt. o skrusze 2, 2)

ומה היא התשובה
הוא שיעזוב
החוטא חטאו,
ויסירו ממחשבתו
ויגמור בלבו
שלא יעשהו עוד
שנאמר:
„יעזב רשע דרכו
ואיש און מחשבותיו".
וכן יתנחם על שעבר,
שנאמר:
„כי אחרי שובי נחמתי"
ויעיד עליו יודע תעלומות
שלא ישוב לזה החטא
לעולם.

(רמב״ם הל׳ תשובה ב׳, ב׳)

http://rcin.org.pl

Jak wynika z powyższego przytoczenia, należy kajać się za grzechy, popełnione nietylko czynami, ale także za takie, których dopuszczamy się w myśli naszej. A więc winniśmy się zwrócić do Wiekuistego, aby wybaczył nam zazdrość, niedowiarstwo, chciwość pieniędzy i zaszczytów oraz aby użyczył nam sił do zwalczania w sobie tych grzesznych skłonności (patrz cyt. poniżej).

Grzechy, których dopuściliśmy się względem bliźnich, wtedy tylko będą nam odpuszczone, gdy krzywdę naprawimy i prosić będziemy bliźniego o przebaczenie.

Nie mów, że skrucha odnosi się tylko do grzechów, popełnionych czynem; człowiek powinien kajać się za czyny złe oraz wybadać swoje złe myśli, wstrzymać się od gniewu, nienawiści, zazdrości, szydzenia z bliźnich, chciwości pieniędzy i honorów, obżarstwa i t. p.
W tem wszystkiem powinieneś się kajać. Te grzechy są daleko większe od tych, które wyrażają się w czynie.
(Majm. Trakt. o skrusze 7, 3)

אל תאמר שאין תשובה,
אלא מעבירות שיש בהן
מעשה, אלא כשם שצריך
אדם לשוב מאלו, כך הוא
צריך לחפש בדעות
רעות שיש לו
ולשוב מן הכעס ומן האיבה
ומן הקנאה ומן ההיתול
ומרדיפת הממון והכבוד
ומרדיפות המאכלות וכיוצא
בהן, מן הכל צריך לחזור
בתשובה ואלו העונות קשים
מאותן שיש בהן מעשה.
(רמב"ם הל׳ תשובה ז׳, ג׳)

Skrucha i Dzień Odpustu oczyszczają tylko od grzechów, popełnionych względem Boga. Natomiast grzechy popełnione, względem bliźnich, nie są przebaczane, dopóki grzesznik nie odda bliźniemu, co mu się należy i nie da mu zadośćuczynienia. chociaż grzesznik odda mu pieniądze, które jest winien, jednakże musi się także usprawiedliwić przed bliźnim i prosić go o prze-

אין התשובה ולא
יום הכפורים מכפרים
אלא על עבירות
שבין אדם למקום,
אבל עבירות
שבין אדם לחברו
אינו נמחל לו לעולם
עד שיתן לחברו
מה שהוא חייב לו וירצהו.
אעפ"י שהחזיר לו
ממון שהוא חייב
צריך לרצותו ולשאול

http://rcin.org.pl

baczenie. Chociażby obraził go słowem, a nie czynem, jednakże powinien prosić go o przebaczenie, dopóki bliźni mu nie odpuści.

(Majm. Trakt. o skrusze 2, 9)

ממנו שימחול לו אפילו
לא הקניט את חבירו
אלא בדברים צריך
לפייסו ולפגע בו
עד שימחול לו.

(רמב"ם הל' תשובה ב', ט')

§ 106. Czas skruchy. Wyznania grzechów i skruchy nigdy nie należy odkładać. Gdy kto uświadomi sobie, że popełnił grzech, winien natychmiast postanowić poprawę. Im kto dłużej grzeszy, tem bardziej przyzwyczaja się do niecnotliwego życia i tem trudniej mu będzie zrzucić z siebie brzemię grzechów i postępować według przepisów Boskich.

Skruchę odprawić jaknajrychlej należy jeszcze i z tego względu, że nikt nie zna godziny swej śmierci i może się zdarzyć, że grzesznik umrze, nie uzyskawszy przebaczenia Boskiego.

Rabbi Eleazar powiedział: „Kajaj się choć o jeden dzień przed śmiercią twoją". Pytali uczniowie Rabbi Eleazara: „Czyż może człowiek znać dzień swojej śmierci?" Odpowiedział im: „Przeto powinien człowiek codziennie się kajać, gdyż śmierć może go trafić jutro. W taki sposób kajać się będzie całe życie".

(Talmud, Szabat 153)

רבי אליעזר אמר:
„שוב יום אחד לפני מיתתך".
שאלו תלמידיו
את רבי אליעזר:
„וכי אדם יודע
באיזה יום ימות"?
אמר להן:
„וכל שכן ישוב היום
שמא ימות למחר.
ונמצא כל ימיו בתשובה".

(שבת קנ"ג)

Człowiek powinien w każdej chwili uważać siebie za bliskiego śmierci i zawsze myśleć, że może zaraz umrzeć i że okaże się, iż umrze jako grzesznik. Dlatego też powinien natychmiast odwrócić się od swoich grzechów, a nie uspakajać się myślą: „Kiedy się zestarzeję, nawrócę się do Boga" — gdyż może się

לעולם יראה אדם עצמו
כאילו הוא נוטה למות.
ושמא ימות בשעתו
ונמצא עומד בחטאו
לפיכך ישוב מחטאיו
מיד ולא יאמר:
„כשאזקין אשוב שמא
ימות טרם שיזקין"

http://rcin.org.pl

stać, że umrze przedtem, zanim się zestarzeje. To też król Salomon powiedział: „Niechaj zawsze ubranie twoje będzie białe"*). (Kohelet 9, 8).

(Majm., Trakt. o skrusze 7, 2)

הוא ששלמה אמר בחכמתו: „בכל עת יהיו בגדיך לבנים" (קהלת ט', ח').

(רמב"ם הל' תשובה ז', ב')

§ **107. O zatwardziałych grzesznikach.** Jeżeli źle czynią ci, którzy odkładają czas odprawienia skruchy, to stokroć gorzej czynią grzesznicy, postanawiający wcale się nie kajać.

Niektórzy z nich są tak przekonani o swych ciężkich grzechach, że nie mają nadziei, aby Bóg mógł im jeszcze przebaczyć. Jednakże niechaj wiedzą oni, że Stwórca odpuści grzechy chociażby największemu złoczyńcy, który okaże prawdziwą skruchę i zacznie postępować zgodnie z nakazami Boskiemi. Są też tacy, którzy ufają, że Stwórca przebaczy im w nieograniczonej swej łaskawości i dlatego skruchy nie chcą uczynić. Lecz winni oni pamiętać, że Bóg jest nietylko łaskawy, ale i sprawiedliwy i że ukarze On surowo zatwardziałych grzeszników, nie okazujących żalu za popełnione nieprawości i nie zmieniających występnego trybu życia.

Wreszcie niektórzy nie odprawiają skruchy i grzeszą w dalszym ciągu, ponieważ przypuszczają, iż czynią zadość obowiązkom religijnym przez samo zmawianie modlitw i wykonywanie obrzędów. Sądzą oni, że wypełnianiem tych formalnych nakazów okupują wszelkie swoje grzechy. Prawdziwa jednak pobożność polega na wykonywaniu wszystkich przepisów religijnych: zarówno tych, które tyczą się modłów i obrządków, jak i tych, które zawierają niezmiernie doniosłe normy, odnoszące się do postępowania względem Boga, siebie samego i bliźnich.

Miejsce zajęte przez niegodziwca, uczuwającego prawdziwą skruchę, niedostępne jest nawet dla najuczciwszych.

(Talmud, Berachot 34, 2)

מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין.

(ברכות ל"ד, ב')

*) kolor biały jest symbolem czystości moralnej.

http://rcin.org.pl

Mści się Wiekuisty na przeciwnikach swoich, pamięta wrogom swoim.

(Nachum 1, 2)

נֵקֵם יְיָ לְצָרָיו וְנוֹטֵר
הוּא לְאֹיְבָיו:

(נחום א׳, ב׳)

Czyż taki miałby być post, jaki upodobałem sobie? W dniu, w którym trapi człowiek duszę swoją, aby zgiął jak trzcina głowę swoją, a wór i popiół podesłał sobie— czyż to nazwiesz postem i dniem poświęconym Wiekuistemu?

(Jezajasz 58, 5)

הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
יוֹם עֲנוֹת אָדָם
נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹז רֹאשׁוֹ
וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה
תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיְיָ:

(ישעיה נ״ח, ה׳)

§ 108. O obowiązkach względem nawróconych grzeszników. Na zakończenie należy jeszcze parę słów powiedzieć o tem, jak się zachować należy względem skruszonego grzesznika, który nawrócił się na drogę uczciwości. Religja nasza nakazuje takiego człowieka traktować bez uprzedzenia, nie przypominać mu jego przewinień i nie szydzić z niego. Postępując sprzecznie z temi obowiązkami, możemy zrazić nawróconego grzesznika do życia cnotliwego i zepchnąć go z powrotem na drogę nieprawości.

Okazujący skruchę zwykle są uśmierzeni i pokorni. Jeśli źli ludzie będą im czynić wyrzuty i przypominać im przeszłe grzechy, mówiąc: „wczoraj tak a tak postąpiłeś, wczoraj tak a tak mówiłeś“ — to okazujący skruchę nie powinien na to zwracać uwagi, lecz wysłuchać spokojnie, a nawet z radością, uznając, że to jest ocaleniem dla niego. Wielkim grzechem jest przypominać nawróconemu grzesznikowi jego przeszłe grzechy ce-

בעלי תשובה דרכן
לרהיות שפלים וענוים
ביותר, אם חרפו אותן
הכסילים במעשיהם
הראשונים ואמרו להן:
„אמש היית עושה כך וכך,
ואמש היית אומר כך וכך“,
אל ירגישו להן
אלא שומעין ושמחים
ויודעים שזו זכות להם
חטא גמור הוא
לאמר לבעל תשובה:
„זכור מעשיך הראשונים
או להזכירן לפני

http://rcin.org.pl

iem zawstydzenia go, nawet (grzechem jest) mówić mu o tem celem przypomnienia mu jego czynów. Wszystko to jest surowo zabronione na zasadzie zakazu „O nieobrażaniu bliźnich słowami". O tem mówi Pismo Święte: „Niechaj jeden drugiego nie obraża".

(Majm., Trakt. o skrusze 2, 2)

כדי לביישו או להזכיו
דברים ועניינים הדומין להם
כדי להזכירו מה עשה,
כל אסור ומוזהר עליו
בכלל הוניית דברים,
שהזהירה עליו
שנאמר:
„ולא תונו איש
את עמיתו".

(רמב"ם הל' תשובה ב', ג')

http://rcin.org.pl

SPIS TREŚCI:

str.

WSTĘP. Źródła poznania Religji mojżeszowej . 7—17

CZEŚĆ I. ISTOTA RELIGJI MOJŻESZOWEJ

Rozdział I. Wyznanie Wiary

§ 1. 13 artykułów wiary wg. Majmonidesa . . 19
§ 2. Zasady wiary wg. Josefa Albo . . 25

Rozdział II. Poznanie Boga

§ 3. O sposobach poznania Boga . . . 26
§ 4. Istnienie Boga 26
§ 5. Jedność Boga 29
§ 6. Opatrzność i wszechmądrość Boska . . 30
§ 7. Wszechwiedza Boga 31
§ 8. Wszechmoc Boga 33
§ 9. Wszechobecność Boga 34
§ 10. Bezcielesność Boga 35
§ 11. Wieczność Boga 36
§ 12. Nieskończona dobrotliwość Boga . . 37
§ 13. Doskonała sprawiedliwość Boga . . 38
§ 14. Doskonałość i niezmienność Boga . . 39

Rozdział III. Objawienie Boskie

§ 15. Cel Objawienia 40
§ 16. Objawienie Boskie przed Mojżeszem . . 41
§ 17. Mojżesz i Prorocy 42
§ 18. Prawdziwość i niezmienność Nauki Objawionej 43

http://rcin.org.pl

str.

Rozdział IV. Nagroda i kara za postępki ludzkie

§ 19. Istota nagrody i kary 46
§ 20. Czas zapłaty za uczynki ludzkie . . 48
§ 21. O wewnętrznych pobudkach postępowania . 49
§ 22. O znaczeniu wiary w nieśmiertelność duszy 50

Rozdział V. Nauka o Mesjaszu i wskrzeszenie zmarłych

§ 23. Mesjasz i czasy mesjańskie . . . 52
§ 24. Wiara w zmartwychwstanie . . . 55

CZĘŚĆ II. NAUKA O OBOWIĄZKACH

Rozdział VI. Zasady ogólne. Dziesięcioro Przykazań

§ 25. Źródła obowiązków religijnych . . . 59
§ 26. Pierwsze Przykazanie 59
§ 27. Dru ie Przykazanie 60
§ 28. Trzecie i Czwarte Przykazanie . . . 61
§ 29. Piąte Przykazanie 62
§ 30. Szóste i Siódme Przykazanie . . . 62
§ 31. Ósme Przykazanie 63
§ 32. Dziewiąte Przykazanie . . . 64
§ 33. Dsiesiąte Przykazanie 65
§ 34. Podział nauki o obowiązkach . . . 66

A) Obowiązki względem Boga

Rozdział VII. Obowiązki wewnętrznych względem Boga

§ 35. Podział obowiązków względem Boga . . 69
§ 36. Poznanie Boga 69
§ 37. Umiłowanie Boga 70
§ 38. Poszanowanie Boga 71
§ 39. Ufność w Boga 72

Rozdział VIII. Obowiązki zewnętrzne względem Boga. Modlitwy i obrzędy

§ 40. Istota i podział modlitw 75
§ 41. Modlitwy wysławiające i dziękczynne . . 76
§ 42. Modlitwy błagalne 77
§ 43. Teksty modlitw 78
§ 44. Czas dla odprawiania modłów . . . 79
§ 45. Miejsce odprawiania modłów . . . 80
§ 46. Sposób zmawiania modlitw . . . 81
§ 47. Modlitwa 18-tu błogosławieństw . . 83
§ 48. „Szema“ 84

http://rcin.org.pl

str.
§ 49. Ogólne nabożeństwo 86
§ 50. O obrzędach 87
§ 51. Obrzezanie 87
§ 52. „Cicis", „Tefilim" i „Mezuza" . . . 88
§ 53. O obrzędach i przepisach co do spożywienia pokarmów . 89

Rozdział IX. Obowiązki zewnętrzne względem Boga Święta i posty

§ 54. Znaczenie i podział świąt i postów . . 90
§ 55. Zasady kalendarza żydowskiego . . 91
§ 56. Istota i znaczenie święta Soboty . . 94
§ 57. Jak należy świętować Sobotę . . . 95
§ 58. Wyjątki od zakazu pracy w Sobotę . . 95
§ 59. Soboty, posiadające specjalne znaczenie . 93
§ 60. Święto Nowiu 98
§ 61. O świętach rocznych w ogólności . . 99
§ 62. Pesach 100
§ 63. Święto Tygodni 102
§ 64. Święto Namiotów 103
§ 65. Nowy Rok 105
§ 66. Dzień Odpustu 107
§ 67. Święto Poświęcenia 110
§ 68. Święto Losowania 111
§ 69. Posty Roczne 112
§ 70. Dni powszednie, posiadające szczególne znaczenie . 115

http://rcin.org.pl

Rozdział X. Pojęcie ogólne obowiązków względem siebie samego

Obowiązki ochrony dóbr cielesnych i duchowych

§ 71. Cel i podział obowiązków względem siebie samego . str. 117
§ 72. Zakaz samobójstwa 118
§ 73. Zakaz umartwienia swego ciała . . 120
§ 74. Zachowywanie czystości i ochrona zdrowia 122
§ 75. Obowiązek strzeżenia swego honoru . . 124
§ 76. Obowiązek ochorny swego mienia . . 125

Rozdział XI. Obowiązki udoskonalania swych dóbr cielesnych i duchowych

§ 77. Obcowanie z ludźmi dobrymi i mądrymi . 127
§ 78. Nauka i studjowanie Tory . . . 129
§ 79. Praca 133

C. Obowiązki względem bliźnich

Rozdział XII. Obowiązki Ogólne

§ 80. Istota obowiązków względem bliźnich. . 141
§ 81. Powszechność obowiązków względem bliźnic 143
§ 82. Podział obowiązków względem bliźnich . 146
§ 83. Obowiązek miłości bliźniego . . . 147
§ 84. Obowiązek dobroczynności . . . 149
§ 85. Obowiązek szanowania bliźniego . . 152
§ 86. Obowiązek wdzięczności 154

http://rcin.org.pl

str.

§ 87. Obowiązek uczciwości 154
§ 88. Obowiązek upominania bliźniego . . 159

Rozdział XIII. Obowiązki szczególne względem bliźnich
Obowiązki Rodzinne

§ 89. Obowiązki dzieci względem rodziców . 162
§ 90. Obowiązki rodziców względem dzieci . 165
§ 91. Obowiązki wzajemne małżonków . . 168
§ 92. Obowiązki względem rodzeństwa i innych członków rodziny . 171

Rozdział XIV. Obowiązki szczególne względem bliźnich
Obowiązki społeczne

§ 93. Obowiązki względem ojczyzny . . 173
§ 94. Obowiązki władzy względem obywateli . 175
§ 95. Obowiązki względem uczonych i nauczycieli 177
§ 96. Obowiązki nauczycieli względem uczniów . 180
§ 97. Obowiązki chlebodawców względem pracowników . 182
§ 98. Obowiązki pracowników względem chlebodawcow . 185
§ 99. Obowiązki względem starców . . . 186
§ 100. Obowiązki względem wdów, sierot chorych i ułomnych . 187
§ 101. Obowiązki względem wrogów . . . 190
§ 102. Obowiązki względem zmarłych . . 191
§ 103. Obowiązki względem mienia społecznego . 192
§ 104. Obowiązki względem zwierząt . . . 193

Rozdział XV. Skrucha i poprawa grzeszników

§ 105. Istota skruchy 195
§ 106. Czas skruchy 199
§ 107. O zatwardziałych grzesznikach . . 200
§ 108. O obowiązkach względem nawróconych grzeszników . 201

Ze zbiorów

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

WYDAWNICTWO
M. J. Freid i S-ka
Warszawa, Rymarska 16.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

F
22.523

http://rcin.org.pl